

มูลนิธิธรรมภิวัตน์
The Foundation of Globalization fairness

วารสารศิลปการจัดการ

Journal of Arts Management

ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2560

Vol.1 No.3 September – December 2017

ISSN: 2630-0427 (Online)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพ ในการพัฒนาศักยภาพผลงานทางวิชาการในลักษณะบทความทางวิชาการของคณาจารย์ นักวิชาการ และ นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา
2. เพื่อให้บริการทางสังคมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการ

นโยบายการตีพิมพ์

วารสารศิลปการจัดการ เป็นวารสารราย 4 เดือน รับผิดชอบและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในมิติด้านศิลปศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ลักษณะของบทความที่จะนำลงตีพิมพ์ ได้แก่ บทความวิจัย (Research Article) บทความวิชาการ (Academic Article) บทความปริทรรศน์หรือบทความวิจารณ์วรรณกรรม (Review Article) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์จะต้องได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Doubleblind Peer Review)

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารศิลปการจัดการ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 3 ฉบับ (ราย 4 เดือน) คือ

ฉบับที่ 1

มกราคม – เมษายน

ฉบับที่ 2

พฤษภาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 3

กันยายน – ธันวาคม

เจ้าของ

มูลนิธิธรรมมาภิวัตน์

ที่ปรึกษา

นายวรรณชนพล หิรัญบุรณะ ประธานมูลนิธิธรรมมาภิวัตน์

บรรณาธิการ

พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

ดร. รุ่งรัตนา เจริญจิตต์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ณัฐมน นานโพธิ์ศรี

สถาบันรัชต์ภาคย์

กาญจนวนดี โชควิทยานุกูล

สถาบันรัชต์ภาคย์

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ

มหาวิทยาลัยรังสิต

รศ. สิทธิพันธ์ พุทธหุน

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผศ.พ.ต.อ.ดร. มีชัย สีเจริญ

โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

ผศ.ดร. ธิติมา พลับพลึง

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ดร. ญาณกร ไท้ประยูร

สถาบันรัชต์ภาคย์

ดร. กรเอก กาญจนานโถก

สมาคมนักวิจัย

ดร. นริศรา ภาควิธิ

มหาวิทยาลัยรังสิต

ดร. อัญชนา สุขสมจิตร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ดร. ถาวร ทิศทองคำ

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ด้านสาขาศิลปศาสตร์

ศ.กิตติคุณ ดร. สุเทพ ชาวลิต	สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการจัดการ
ศ.ดร. ชีระ รุณเจริณู	มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
ศ.ดร. จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร. พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รศ.ดร. สุภารัตน์พิชา ปิยะธรรมวรากุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รศ.ดร. อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
ผศ.ดร. ธิตติมา พลัปลีง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ผศ.ดร. ภาคนนท์ ศาลาทอง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
ผศ.ดร. สาธร ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผศ.ดร. ปิยพงษ์ พลัปลีง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ผศ.ดร. พรลภัส สุวรรณรัตน์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร. สุรางค์ เห็นสว่าง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้านสาขารัฐประศาสนศาสตร์และรัฐศาสตร์

ศ.กิตติคุณ ดร. ไพบูลย์ ช่างเรียน	สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์
ศ.ดร. ดิน ปรัชญพฤทธิ	ข้าราชการเกษียณอายุ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร. ยศศักดิ์ โกไทรกานนท์	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
รศ.ดร. วิทยา ชินบุตร	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
รศ.ดร. สัจญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รศ. ศิโรจน์ ภาคสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
รศ. สิทธิพันธ์ พุทธหุน	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รศ. เฉลิมพล ศรีหงษ์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผศ. พ.ต.อ. ดร. มีชัย สีเจริณู	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
ผศ. ดร. พ.ต.ท. สฤษดิ์ สีบพงษ์ศิริ	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
ผศ.ดร. เจนพล ทองเย็น	มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
ผศ.ดร. อุบล วุฒิพรโสภณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร. บุษกร วัฒนบุตร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ด้านสาขาวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ศ.ดร. วิเชียร วิทย์อุดม	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ศ. ดร. เตือน คำดี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร. วิทยา จิตนุกงษ์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รศ.ดร. อิศระ สุวรรณพล	มหาวิทยาลัยบูรพา
รศ.ดร. พนอเนือง สุทัศน์ ณ อยุธยา	มหาวิทยาลัยราชภัฏสมเด็จพระเจ้าพระยา
รศ.ดร. ยูภาตี ปณะราช	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
รศ.ดร. โกนิฐฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเมธาวิมลยรส, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย
พระมหามหวิมลพร ปริสุตตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺตโย, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร. วรรรณา ศิลปะอาษา	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ผศ.ดร. อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผศ.ดร. รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ฝ่ายจัดการ

ดร.นันทวรรณ บุญช่วย ดร.ฉันทนันท์ จันทร์ทรงพล ผจก.ศักดิ์ ปัทมะคังข์

สำนักงานกองบรรณาธิการ

146/3 ซอยรามคำแหง 112 แขวงสะพานสูง เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร 10240
โทร. 096 885 5234

บทบรรณาธิการ

วารสารศิลปการจัดการ (Journal of Arts Management) โดย มูลนิธิธรรมมาภิวัฒน์ ฉบับนี้เป็นฉบับฉบับที่ 3 ของปี 2560 จัดทำเพื่อเผยแพร่ผลงานในการพัฒนาศักยภาพผลงานทางวิชาการในลักษณะบทความทางวิชาการของคณาจารย์ นักวิชาการ และ นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการ โดยได้รับความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้ส่งผลงานเพื่อตีพิมพ์ในฉบับนี้ ดังนี้

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแนวเกษตรกรรม โดย **กัณฐชา วิญญูวิริยวงศ์** นำเสนอหลักธรรมคำสอนสอดคล้องกับบริบทของสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลทั้งเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมโดยตรง และใช้กิจกรรมทางการเกษตรเป็นข้ออุปมาตรัสสอนธรรม โดยเชื่อมโยงจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปยังสิ่งที่เห็นได้ยาก

การบริหารความเครียดของตำรวจทางหลวง กองกำกับการ 1 กองบังคับการตำรวจทางหลวง โดย **วราพร เอี่ยมสุวรรณ และ รัฐชาติ ทัศนัย** บทความนี้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับความเครียดในการปฏิบัติงานของตำรวจทางหลวง โดยมีเนื้อหาประกอบด้วย ความหมายของความเครียด วิธีบริหารความเครียด และปัญหาความเครียดของตำรวจทางหลวง ว่าในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจทางหลวงนั้นมีปัญหาใดบ้างที่ทำให้ตำรวจทางหลวงเกิดความเครียดในการทำงาน และจะมีการบริหารความเครียดอย่างไรเมื่อเกิดความเครียดในการทำงาน

ปอยสังฆอลง: วิถีชีวิตที่ดำรงหรือปรับเปลี่ยน โดย **งามตา ตันนุกูล** บทความนี้นำเสนอรายละเอียดของปอยสังฆอลงที่เป็นวิถีชีวิตของคนไต ในอดีตเคยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะ มีภาษาพูดเป็นของตนเอง อพยพมาจากรัฐฉานประเทศพม่า เรียกตนเองว่า “ไต” คนไตมีประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งพบว่าใน 12 เดือนจะมีงานบุญประเพณีทุกเดือน ในเดือนมีนาคม-เมษายน เป็นระยะเวลาของการจัดงานประเพณีปอยสังฆอลงที่คนไตถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ที่คนไตศรัทธาและให้ความสำคัญ ปัจจุบันแม้ฮ่องสอนถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยมีภูมิทัศน์ที่งดงามตามธรรมชาติ และประเพณีมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น

กระบวนการสร้างความรับผิดชอบสากลขององค์กรภาคธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม โดย **พระมหาสมพงษ์ สนตจิตโต** บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประยุกต์ใช้แนวคิดความรับผิดชอบต่อสากลขององค์กรละอิลามะที่ 14 แก่องค์กรภาคธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม บทความนี้เน้นงานเอกสารซึ่งอยู่ภายใต้หัวข้อหลัก พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ และหัวข้อย่อย พุทธิปัญญาเพื่อสังคมแห่งการตื่นรู้ ผู้เขียนวิเคราะห์กระบวนการซีเอสอาร์ตามแนวคิดพระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อสากล เพื่อเป็นการบูรณาการ สังเคราะห์ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสากลกับการทำซีเอสอาร์ ในบทความนี้เน้นการเปลี่ยนแปลงภายในขององค์กรภาคธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อ

สังคมประกอบด้วยการขยายมุมมองที่กว้างไกลเป็นอิสระและพัฒนาความรู้ลึกร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

บทบาทการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรมของสตรีในสังคมไทย โดย ณชดวง วัชรสารทรัพย์ นำเสนอถึงประเด็นบทบาทของสตรีที่มีบทบาทเป็นผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป และเป็นแบบอย่างที่ดีของสตรีในการแสดงศักยภาพด้านบทบาทการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรมในสังคมไทย

ปิดท้ายเล่มด้วย เรื่อง **พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา** โดย พระนิพนธ์ **โสภโณ** นำเสนอถึง การปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้มีความยุติธรรม รู้จักให้เกียรติไม่รุกรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งให้การยอมรับศาสนาอื่น สำหรับกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับบุคคลต่างศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้มีสติ หยุดความโกรธ ใช้เหตุผลทำความเข้าใจ และใช้การเจรจาเพื่ออธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ แม้กระทั่งความขัดแย้งรุนแรงที่จะนำไปให้เกิดการทำลายชีวิต ก็ให้มีสติสงบระงับเพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ให้รู้จักเอาชนะจิตใจตนเองมากกว่าการเอาชนะผู้อื่น

กองบรรณาธิการขอขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงบทความให้เป็นไปตามมาตรฐาน เพื่อการพัฒนาวารสารเข้าสู่การรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารไทย (TCI) ต่อไป

พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), ดร.

บรรณาธิการวารสารศิลปการจัดการ

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ	
พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแนวเกษตรกรรม กัณฐฐา วิญญูวิริยวงศ์	139-150
การบริหารความเครียดของตำรวจทางหลวง กองกำกับการ 1 กองบังคับการ ตำรวจทางหลวง วราพร เอี่ยมสุวรรณ และ รัฐชาติ ทัดน้อย	151-160
ปอยส่างลอง: วิถีชีวิตที่ดำรงหรือปรับเปลี่ยน งามตา ตันนุกูล	161-170
กระบวนการสร้างความรับผิดชอบต่อสากลขององค์กรภาคธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม พระมหาสมพงษ์ สมนตจิตโต	171-186
บทบาทการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรมของสตรีในสังคมไทย ณัชดวง วัชรสารทรัพย์	187-196
พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา พระนิพัทธ์พนธ์ โสภโณ	197-208

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแนวเกษตรกรรม

Buddhism for the Agricultural Societies

กัณฐชา วิญญูวิริยวงศ์

Kanthacha Winyuwiriwong

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

Office of the Permanent Secretary for Ministry Of Agriculture and Cooperatives

Email: sdamnoen@yahoo.com

บทคัดย่อ

พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักธรรมคำสอนสอดคล้องกับบริบทของสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลทั้งเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมโดยตรง และใช้กิจกรรมทางการเกษตรเป็นข้ออุปมาตรัสสอนธรรม โดยเชื่อมโยงจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปยังสิ่งที่เห็นได้ยาก ดังกลีภารทวาชสูตรที่เป็นการทำงานที่จิตใจและมีผลเป็นอมตะ ซึ่งหลักธรรมคำสอนล้วนแล้วแต่สนับสนุนให้นำไปสู่ที่สุดแห่งทุกข์และก้าวเข้าสู่มรรควิธีตาม อริยมรรคมีองค์ 8 รวมทั้งได้แสดงธรรมประโยชน์และความสุขที่พึงแสวงหา 3 ระดับ ได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบัน(ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์ในภพหน้า (สัมปรายิกัตถะ) และประโยชน์สูงสุด(ปรมาตถะ) ตลอดจนหลักธรรมเพื่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่เหมาะสมและเกื้อหนุนให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งในภพนี้และภพหน้าตามหลักธรรมพหุคัมภีระ กุฏทันตสูตร และจักรวรรดิวัตติ 12 ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการทำเกษตรกรรมระดับบุคคล ระดับชุมชน และการแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจสังคมระดับประเทศ

คำสำคัญ: พุทธศาสนาเพื่อสังคม; เกษตรกรรม

ABSTRACT

The Buddha's teachings about the agricultural development are according to the social contexts are the best practices which are the suitable practices call "The Middle Paths" or the 8 Noble Paths. The Buddha taught about the benefit and the happiness to be searched by the people at the 3 levels: – The first level is the present benefit the second level is the future benefit and the third one is the highest benefit which is the Paramatta Benefit. The Doctrinal Principles causing the benefit and the happiness to arise in this word are Bayaggha Dhammas and the formula of KŪtadanta SŪtra and 12 Cokkavatti Sutra supporting the agriculture to be complete practices for applying to solve the problems and agricultural development for the personal level and community level including to solve the problem and social economy development. For the national level. It is the best practice to be applied to the solving of the problems about the agriculture both at the level the individual, the communities and the nation.

Keywords: Engaged Buddhism; Agricultural

บทนำ

เกษตรกรรมเป็นแหล่งผลิตอาหารและปัจจัย 4 ที่สำคัญที่มีมาและดำรงอยู่ควบคู่กับมวลมนุษยชาติ และสัตว์โลกทั้งหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ นับตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์จากความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน ลักษณะการทำเกษตรกรรมที่เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยพัฒนาผ่านกาลเวลามายังสมัยพุทธกาลและในสมัยที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมอินเดียที่มีการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความหลากหลายของชน ในชาติโดยเหตุที่ชนเผ่าอินโดอารยันขับไล่ชนเผ่าดราวิเดียนซึ่งเป็นชนเผ่าดั้งเดิมจากทางเหนือให้ ถอยร่นไปทางใต้ของอินเดียโบราณอันเนื่องมาจากความต้องการความมั่นคงของอาหารและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม

ในสมัยพุทธกาล เกษตรกรรมได้รับความสำคัญเป็นอันมากนับตั้งแต่ชนชั้นกษัตริย์ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพชั้นสูง โดยได้ปรากฏในพระพุทธรประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรกรรมมาตั้งแต่พระองค์มีพระชนม์มายุเพียง 7 ชันษา พระองค์ได้ร่วมในพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญกับพระราชบิดา (ม.มู (ไทย) 12/381/416) ข้อความนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่า ในครั้งพุทธกาลการทำเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการทำนาซึ่งเป็นการทำเกษตรกรรมที่ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศจึงได้มีพิธีกรรมที่สร้างความเชื่อมั่นก่อนมีการทำนา จะเห็นได้ว่าการทำเกษตรกรรมในสมัยพุทธกาลนอกจากเป็นแหล่งผลิตอาหารในการดำรงชีพแล้วพระพุทธรเจ้ายังใช้กิจกรรมทางการเกษตรเป็นข้ออุปมาในการตรัสสอนธรรม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟังจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยากเพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขตามลำดับ โดยหลักธรรมที่ได้ตรัสสอนในวาระ โอกาส และสถานที่ต่าง ๆ นั้น ล้วนสนับสนุนโน้มนำไปสู่ที่สุดแห่งทุกข์ หรือนิพพานเป็นที่สุด (เดือน คำดี, 2534) และหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรกรรมนั้นย่อมโน้มนำให้เกษตรกรเมื่อปฏิบัติตามแล้วมีประโยชน์และความสุขตามสมควรแก่ฐานะหรือฐานานุกรม และก้าวเข้าสู่มรรควิถิของการดำเนินชีวิตที่เกษตรกรจะไม่ตกอบาย โดยเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์เช่นกัน ดังนั้น จึงเป็นการทำทนายให้แสวงหาคำตอบถึงอิทธิพลของหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรกรรมในบริบทสังคมเกษตรกรรมของอินเดียในสมัยพุทธกาล และการประยุกต์หลักธรรมสำหรับเกษตรกรและสังคมเกษตรกรรมว่า มีในลักษณะใดบ้าง

บริบทสังคมเกษตรกรรมของอินเดียสมัยพุทธกาล

สังคมเกษตรกรรมของอินเดียสมัยพุทธกาลและในเวลาใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยก่อนพุทธกาลชาวอารยันมีบทบาทสำคัญโดยมีอำนาจเหนือดินแดนอินเดียที่อุดมสมบูรณ์ด้วยการขับไล่ชนเผ่าดั้งเดิมที่อยู่บริเวณแม่น้ำสินธุซึ่งไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ดราวิเดียนถอยร่นไปทางตะวันออกของแม่น้ำคงคา บางพวกที่เหลือปะปนสายเลือดกับพวกอารยันเรียกว่าพวกฮินดู ส่วนพวกที่ถูกจับเป็นเชลย เรียกว่า ทัสสยหรือทาส การทำเกษตรกรรมจากเดิมของชาวอารยันที่เลี้ยงสัตว์กึ่งเร่ร่อนเริ่มลงหลักปักฐานโดยทำการ

เพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์บนที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ร่วมกันในหมู่ของตน จนกระทั่งแบ่งปันสิทธิครอบครองและสิทธิครอบครองตกทอดกับทายาท โดยผู้ทำเกษตรกรรมประกอบด้วยเจ้านายกับกรรมกรหรือผู้รับใช้ ผลประโยชน์ตกแก่เจ้านายเสียส่วนใหญ่ฐานะเศรษฐกิจจึงแตกต่างกันมาก และด้วยวิทยาการที่ก้าวหน้าเศรษฐกิจขยายตัวออกไปมีช่างที่ค้าขายจนเป็นอุตสาหกรรม

สมัยพุทธกาลการทำเกษตรกรรมมีความสำคัญเป็นอันมากทั้งต่อการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ เช่น กรณีปัญหาการแย่งน้ำของนครกบิลพัสดุ์และนครโกลิยะ ซึ่งนครทั้งสองตั้งอยู่คนละฟากฝั่งแม่น้ำโรหิณี โดยต่างฝ่ายต่างก็กล่าวว่ายตนควรจะได้น้ำก่อน และเตรียมรบโดยยกทัพออกมาประจันหน้ากันอยู่ หากแต่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาห้าม อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการทำนาเป็นเรื่องที่สำคัญของกษัตริย์ การทำเกษตรกรรมเป็นการพัฒนาจากสมัยก่อนพุทธกาล จากการเลี้ยงสัตว์แล้วใช้แรงงานสัตว์ทำการเพาะปลูกในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ โดยมีวัวซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญที่ได้อาศัยแรงงานและผลผลิต เช่น ปัญจโคจร การเลี้ยงสัตว์มีกรับจ้างเลี้ยงสัตว์เป็นฝูง การทำเกษตรกรรมในสมัยพุทธกาลได้มีความเจริญก้าวหน้าโดยมีการรวมกำลังกันทำงานแบบสหกรณ์ เช่น มีการทำสหกรณ์ชลประทานร่วมกัน โดยมีการขุดเป็นร่องให้น้ำเดินสำหรับเขตภายในที่ดินของบ้านคฤหบดี

สำหรับสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจทั้งภาคพลเมืองและภาครัฐหรือราชสำนักจะมีรายรับในรูปของการเก็บภาษีอากร โดยใช้วิธีชักส่วนเป็นสิ่งของจากผลประโยชน์ที่พลเมืองทำได้ (หาใช้เก็บเป็นตัวเงินไม่) โดยอาศัยหัวหน้าหมู่บ้านคามโฆชะเป็นผู้คำนวณเก็บ หรือมีเจ้าพนักงานเป็นผู้เดินเก็บจนถึงที่ประตูยุงฉาง หรือบางทีก็มีเจ้าพนักงานของพระราชวังไปสอบวัดจนถึงที่นา แต่เมื่ออาชีพของสังคมอินเดียขยายออกไปมีทั้งช่างต่าง ๆ อุตสาหกรรม และทำการค้าขายไปในตัว จะเรียกว่า “ เสฏฐี ” หรือเศรษฐีซึ่งสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในอาชีพเดียวกันและราชสำนัก เสฏฐีที่เป็นผู้นำเรียกว่า “ มหาเศรษฐี ” ส่วนฐานะรองลงมาเรียกอนุเสฏฐี และนิยมร่วมกันกระทำการโดยมีหัวหน้าที่เป็นปมุข เรียกว่า “ เซษฐิกะ ” การทำเกษตรกรรมยังได้ผลผลิตที่เพียงพอโดยอาศัยความก้าวหน้าของวิทยาการ ขณะเดียวกันผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรมก็จำเป็นต้องมีสิ่งแปลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตร เช่น นิกชะ (ทองตรา) สุวัณณะ (เป็นทองเหมือนกัน) กหาปณะ (เงินตรา) และผู้มีอาชีพการทำเกษตรกรรมสามารถใช้ข้าวสาร และข้าวเปลือกในการแลกเปลี่ยน การทำเกษตรกรรมของอินเดีย มิใช่เพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นหรือเพื่อขาย และมีสิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนพัฒนามาถึงการใช้ระบบเงินตรา “ กหาปณะ ” ซึ่งด้านหนึ่งเกิดความสะดวกขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งเกิดการสะสมและความโลภของมนุษย์ได้ขยายออกไปอย่างไม่จำกัด เพราะเงินเก็บไว้ได้ไม่เน่าเปื่อยดังที่ในสังคมพุทธกาลเก็บทรัพย์สินไว้ที่ “ ทวารโกฏฐิกะ (ชุมประตู) ”

หลักการเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรกรรมในบริบทสังคมเกษตรกรรมของอินเดียสมัยพุทธกาล

บริบทสังคมเกษตรกรรมของอินเดียในสมัยพุทธกาลและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องตลอดจนหลักการคำสอนในสมัยพุทธกาล ได้สะท้อนให้เห็นว่า บริบทสังคมเกษตรกรรมของอินเดียในสมัยพุทธกาลมี

อิทธิพลต่อทั้งผู้ที่ประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรมโดยตรง และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่นพระภิกษุ พราหมณ์ กษัตริย์ อำมาตย์ คามโกชกะ สำหรับการทำให้เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นคนในวรรณะแพศย์ ศูทร และได้ปรากฏให้เห็นบ้างในวรรณะพราหมณ์ เช่น กลีการทวาชพราหมณ์ การทำเกษตรกรรมครอบคลุมพื้นที่อย่างกว้างขวาง บริเวณแม่น้ำ และเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของอินเดีย พระพุทธเจ้าได้จาริกไปในพื้นที่ต่าง ๆ และได้จาริกไปในพื้นที่นาของแคว้นมคธ โดยจะเห็นได้จากพระพุทธเจ้าได้สั่งให้พระอานนท้ออกแบบจิวรโดยดูแบบคันทนาชาวมคธซึ่งเป็นรูปแบบจิวรที่พระสงฆ์ได้ใช้จนถึงทุกวันนี้โดยแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์เป็นนาบุญของพุทธศาสนิกชน รวมทั้งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมหรือการพัฒนาเกษตรกรรมทั้งโดยตรงและได้ใช้กิจกรรมทางการเกษตรเป็นข้ออุปมาในตรัสสอนเชื่อมโยงไปยังเรื่องอื่น ๆ ดังได้ตรัสสอนกฎที่ครอบคลุมความเป็นไปของชีวิตและจักรวาลที่เริ่มแรกนั้นมนุษย์มีจิตประภัสสร รวมทั้งการกระทำต่าง ๆ ของมวลมนุษย์ก็ตกอยู่ภายใต้กฎหรือกระบวนการนี้ทั้งอาชีพการงานและการทำเกษตรกรรมตามที่ปรากฏในอัครคัมภีร์อรรถกถา

อัครคัมภีร์อรรถกถา เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนการวิวัฒนาการของโลกและสังคมเป็นขั้นเป็นตอนตามเหตุปัจจัย และชี้ให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่มีสภาพจิตที่แตกต่างกันทั้งความยึดติดหรือความยึดมั่นถือมั่น โดยเฉพาะเป้าหมายที่เป็นจุดเริ่มต้นและผลลัพธ์ที่มีความทะยานอยาก (ตัณหา) แตกต่างกัน เช่น การบริโภคและการสะสมอาหาร การเอาของที่ไม่ใช่เจ้าของ ย่อมนำมาซึ่งผลที่เกิดความแตกต่าง ชัดแย้ง และไม่สงบสุขเหมือนดังเดิม ก็คือเกิดปัญหาหรือความทุกข์ขึ้นนั่นเอง แต่โดยธรรมชาติมนุษย์ปรารถนาความสุขและความเท่าเทียม จึงจำเป็นต้องมีคนกลางที่เป็นที่ยอมรับ คือกษัตริย์ ราชapakครอง ทำหน้าที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง ฝ่ายที่ไม่ใช่ผู้นำก็เป็นผู้ใต้ปกครอง อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันในระบบองค์รวม และปัญหาของมนุษย์นั้นประกอบด้วยปัญหาจากปัจจัยภายในจิตใจ และปัญหาจากปัจจัยภายนอกจิตใจ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธเจ้าได้แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นชาวานาโดยทรงอธิบายหลักการ และวิธีการทำนาในแบบของพระองค์ซึ่งปรากฏในกลีการทวาชสูตร เขตตสูตร อัจฉายิกสูตร เขตตูปมสูตรซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรกรรม โดยได้แสดงถึงนาดี นาไม่ดีและวิธีที่จะทำนาให้ได้ผลดีแก่ชาวานา ทรงนำเสนอรูปแบบทำนาของพระพุทธเจ้าว่าเป็นการทำนาที่มีเป้าหมายเป็นทั้งโลกิยะที่มีผลเป็นข้าวเปลือก และการทำนาที่มีเป้าหมายเป็นโลกุตระหรือการทำนาในทางธรรมโดยมีผลเป็นอมตะ

สำหรับพระพุทธเจ้าที่ทรงรู้จักอุปกรณ์เหล่านี้ไม่ใช่เรื่องธรรมดา เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งคือ การนำอุปกรณ์การทำนามาเปรียบเทียบกับธรรมได้อย่างเหมาะสม ในทางกลับกันการปฏิบัติธรรมก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการทำนา ซึ่งสิ่งสำคัญลำดับแรกของการทำนาคือข้าวกล้า (ศรัทธาเป็นพืช) เพราะถ้าขาดสิ่งนี้แล้วสิ่งอื่นก็ไร้ความหมาย เช่นเดียวกับการขาดความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา จะเป็นเหตุให้เกิดความลังเลสงสัย ท่างไกลจากความสำเร็จ เพราะฉะนั้นการทำเกษตรกรรมจะได้ผลผลิตตามเป้าหมาย ซึ่งผลของการทำนาคือข้าวเปลือกนั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยสำคัญที่มีผลโดยตรงที่ทำให้เกิดผลตามเป้าหมายที่พึง

ปรารถนาคือข้าวเปลือกหรือปัญญาในอาชีพการงาน และหากต้องการปัญญาในทางธรรมด้วยเช่นเดียวกับกลี
การทวาทพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงชีพด้วยการทำนาก็สามารถกระทำได้ ก็แต่โดยความเชื่อมั่นและศรัทธาโดย
เข้าถึงแก่นสารัตถะของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่รู้แล้วนำมาไปปฏิบัติให้ครอบคลุมทุกกิจกรรม
ในชีวิต จนหลักธรรมคำสอนฝังแน่นในจิตใจและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการประพฤติปฏิบัติ อันถือได้ว่าเป็นผู้มี
ความรู้ความเข้าใจหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งผ่านการศึกษา (ศึกษา) ตาม
หลักพระพุทธศาสนา บุคคลใดปฏิบัติดังนี้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาย่อมบูรณาการกับความรู้และ
การประพฤติปฏิบัติตามกิจกรรมด้านอาชีพการงานในบุคคลนั้น และหากปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ก็จะกลายเป็นวิถี
การดำเนินชีวิตที่มีผลให้เกิดทั้งปัญญาในอาชีพการงานและปัญญาในทางธรรมซึ่งไม่ตกอบายและมีผลเป็น
อมตะโดยหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ดังกลีการทวาทพราหมณ์ผู้มีอาชีพทำนา

เขตตสูตร และอัจฉายิกสูตร ว่าด้วยกิจเบื้องต้นที่ต้องรีบทำก่อนของชาวนาและภิกษุ ที่ควรทำใน
นาเปรียบเทียบกับภิกษุก็มีกิจที่ต้องทำเบื้องต้น ซึ่งหลักธรรมในเขตตสูตร และ อัจฉายิกสูตร (มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่ ไตรสิกขา คือ ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ
ฝึกอบรม ภาว วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุถึงจุดหมายสูงสุด คือพระนิพพาน ได้แก่ 1) การ
สมาทานอธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในความประพฤติชั้นสูง 2) การสมาทานอธิ
จิตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิชั้นสูง 3) การสมาทานอธิ
ปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งชั้นสูง หรือเรียกว่า
ศีล สมาธิ ปัญญา

เขตตูปมสูตรพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมตามลำดับ ทรงแสดงแก่ภิกษุ ภิกษุณี เป็นลำดับแรก
เปรียบชาวนาหว่านพืชในนาชนิดดี ทรงแสดงธรรมแก่อุบาสก อุบาสิกาเป็นลำดับที่ 2 เปรียบชาวนาหว่านพืชใน
นาชนิดปานกลาง ทรงแสดงธรรมแก่อัญเดียรถีย์ สมณะ พราหมณ์และปริพาชกเป็นอันดับสุดท้ายเปรียบเหมือน
ชาวนาหว่านพืชในนาชนิดเลว ซึ่งมีดินแข็ง มีดินเค็ม พื้นดินเลว

เขตตสูตร (อีกสูตรหนึ่ง) ว่าด้วยนาดีและนาไม่ดี พระพุทธเจ้าตรัสว่า พืชที่หว่านลงในนาที่
ประกอบด้วยองค์ 8 ประการย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีความเจริญมาก คือ 1) เป็นที่ลุ่มและดอน 2) เป็นที่มีหินและ
กรวด 3) เป็นที่ดินเค็ม 4) เป็นที่ไถลงลึกไม่ได้ 5) เป็นที่ไม่มีทางน้ำเข้า 6) เป็นที่ ไม่มีทางน้ำออก 7) เป็นที่ไม่มี
เหมือง 8) เป็นที่ไม่มีคันทนา

ทำนองเดียวกัน ทานที่บุคคลให้ในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มี
อานิสงส์มาก ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่มีความแพร่หลายมาก สมพราหมณ์ผู้ประกอบด้วย 8 ประการ คือ 1) เป็นผู้ม
ิัจฉาทิฎฐิ 2) เป็นผู้มิจฉาสังกับปะ 3) เป็นผู้มิจฉาวาจา 4) เป็นผู้มิจฉากัมมันตะ 5) เป็นผู้มิจฉาอาชีวะ 6) เป็น
ผู้มิจฉาวายามะ 7) เป็นผู้มิจฉาสติ 8) เป็นผู้มิจฉาสมาธิ

ส่วนพืชที่หวานลงในนาที่ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ย่อมมีผลมาก มีความเจริญมาก คือ 1) เป็นที่ไม่ลุ่มไม่ดอน 2) เป็นที่ไม่มีหินและกรวด 3) เป็นที่ไม่มีดินเค็ม 4) เป็นที่ไถลงลึกได้ 5) เป็นที่มีทางน้ำเข้า 6) เป็นที่มีทางน้ำออก 7) เป็นที่มีเหมือง 8) เป็นที่มีคันทนา เช่นเดียวกัน ทานที่ให้ในสมณะพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก คือ 1) เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ 2) เป็นผู้ที่มีสัมมาสังกัปปะ 3) เป็นผู้ที่มีสัมมาวาจา 4) เป็นผู้ที่มีสัมมากรรมันตะ 5) เป็นผู้ที่มีสัมมาอาชีวะ 6) เป็นผู้ที่มีสัมมาวายามะ 7) เป็นผู้ที่มีสัมมาสติ 8) เป็นผู้ที่มีสัมมาสมาธิ

ท่ามกลางสังคมเกษตรกรรมและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่มีความเจริญเป็นอันมากทำให้มีกลุ่มบุคคลที่มีความได้เปรียบเสียเปรียบ โดยการทำการเกษตรกรรมไม่ได้เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอีกต่อไป ยังมีไว้เพื่อจำหน่าย และถูกกำหนดเป็นส่วนหนึ่งของวัตถุที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสมัยนั้นซึ่งใช้ข้าวเปลือก ข้าวสาร และเงินตรา (กหาปณะ) ตลอดจนวัตถุสำหรับการค้าขายแลกเปลี่ยน เรียกว่า “ นิกกะ ” (หรือนิกกะ ทองตรา) และสุวรรณณะที่เป็นทองเหมือนกัน เมื่อเกิดระบบเงินตราขึ้นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในฐานะได้เปรียบก็ยังมีเงินตราเป็นสิ่งรองรับความโลภได้มากขึ้น โดยอาศัยความสะดวกในการสะสมเงินตราดังปรากฏมีทั้งเศรษฐี มหาเศรษฐี อนุเศรษฐี ซึ่งหากยังไม่ได้ใช้ระบบเงินตราการสะสมด้วยวัตถุสิ่งของก็มีข้อจำกัดเรื่องสถานที่เก็บและไม่สามารถสะสมได้มากเท่าเงินตรา พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนเรื่องประโยชน์สุขในมุมมองของพระพุทธศาสนา ควรเป็นประโยชน์และความสุขที่เอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมใน 3 ระดับ ตามอรรถ 3 โดยเป็นประโยชน์ที่บุคคลพึงแสวงหาได้ และเป็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ การครองชีพ สภาพแวดล้อม และความพร้อมหรือความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ของบุคคล ตามพุทธประสงค์ โดยมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ **ประโยชน์ในปัจจุบัน** (ทิฐฐธัมมิกัตถะ) คือ เป็นประโยชน์ขึ้นตาเห็น สิ่งที่ต้องการได้มา ก่อให้เกิดความสุข สำหรับเวลาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ได้แก่ การตั้งตัวได้ทางโลกเป็นหลักฐาน เป็นจุดหมายขั้นต้นหรือจุดหมายเฉพาะหน้า เกี่ยวกับชีวิตประจำวันหรือเรื่องธรรมดาสามัญที่มุ่งหมายกันในโลกรนี้ เพื่อความสุขร่วมกันในระหว่างมนุษย์ สำหรับ**ประโยชน์ในภายหน้า** (สัมปรายิกัตถะ) คือ ประโยชน์เลยตาเห็น เป็นความดีที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและแก่คนอื่น ตั้งแต่บัดนี้สืบไปจนถึงภายหน้า ได้แก่ การตั้งตัวได้ทางศีลธรรม ทำให้ชีวิตมีคุณค่าเป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไป (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2557) ส่วน**ประโยชน์อย่างยิ่ง** (ปรมัตถะ) หมายถึง ประโยชน์ที่เป้าหมายขั้นสุดท้าย เป็นจุดหมายสูงสุด และเป็นยอดของประโยชน์ทั้งปวง เป็นประโยชน์ที่ก่อเกิดความสุขอย่างยิ่ง โดยไม่จำกัดกาลเวลาว่าจะเป็นปัจจุบันหรือภายหน้า และเป็นประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต อยู่อย่างไร้ทุกข์ เป็นที่ล้นคันทนา เป็นที่คลายกำหนด เป็นที่ดับกิเลส และเป็นที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ในขณะที่พระราชหรือกษัตริย์กำลังขยายอำนาจและอาณาเขต พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนถึงผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่คิดถึงความสุขและความกินดีอยู่ดีของราษฎร โดยการจัดการเศรษฐกิจที่ดีแทนการฆ่า

ตามกฎทันตสูตร และได้แสดงธรรมสำหรับพระราชหรือผู้ปกครองซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันประเสริฐเรียกว่า จักรวรรดิวัตร 12 ประการ ซึ่งมีข้อธรรมสนับสนุนการทำเกษตรกรรม

การประยุกต์หลักธรรมเพื่อสังคมแนวเกษตรกรรม

1. การแก้ไขปัญหาและพัฒนาการทำเกษตรกรรมระดับบุคคล

การมองปัญหาหรือความทุกข์ของมนุษย์ตามอัครคัมภีร์จะประกอบด้วยปัญหาภายในจิตใจ และปัญหาภายนอกจิตใจ เช่น ระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง ที่สรรพสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันในระบบองค์รวมตามหลักปฏิจกสัมปาท หรืออริยสัจ 4 ซึ่งทำให้เกิดมุมมองในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาตามทัศนะของพระพุทธศาสนา 3 ประการคือ 1. การมองชีวิต สังคม และสิ่งทั้งปวงเป็นทุกข์ 2. การมองทุกข์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ไม่มีผู้สร้างหรือผู้บันดาลให้เกิดขึ้น 3. การมองว่าทุกข์เป็นสิ่งที่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย คนเราย่อมสามารถสร้างเหตุปัจจัยที่ดีมาแก้ไขให้บังเกิดผลเพื่อการแก้ไขหรือดับทุกข์ได้ ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการทำเกษตรกรรมระดับบุคคลได้โดยการกำหนดเป้าหมายและวิธีการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการแก้ไขปัญหาภายในจิตใจก่อนโดยกำหนดเป้าหมายเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง และปัญหาภายนอกจิตใจ โดยกำหนดเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในอรรถกถาสุตตสูตร เขตตสูตร และคัมภีร์สุตต

การทำเกษตรกรรมตามหลักพุทธศาสนาย่อมต้องดับทุกข์ที่ใจให้ได้ก่อนโดยมีสภาพจิตที่เป็นสมาธิหรือมีจิตที่ “ นุ่มนวล แคล้วคล่อง ควรแก่งาน ” (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต), 2557) สำหรับการประกอบอาชีพโดยการเลี้ยงชีพชอบหรือสัมมาอาชีวะซึ่งถือ ได้ว่าเป็นการปฏิบัติที่เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดคุณสมบัติและกำลังจะก้าวไปในอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวคือ การเห็นความจริงถึงการเลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้อง ถือได้ว่ามีสัมมาทิฐิ (มรรคองค์ที่ 1) ในการพยายามที่จะขจัดเสียซึ่งการเลี้ยงชีพในทางผิด ถือได้ว่ามีความพยายามชอบหรือสัมมาวาเย (มรรคองค์ที่ 6) และในการละเว้นการเลี้ยงชีพในทางที่ผิดด้วยสติมั่น และตั้งสติมั่นในการเลี้ยงชีพชอบ ถือว่ามีความระลึกรู้ชอบหรือสัมมาสติ (มรรคองค์ที่ 7) ดังนั้น การทำเกษตรกรรมที่เป็น การเลี้ยงชีพชอบหรือสัมมาอาชีวะ จึงมีองค์คุณสามกำกับ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวาเย และสัมมาสติ และได้ก้าวไปในมรรค

ทั้งนี้ เมื่อได้กำหนดเป้าหมายประโยชน์อย่างยิ่ง (ปรมาตตะ) เพื่อแก้ไขปัญญาภายในจิตใจ และกำหนดเป้าหมายประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตตะ) เพื่อแก้ไขปัญญาภายนอกจิตใจแล้ว ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นของวิธีการที่จะพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นตามเป้าหมายปรมาตตะโดยการพัฒนาจิตใจตามหลักไตรสิกขาและอริยมรรคมีองค์ 8 โดยการพัฒนาองค์คุณให้เพิ่มขึ้นจากสัมมาอาชีวะคือสัมมาสติหรือสติปัญญา 4 ซึ่งจะทำให้สภาพจิตใจมีความสุข สงบ และตั้งมั่น มีสมรรถภาพพร้อมกับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ และหากมีความเพียรอย่างไม่ทอดทิ้ง ก็สามารถถึงที่สุดแห่งทุกข์ หรือนิพพานซึ่งสอดคล้องกับการทำนาในแบบของ

พระพุทธเจ้าที่มีอมตะเป็นผลตามหลักธรรมในกถาพุทธชาดสูตร ควบคู่ไปกับการปฏิบัติตามเป้าหมายประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฐฐัมมิกัตถะ)

การปฏิบัติตามเป้าหมายประโยชน์ในปัจจุบัน หรือเป้าหมายการทำเกษตรกรรมของเกษตรกรตามอัจฉริยปฏิธานคือชาวที่หุงได้หรือผลผลิตทางการเกษตร โดยการทำเกษตรกรรมในทำนองเดียวกันกับการทำนา ย่อมมีระยะเวลาที่เหมาะสมหรือฤดูกาลที่จะต้องทำและรีบดำเนินการตามภารกิจนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยเกษตรกรหรือชาวนาต้องรีบทำเกษตรกรรมเสมือนกับการไถคราดนา เร่งรีบเพาะพืช เร่งรีบไขน้ำเข้า ระบายน้ำออก ข้าวออกรวง เพื่อให้ได้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย คือชาวที่หุงได้หรือผลผลิตทางการเกษตร หากมีปัญหาอุปสรรคหรือเรื่องที่ต้องตัดลึนใจก็จำเป็นต้องมีข้อมูลเปรียบเทียบหรือความรู้ที่เพียงพอในการประกอบการตัดสินใจโดยเลือกสิ่งที่ถูกต้องและให้ผลที่ดีกว่า ดังในเขตตสุตรการจะหว่านพืชก็ต้องหว่านในนาที่ดี ซึ่งย่อมจะให้ผลมาก

เกษตรกรเมื่อเล็งชีพชอบก็ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาองค์คุณให้เพิ่มขึ้นตามหลักไตรสิกขาผลที่ได้จะนำมาซึ่งความสุขทางจิตใจและทางกาย เป็นผู้ที่มีความดีอยู่ในตัวเอง บารมีและบุญก็จะก่อให้เกิดอำนาจแห่งความดี คือ หิริโอตตัปปะ ซึ่งสามารถปกครองตนเอง ควบคุม รักษาตนเองและคนอื่นได้ (สงบ เชื้อทอง, 2558) เมื่อประพฤติปฏิบัติตามหลักการทางพุทธศาสนาเหล่านี้แล้ว จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิตโดยจะทำให้บรรลุเป้าหมายที่มุ่งประโยชน์ปัจจุบันตามหลักทิฐฐัมมิกัตถะอันเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการพัฒนาที่เป็นจุดเริ่มต้น และย่อมนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในเรื่องอื่น ๆ ที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพตามหลักทิฐฐัมมิกัตถะ ด้วยหลักธรรมพหุคัมภีระ 4 ประการ ได้แก่ 1) ถึงพร้อมด้วยความหมั่น (อุฏฐานสัมปทา) 2) ถึงพร้อมด้วยการรักษา (อารักขาสัมปทา) 3) การมีคนดีเป็นมิตร (กัลยาณมิตรตา) และ 4) มีความเป็นอยู่เหมาะสม (สมชีวิตา)

2. การแก้ไขปัญหาและพัฒนาการทำเกษตรกรรมระดับชุมชน

กำหนดเป้าหมายหรือเป้าประสงค์ของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาการทำเกษตรกรรมของชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาวตามหลักธรรมในอรรถ 3 ที่เป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ คือประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ในภายหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง โดยลักษณะของเป้าประสงค์ของชุมชนเกษตรกรรมที่กำหนดเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากซึ่งรวมถึงเกษตรกรในชุมชน สังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ด้วยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมตามวิธีการในสังคัมพุทธทาสที่ปรึกษาหารือกันระหว่างคามโกชกะกับชาวบ้านในหมู่บ้านมาใช้ โดยเมื่อได้เป้าประสงค์แล้วควรให้รับรู้ทั่วกันทั้งชุมชนเกษตรกรรม

การถ่ายทอดเป้าประสงค์ให้รับรู้ทั่วทั้งชุมชนเกษตรกรรม สามารถใช้หลักธรรมเขตตูปมสูตรที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมตามลำดับตั้งแต่ภิกษุ ภิกษุณี เป็นลำดับแรกเปรียบเหมือนชาวนาหว่านพืชในนาชนิดดี (ส.สพ. (ไทย) 18/359/404) มาประยุกต์ใช้ในการจำแนกกลุ่มเป้าหมาย และจัดลำดับความสำคัญว่าควรเป็น

กลุ่มเกษตรกรใดที่ควรรับรู้ก่อนหลังเพื่อให้เกิดผลการรับรู้ทั่วทั้งชุมชนอย่างรวดเร็ว เมื่อรับรู้เป้าประสงค์ทั่วทั้งชุมชนเกษตรกรมาแล้วนำเป้าประสงค์นั้นมาทำให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

การนำเป้าประสงค์มาจัดทำแผนปฏิบัติการของชุมชน (แผนฯ) ด้วยการนำหลักธรรมาประยุต์ใช้ในการวางแผนเพื่อให้เป้าประสงค์เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นและเป็นเครื่องมือสำหรับการติดตามประเมินผลโดยกำหนดช่วงเวลาที่ดำเนินการให้บรรลุเป้าประสงค์ ด้วยการกำหนดกิจกรรม และระยะเวลาที่ใช้ดำเนินการ และเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินการตามกิจกรรมกำหนดเป้าหมายที่จะได้รับหรือผลผลิตของกิจกรรมคืออะไร และใครเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ เช่นเดียวกับภารกิจของชาวนาที่ต้องดำเนินการ เพื่อความชัดเจนในการปฏิบัติตามแผนฯ

การดำเนินกิจกรรมหรือการปฏิบัติตามแผนฯ ที่วางไว้เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของชุมชนโดยนำกลไกการทวาทศตมาประยุกต์หรือพัฒนาเป็นมุมมองของการดำเนินงานของชุมชน ผู้นำชุมชน หรือผู้รับผิดชอบดำเนินการตามแผนฯ ต้องมีความศรัทธาในภารกิจของชุมชน โดยศรัทธาต่อภารกิจที่รับผิดชอบ ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจในเป้าประสงค์ของชุมชนเกษตรกรมาร่วมกันเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและความมุ่งมั่นให้เกิดผลตามเป้าประสงค์หรือเป้าหมายตามตัวชี้วัดที่ตนเองรับผิดชอบอย่างจริงจังเพราะหากปราศจากศรัทธาแล้วก็เสมือนทำนาแต่ไม่มีพันธ์ข้าวที่ดีก็ไม่สามารถเกิดผลตามต้องการและสิ่งที่ขาดไม่ได้คือมีความเพียรในการปฏิบัติหรือการดำเนินกิจกรรมตามแผนฯ ที่วางไว้ เพียรว่าจะทำอย่างไรให้เมล็ดพันธ์หรือชุมชนปฏิบัติตามเป้าหมายทุกระดับ ด้วยการติดตามความก้าวหน้า มีปัญหาอุปสรรคอะไร ต้องแก้ไขปรับปรุงอย่างไรเพื่อให้ผลเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ผู้บริหารหรือผู้นำของชุมชนก็ต้องมีการกำกับดูแลอย่างใกล้ชิด

การกำกับดูแลของผู้บริหารหรือผู้นำชุมชน เป็นการประยุกต์ในข้ออุปมาที่ว่า มีปัญญาเป็นแอกและไถ ด้วยการกำกับดูแลการดำเนินงานของชุมชนด้วยการมีมุมมอง มีวิธีคิดที่จะควบคุมแนวทางการดำเนินงานให้ผ่านปัญหาอยู่ตลอดเวลา และวิธีการที่ทำให้ชุมชนเกษตรกรเกิดความยั่งยืนหรือดำรงอยู่ตลอดไป และการทำให้เกิดปัญญาเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์หรือเป้าหมายของชุมชน

3. การแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจสังคมระดับประเทศ

สภาพสังคมในปัจจุบันยังปรากฏผลกระทบจากการพัฒนาโดยมีความเหลื่อมล้ำในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเหลื่อมล้ำในสิทธิต่าง ๆ โดยความเหลื่อมล้ำเรื่องราวได้เป็นสิ่งที่วัดและเห็นได้งายที่สุดและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับปัญหาสุขภาพและปัญหาสังคม ซึ่งมีผลการศึกษาพบว่า ประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำมาก เช่น สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ มีปัญหาสุขภาพและสังคมมาก ในขณะที่ประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำน้อย เช่น ญี่ปุ่น และประเทศสแกนดิเนเวีย มีปัญหาสุขภาพน้อย ทั้งนี้ สังคมใดมีความเหลื่อมล้ำมาก จะมีความรุนแรงมาก เช่น การฆ่ากันตาย (ประเวศ วะสี, 2557) ดังนั้น จึงสามารถนำหลักธรรมาประยุต์มาประยุกต์ใช้กับสังคมระดับประเทศได้โดยการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง ด้วยการมองโครงสร้างของประเทศประกอบด้วยระบบย่อย ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบ

การเมืองการปกครอง ซึ่งทุกระบบเป็นเหตุปัจจัยอิงอาศัยซึ่งกันและกันในระบบองค์รวมตามอัครคัมภีร์พุทธธรรม พร้อมกันพัฒนาคุณธรรมของธรรมราชาให้เกิดเป็นคุณสมบัติของผู้นำประเทศตามจักรวัตติสูตร และนำข้อปฏิบัติในการบริหารบ้านเมืองอันประเสริฐที่เรียกว่าจักรวรรดิวัตร 12 เช่น การให้ความคุ้มครองแก่สัตว์จำพวกเนื้อ และนการกระจายรายได้ให้ประชาชนและให้ความสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้อย่างทั่วถึง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มาประยุกต์ใช้เป็นหลักการและกำหนดเป็นนโยบายในการบริหารประเทศด้วยข้อธรรมที่ให้ความสำคัญและสนับสนุนการทำเกษตรกรรมของเกษตรกร อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ ช่วยเหลือและสนับสนุนเงินทุนให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมให้เลี้ยงชีพชอบและสุจริต เป็นต้น

สำหรับวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศเนื่องจากประเทศไทยประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นกิจกรรมการผลิตของระบบเศรษฐกิจ จึงสมควรนำกฎทันตสูตรมาประยุกต์ใช้ โดยการพัฒนาอาชีพการงานในระดับบุคคล ด้วยการสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกร พ่อค้า และให้เบียดเบียนเงินเดือนแก่ข้าราชการในโอกาสอันควร ซึ่งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการพัฒนาอาชีพการงานของแต่ละอาชีพ อันเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบ ด้วยการให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นภาคนำและค้ำจุนถึงถึงผลผลิตและรายได้ของทุกภาคส่วนทั้งภาคเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และภาคราชการอย่างเป็นองค์รวมเพราะมีผลซึ่งกันและกันตามหลักปฏิจางสมุปบาท โดยเมื่อประชาชนกินดีอยู่ดียอมไม่มีใจผู้ร้ายหรือมีผลดลง และไม่ต้องปราบปรามใจผู้ร้ายด้วยวิธีฆ่าหรือจองจำ เพราะพวกโจรที่เหลือจะพากันเบียดเบียนชาวบ้าน แต่ใช้วิธีการจัดการทางเศรษฐกิจที่ดี ได้แก่ 1) แจกจ่ายหรือเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินแก่กสิกรที่ขะมักเขม้นในการกสิกรรมและโครักรกรรมในโอกาสอันควร 2) จุนเจือหรือเพิ่มทุนแก่พ่อค้าที่ขะมักเขม้นในพาณิชยกรรมโอกาสอันควร และ 3) ให้เบียดเบียนและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันในโอกาสอันควร การปฏิบัติดังกล่าวนอกจากเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแล้วยังเป็นการลดต้นทุนแก่เกษตรกรและพ่อค้า รวมทั้งเพิ่มรายได้และเพิ่มอำนาจซื้อซึ่งเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจแก่ข้าราชการ โดยฝ่ายบ้านเมืองก็มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดเก็บภาษีได้เพิ่มขึ้น

สรุป

พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักธรรมคำสอนสอดคล้องกับบริบทของสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลทั้งเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมโดยตรง และใช้กิจกรรมทางการเกษตรเป็นข้ออุปมาเชื่อมโยงจากสิ่งที่เห็นได้งายไปยังสิ่งที่เห็นได้ยาก ดังข้อความตามกสิกรรมทวาสุตตรกการำทำที่จิตใจและมีผลเป็นอมตะ ซึ่งหลักธรรมคำสอนล้วนแล้วแต่สนับสนุนโน้มนำไปเพื่อที่สุตแห่งทุกข์ โดยก้าวเข้าสู่มรรควิธีตามอริยมรรคมีองค์ 8 ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขที่เป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการที่พึงแสวงหา 3 ระดับ ทั้งในประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุด ตลอดจนการปฏิบัติตามหลักธรรมพหุคัมภีร์ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ครอบคลุมภารกิจ และกิจกรรมในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันสำหรับเกษตรกรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งบุคคลใดปฏิบัติดังนี้ หลักธรรมคำ

สอนของพระพุทธศาสนาย่อมบูรณาการกับความรู้และการประพฤติปฏิบัติตามกิจกรรมด้านอาชีพการงาน และหากปฏิบัติอยู่เป็นประจำจนกลายเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้น ย่อมถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีทั้งปัญญาใน อาชีพการงานและปัญญาในทางธรรม และมีความเป็นอยู่ที่ไม่ประมาทด้วยการมีหลักธรรมนำชีวิตและ ผสมผสานหรือบูรณาการกับวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในสังคมเกษตรกรรม ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์สุข สมควรแก่ฐานานุกรม โดยโน้มนำไปให้ไม่ตกอับ และที่สุดแห่งทุกข์เป็นอันหวังได้ อันกล่าวได้ว่าเป็น พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแนวเกษตรกรรม ที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาการทำเกษตรกรรมทั้งระดับ บุคคล ระดับชุมชน และการแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจสังคมระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- เดชา ศิริภัทร. (2554). *เส้นทางเกษตรกรรมยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สมุทรสาคร: พิมพ์ดี.
- เดียน คำดี. (2534). *พุทธปรัชญา*. นครชัยศรี: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- ประเวศ วะสี. (2557). *พลังขับเคลื่อนการจัดการตนเองบนแผ่นดินไทย*. สมุทรสาคร: พิมพ์ดี.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรมฉบับขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สงบ เชื้อทอง. (2558). *รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์*. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://psiba.blogspot.com/2012/03/political-science-in-buddhist-approach.html> [16 พ.ย.].

การบริหารความเครียดของตำรวจทางหลวง กองกำกับการ 1

กองบังคับการตำรวจทางหลวง

Stress Management of the Highway Police Officers at Sub Division

1, Highway Police Division

วราพร เอี่ยมสุวรรณ และ รัชชาติ ทัศนัย

Waraporn Iamsuwan and Rattachart Thatsanai

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สาขารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Faculty of Humanities and social sciences,

Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

*Email: waraporn@vru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับความเครียดในการปฏิบัติงานของตำรวจทางหลวง โดยมีเนื้อหาประกอบด้วย ความหมายของความเครียด วิธีบริหารความเครียด และปัญหาความเครียดของตำรวจทางหลวง ว่าในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจทางหลวงนั้นมีปัญหาใดบ้างที่ทำให้ตำรวจทางหลวงเกิดความเครียดในการทำงาน และจะมีการบริหารความเครียดอย่างไรเมื่อเกิดความเครียดในการทำงาน ซึ่งปัญหาความเครียดของตำรวจทางหลวงนั้น ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ปัญหาการจราจร 2) ปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย และ 3) ปัญหาความเสี่ยงบนท้องถนน ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความเครียดสะสม อาจทำให้งานออกมาไม่มีประสิทธิภาพ เมื่อเราเกิดความเครียดก็ควรจะมีการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นโดยทันที เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบหรือปัญหาต่าง ๆ ตามมา บทความฉบับนี้จึงได้เรียบเรียงรายละเอียดและเนื้อหาไว้เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาความรู้เกี่ยวกับความเครียดในการปฏิบัติงานของตำรวจทางหลวง ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อไป

คำสำคัญ: ความเครียด; ตำรวจทางหลวง

ABSTRACT

This article presents the details of stress in the performance of highway police. The content consists. Definition of stress How to manage stress History and Stress of Highway Patrol What are the problems in highways policing? And how does stress management work when stress occurs? The stress of the highway police. The study is divided into 3 areas: (1) Traffic Problems (2) Law Enforcement Issues (3) Road Risk Issues These problems cause stressors to accumulate. It may not work. When we are stressed, it should be resolved immediately. This article was compiled in detail and content to guide the study of stress in the operation of highway police. This can be adjusted to maximize the benefits.

Keywords: Stress; Highway Police

บทนำ

ความเครียดเป็นปัญหาด้านสุขภาพจิตชนิดหนึ่งและสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน ทุกคนย่อมต้องเคยผ่านความเครียดมาไม่มากก็น้อย หากความเครียดอยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลางจะส่งผลดีให้กับบุคคลกระทำต่าง ๆ อย่างกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่น แต่หากอยู่ในเกณฑ์ต่ำก็จะส่งผลเสียให้กับบุคคล ทำให้ส่งผลกระทบต่อการทำงานและบุคคลรอบข้าง ความเครียดนั้นเกิดขึ้นได้กับทุกคน ทุกอาชีพ ไม่เว้นแม้แต่อาชีพตำรวจทางหลวงที่หลายคนอาจคิดว่าเป็นอาชีพสบาย ๆ ไม่ต้องทำอะไรมากแต่ที่จริงแล้วเป็นอาชีพที่ต้องพบเจอปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ในการบังคับใช้กฎหมายกับประชาชน ประชาชนไม่ยอมรับถูกตำหนิทำให้เสียหาย เกิดความเสียหายบนท้องถนน เลี่ยงต่อการถูกรถชน รวมไปถึงสภาพอากาศ ทั้งร้อน ทั้งฝน ตำรวจทางหลวงจะต้องยื่นให้บริการบนท้องถนนเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่ใช้รถใช้ถนนให้เกิดความปลอดภัยที่สุด รวมถึงความเหนื่อยล้าของร่างกาย เกิดจากการพักผ่อนไม่เพียงพอ แม้แต่ช่วงวันหยุดเทศกาลตำรวจทางหลวงจะต้องคอยอำนวยความสะดวกบนท้องถนน เพราะจะเป็นช่วงที่รถติดมาก ประชาชนเดินทางกลับภูมิลำเนาเป็นจำนวนมาก นั่นก็เป็นสาเหตุทำให้ตำรวจทางหลวงเกิดความเครียดสะสมในการปฏิบัติหน้าที่

ดังนั้นเมื่อเกิดความเครียดขึ้นเราควรหาแนวทางในการแก้ไขปัญหามีผลต่อความเครียดซึ่งมีหลายวิธี โดยแต่ละบุคคลอาจใช้วิธีที่แตกต่างกันออกไป ตามบุคลิกลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งก็เกิดจากการอบรมเลี้ยงดู สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ตลอดจนภาวะของสุขภาพกาย สุขภาพจิต และมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป ถ้าบุคคลใดมีแนวทางการแก้ไขปัญหในการทำงานที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทำให้ความเครียดที่เกิดขึ้นนั้นเปลี่ยนแปลงไปอยู่ในระดับที่เหมาะสม ผู้ปฏิบัติงานก็มีสุขภาพจิตที่ดี สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุข จากที่กล่าวมานั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจทำบทความเรื่อง “ตำรวจทางหลวงกับความเครียดในการปฏิบัติงาน” นี้ขึ้นมา ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงปัญหาความเครียดรวมถึงปัจจัยที่ส่งผลทำให้เกิดความเครียดของตำรวจทางหลวง เพื่อที่จะได้เสนอแนวทางในการลดความเครียดในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาคความเครียดของตำรวจทางหลวงกองกำกับการอื่น ๆ ต่อไป

ความหมายและแนวคิดของความเครียด

ความเครียด เป็นสภาวะความกดดันที่เกิดจากสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกที่มากกระทบทำให้เกิดกระบวนการปรับตัว ถ้าไม่สามารถปรับตัวได้จะก่อให้เกิดความเครียด ซึ่งตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของความเครียดไว้ว่า อากาโรที่สมองไม่ได้ผ่อนคลาย เพราะเครื่องเครียดอยู่กับงานจนเกินไป ซึ่งได้มีนักวิชาการออกมาให้ความหมายเกี่ยวกับความเครียดไว้ดังนี้

โรบบินส์ (Robbins, 2007) ได้กล่าวว่า ความเครียด คือ ภาวะที่บุคคลเผชิญกับโอกาส ข้อจำกัดหรือความต้องการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ปรารถนาโดยที่ผลลัพธ์มีความไม่แน่นอนจนความเครียดอาจมิใช่ภาวะที่ไม่ดีเสมอไป ความเครียดอาจทำให้บุคคลมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติซึ่งอาจนำไปสู่ความสำเร็จได้

(กรมสุขภาพจิต, 2541) ได้ให้ความหมายของความเครียดว่า ความเครียดเป็นภาวะของอารมณ์หรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้รู้สึกไม่สบายใจ คับข้องใจ หรือถูกบีบคั้น กดดัน จนทำให้เกิดความรู้สึกทุกข์ใจ สับสน โกรธ หรือเสียใจ

(บุญวดี, 2532) ได้ให้ความหมายความเครียดว่า เป็นกระบวนการที่เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นทั้งภายในภายนอกบุคคล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม สิ่งกระตุ้นที่เป็นสาเหตุของความเครียดนั้น อาจจะเป็นสิ่งกระตุ้นในทางบวกหรือลบก็ได้ ความเครียดจะก่อให้เกิดความไม่สุขสบายต่อบุคคล เมื่อสิ่งกระตุ้นเกิดขึ้นซ้ำ ๆ นั้น

เซลเย (Selye, 1983) ผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นบิดาของการศึกษาเกี่ยวกับความเครียดอธิบายโดยอาศัยพื้นฐานทางสรีรวิทยาและชีวเคมีว่า ความเครียดเป็นเป็นภาวะหนึ่งของระบบสิ่งมีชีวิตที่เกิดจากกลุ่มอาการเฉพาะขึ้นในร่างกายและจิตใจมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งที่มาคุกคามขัดขวางการทำงานการเจริญเติบโต ความต้องการของมนุษย์ทั้งจากภายในและภายนอกร่างกาย เป็นผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในร่างกาย เพื่อต่อต้านการคุกคามนั้น ซึ่งอธิบายเพิ่มเติมว่าความเครียดเป็นเหตุการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึกอ่อนไหว ซึ่งถ้าความเครียดที่มีมากและเกิดผลยาวนานจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้สติปัญญา ทัศนคติ และอารมณ์ เซลเยจึงได้กำหนดกลไกของการเกิดความเครียด

จากความหมายของความเครียดที่กล่าวมา ผู้ศึกษาจึงสรุปได้ว่า ความเครียด ก็คือ การที่บุคคลต้องเผชิญอยู่ในภาวะที่รู้สึกกดดัน ไม่สบายใจ ไม่แน่ใจ ว่าวุ่นใจ วิตกกังวล ถูกบีบคั้น ทำให้เกิดการตอบสนองของร่างกายและจิตใจ ความคิด ถ้าบุคคลนั้นสามารถปรับตัวได้และมีความพึงพอใจก็จะทำให้เกิดพลังในการจัดการสิ่งต่าง ๆ แต่หากไม่มีความพึงพอใจและไม่สามารถปรับตัวได้ ก็จะทำให้เกิดความเครียด ส่งผลให้เสียความสมดุลในการดำเนินชีวิตขาดประสิทธิภาพในการทำงาน

แนวทางการบริหารความเครียดและวิธีแก้ไขปัญหาความเครียด

1. แนวทางการบริหารความเครียด

ความเครียดเป็นความรู้สึกหรืออารมณ์ที่ทำให้เราไม่สบายใจทุกซ์ เมื่อเราเกิดความเครียดขึ้นเราก็ต้องหาแนวทางในการบริหารความเครียดให้คลายลงหรือเบาลงทำให้ความรู้สึกเราดีขึ้น ในการบริหารความเครียดในแต่ละบุคคลนั้นก็แตกต่างกันไปแล้วแต่ความถนัดของบุคคล ดังนั้นเมื่อเราเกิดความเครียดควรหาวิธีหรือแนวทางในการบริหารความเครียดโดยเรงด่วนไม่ควรปล่อยให้ความเครียดสะสมเป็นเวลานาน ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้นิยามความหมายในการบริหารความเครียดไว้ ดังนี้

(มัลลิกา, 2544) กล่าวว่า การบริหารความเครียดหรือการจัดการความเครียด (Stress Management) เป็นวิธีการจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งพัฒนาขึ้นเพื่อให้บุคคลมีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการใช้ชีวิตร่วมกันและภายใต้การจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อที่จะให้คนสามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีและปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแบ่งการบริหารความเครียดออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1. การบริหารความเครียดระดับบุคคล เป็นการดำเนินงานในระดับบุคคลที่จะทำความเข้าใจในปัญหาความเครียดที่เกิดขึ้นกับตนเอง ทั้งในที่ทำงานและในด้านต่าง ๆ ของชีวิตเพื่อกำหนดแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำมาใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข

2. การบริหารความเครียดระดับองค์การ เป็นการดำเนินการระดับองค์การที่จะศึกษาวิเคราะห์และกำหนดแนวทางในการจัดการกับความเครียดที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ของสมาชิกในองค์การ การดำเนินงานขององค์การผ่านการดำเนินสร้างหรือเปลี่ยน โดยอาศัยวิธีการทางวิศวกรรมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมภายในองค์การที่เหมาะสมส่งเสริมการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพในระยะยาว

เป้าหมายของการจัดการหรือบริหารความเครียดไม่ใช่การกระตุ้นหรือการหลีกเลี่ยงความเครียดเป็นการปรับตัวและเผชิญกับความเครียดโดยไม่มีผลเสียตามมา ดังนั้นเมื่อเกิดความเครียดบุคคลสามารถหาวิธีการที่สร้างสรรค์ในการจัดการกับความเครียดโดยอาศัยแนวทางดังนี้

1. การดูแลตนเอง เป็นการดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองให้สมบูรณ์แข็งแรงเพื่อให้มีความพร้อมที่จะเผชิญกับความเครียดและยังเป็นการป้องกันความเครียดที่เกิดจากการมีสุขภาพร่างกายที่ไม่ดี การดูแลสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง

2. การฝึกวิธีการคิด ดังนั้นการคิดถึงบุคคลอื่นบ้างจะทำให้ลดความต้องการของตนเองได้

3. การวางแผนแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชีวิต บุคคลมีวิธีเผชิญกับปัญหาหลายวิธีตามบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคล การฝึกเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจึงเป็นทักษะที่สำคัญที่จะช่วยลดความเครียดที่เกิดจากปัญหาชีวิต ช่วยให้ค้นหาต้นเหตุของความเครียด สามารถแก้ไขปัญหาได้ดีและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข แก้ไขปัญหาได้อย่างถูกวิธี ได้แก่

3.1 การตั้งสติให้มั่นคง เมื่อต้องเผชิญกับปัญหา ควรมีการจัดการกับอารมณ์ได้ตั้งสติให้มั่นคงก็จะทำให้สามารถหาวิธีแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ

3.2 การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เป็นการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นลำดับค้นหาปัญหาที่แท้จริง มองว่าปัญหาที่รบกวนเราเป็นปัญหาอะไร สาเหตุมีอะไรบ้าง ทางเลือกในการแก้ปัญหา มองให้รอบด้าน ตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาด้วยการพิจารณาข้อดีข้อเสีย ลงมือปฏิบัติตามที่ตัดสินใจและมีประเมินผลที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงต่อไป

3.3 การมองปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การมองปัญหาในมุมมองที่แตกต่างจะช่วยให้มองเห็นโอกาสใหม่ในชีวิตหรือหลายปัญหาอาจต้องการยอมรับว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจะไม่ทำให้หวั่นไหวย่อท้อต่ออุปสรรค มองปัญหาว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายทำให้ได้ใช้ความสามารถของตนเองมากขึ้นกว่าเดิม

3.4 การใช้เหตุผลและใช้ความจริงในการตัดสินใจ ยึดของเท็จจริง ใช้เหตุผลมาพิจารณาอย่างรอบคอบไม่ใช้อารมณ์และอคติของตนเองเป็นเครื่องตัดสินใจ ผลออกมาย่อมจะเป็นไปในทางที่ดีถูกต้องเหมาะสมมีความยุติธรรมซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับและนิยมชมชอบจากผู้อื่น วิธีการนี้ไม่ทำให้เกิดความเครียดกับตนเอง เพราะกระทำไปด้วยใจเป็นกลางสามารถยอมรับได้ว่าผลการตัดสินใจจะออกมาในรูปแบบใด

4. การผ่อนคลายความเครียด เมื่อมีความเครียดควรหาวิธีผ่อนคลายความเครียดที่เหมาะสมจะช่วยให้ไม่สะสมความเครียดมากเกินไป และความเครียดไม่ส่งผลกระทบต่อตัวเราการผ่อนคลายความเครียดมี 2 แบบ คือ

4.1 การผ่อนคลายความเครียดในระดับปกติ ได้แก่ การหยุดพักสิ่งที่กำลังทำอยู่ชั่วคราว ทำงานอดิเรกที่ชอบ ทำกิจกรรมที่เป็นการผ่อนคลายและนันทนาการ ออกกำลังกายหรือกีฬาที่ตนเองถนัด การพบปะสังสรรค์ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น การพักผ่อนให้เพียงพอ การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้สะอาด เปลี่ยนบรรยากาศ

4.2 การคลายความเครียดในภาวะที่มีความเครียดสูง เมื่อความเครียดอยู่ในระดับสูง การผ่อนคลายความเครียดด้วยการผ่อนคลายความเครียดในระดับปกติจะใช้ไม่ได้ผล หรือช่วยให้หายเครียดในระยะสั้นๆ ได้ บุคคลที่มีความเครียดในระดับสูงจึงควรฝึกปฏิบัติเทคนิคการคลายความเครียดหลายวิธี ได้แก่ การฝึกหายใจ การทำสมาธิ การฝึกการผ่อนคลายกล้ามเนื้อการนวดและกดจุดตนเอง เป็นต้น

วิธีแก้ไขปัญหาคความเครียด

ในการแก้ไขปัญหาคความเครียดนั้นสามารถแก้ไขได้ด้วยตนเองหรือพบแพทย์ ในกรณีที่เกิดความเครียดหนักเกินไป โดยส่วนตัวผู้ศึกษาเมื่อเกิดความเครียดจะหากิจกรรมที่ชอบทำ เช่น ฟังเพลง ร้องเพลง การออกกำลังกาย หาอ่านหนังสือคำคม คดีเตือนใจ ที่สามารถทำให้ความเครียดของเราเบาลงได้ทำให้เราเข้าใจชีวิตมากขึ้น นั่งสมาธิและรู้จักที่จะปล่อยวาง ซึ่งในการแก้ไขปัญหาคความเครียดนั้นมีหลากหลายวิธีแล้วแต่บุคคล (สมิต, 2547) ได้เสนอวิธีการลดความเครียด โดยกำหนดสิ่งที่ควรปฏิบัติ ดังนี้

1. เรื่องอาหาร อาหารจะให้ทั้งคุณประโยชน์และโทษต่อร่างกาย ควรจะใคร่ครวญให้ดีว่า ควรจะรับประทานอาหารประเภทใดที่จะมีประโยชน์ต่อร่างกายและหลีกเลี่ยงอาหารที่จะให้โทษแก่ร่างกาย โดยอาหารที่จะเพิ่มความเครียด ได้แก่ อาหารที่มีแคลอรีสูง เครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ น้ำชา กาแฟ และเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมคาเฟอีน อาหารขยะ และอาหารจานด่วน อาหารเหล่านี้หากรับประทานเป็นประจำ นอกจากจะทำให้เกิดโรคอ้วนแล้ว อาหารเหล่านี้ยังเป็นตัวช่วยในการเพิ่มความดันโลหิตสูง สารกันบูดในอาหารจะทำให้ร่างกาย

อ่อนแอและติดเชื้อง่ายขึ้น ดังนั้นควรหลีกเลี่ยงอาหารเหล่านี้ หรือควรรับประทานเป็นครั้งคราวเท่านั้น ทางที่ดีควรหันมารับประทานอาหารแนวธรรมชาติที่ให้ความสมดุลแก่ร่างกายจะดีกว่า คืออาหารหลัก 5 หมู่

2. การออกกำลังกาย ผู้ที่ออกกำลังกายเป็นประจำจะทำให้ร่างกายมีความสดชื่น นอนหลับสนิทและเพิ่มภูมิต้านทานในตนเอง ลดน้ำหนักส่วนเกิน ระบบขับถ่ายดี ห้างไม่ผูก ช่วยการขับถ่ายของเสียออกจากร่างกาย ผ่อนคลายความเครียด ช่วยกระตุ้นระบบไหลเวียนโลหิต และทำให้จิตใจเบิกบานโดยปกติร่างกายของคนเราถูกสร้างไว้ให้เคลื่อนไหว ถ้าขาดไปก็จะเครียด แต่ถ้าได้เคลื่อนไหวอย่างสม่ำเสมอและเต็มพลังแล้ว ร่างกายจะทำงานราบรื่น และให้ความรู้สึกที่ดี เป็นเพราะกล้ามเนื้อได้ยืดหดตัวเหวี่ยงและของเสียถูกขับออกไป หัวใจและปอดทำงานดีขึ้น ไม่สะสมไขมัน ทำให้ไม่อ้วน ถ้าขาดการออกกำลังกายเมื่อไร ร่างกายจะเครียด เพราะอวัยวะต่าง ๆ ไม่ได้เคลื่อนไหว ต่อมาต่าง ๆ ขาดการกระตุ้น ซึ่งคนเราสามารถออกกำลังกายได้ทุกวัน และสามารถออกกำลังกายได้ทุกแบบตามความชอบความถนัด และตามกำลังความสามารถของแต่ละคน โดยควรที่จะออกกำลังกายอย่างน้อย 10-15 นาที ทำให้ไม่เครียดและจิตใจเบิกบานอยู่เสมอ

3. การนอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ เนื่องจากตลอดทั้งสัปดาห์ต้องทำงานหนัก ควรจะมีการพักผ่อนจริง ๆ ไม่ใช่หอบงานมาทำที่บ้าน อาจจะไปเที่ยวชายทะเล สัมผัสบรรยากาศธรรมชาติเป็นเพิ่มพลังให้กับชีวิต การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับที่ทำงาน เช่น กิจกรรมกีฬา

4. รู้จักควบคุมจิตใจตนเอง วิธีการควบคุมจิตใจตนเอง เช่น เป็นตัวของตัวเอง ไม่เปรียบเทียบตัวเองกับคนอื่น มองโลกในแง่ดีเสมอ ทำให้เราสบายใจ ไม่มีความกังวล รู้จักให้อภัย ไม่เก็บไว้ในใจ รู้จักเป็นคนมีอารมณ์ขัน ยิ้มหรือหัวเราะจะทำให้สดชื่น

5. รู้จักปล่อยวาง การปล่อยวางเป็นหนทางลดความเครียดได้ทางหนึ่ง ถ้าเราปรับตัวให้เข้ากับสังคมของชีวิตได้เราจะเป็นสุข

6. หลีกเลี่ยงการแข่งขันที่ไม่จำเป็น ในชีวิตคนเรานั้นจะเต็มไปด้วยสถานการณ์ของการแข่งขันที่หลีกเลี่ยงไม่ได้มากมาย การหมกมุ่นหรือมุ่งที่จะเอาชนะทุกแง่ทุกมุมของชีวิต ย่อมทำให้เกิดการตึงเครียด

7. เรียนรู้การผ่อนคลายที่มีระบบและไม่อาศัยยา เช่น การทำสมาธิ โยคะ และการฝึกผ่อนคลายโดยใช้จินตนาการ เป็นต้น

8. รู้จักระบายปัญหาให้คนอื่นรับรู้รับฟังเสียบ้าง เช่น ปรึกษาเพื่อนสนิท นักจิตบำบัดผู้ใหญ่ที่เราวางใจได้ เป็นต้น

9. รู้จักเรียนรู้การวางแผนการทำงานให้รัดกุมและเป็นไปได้มากที่สุด ในทางปฏิบัติและทำงานทีละขั้นตอน จนกว่างานจะเสร็จ

จากที่กล่าวมาผู้ศึกษาจึงสรุปได้ว่า แนวทางในการบริหารความเครียดและแก้ไขปัญหาความเครียดนั้นจะต้องใส่ใจดูแลตนเองให้สมบูรณ์แข็งแรงอยู่เสมอ ควรออกกำลังกายเป็นประจำเพราะในการออกกำลังกายนั้นเป็นการทำสมาธิกำหนดลมหายใจช่วยลดอาการฟุ้งซ่าน ความเจ็บป่วยของร่างกาย การพักผ่อนให้เพียงพอ

รวมไปถึงการทานอาหารให้ถูกหลักอนามัย อาหาร 5 หมู่ และควรดื่มน้ำวันละ 6-8 แก้ว อีกทั้งต้องปรับมุมมองใหม่ๆ มองโลกในแง่ดี และคิดบวกอยู่เสมอ ทำจิตใจให้สงบสุข ซึ่งก็จะช่วยลดภาวะความเครียดได้

ปัญหาความเครียดของตำรวจทางหลวง

สถานีตำรวจทางหลวง 1 กองกำกับการ 1 กองบังคับการตำรวจทางหลวง มีพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด นนทบุรี ปทุมธานี และ พระนครศรีอยุธยา ในการปฏิบัติงานจะแบ่งเขตตรวจ 8 เขตตรวจ หน่วยบริการ 6 หน่วยบริการ คือ หน่วยบริการรังสิต หน่วยบริการวังน้อย หน่วยบริการเอเชีย หน่วยบริการนพวงศ์ หน่วยบริการบางปะอิน และ หน่วยบริการราชพฤกษ์ จากที่กล่าวมาพบว่า ตำรวจทางหลวง 1 กองกำกับการ 1 กองบังคับการตำรวจทางหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต้องทำงานในสภาพเส้นทางที่มีปัญหาการจราจรติดขัดเป็นอย่างมาก ซึ่งเส้นทางที่รับผิดชอบ ได้แก่ ถนนพหลโยธิน (ทล 1) ถนนเอเชีย (ทล 32) ถนนรังสิต-นครนายก (ทล 305) ถนนปทุมธานี-บางคูวัด (ทล 307) ถนนภาชีบางปะหัน (ทล 329) ถนนวังน้อย-ลำลูกกา (ทล 352) ฯลฯ

ในจุดที่มีปัญหาการจราจรหนาแน่นจุดแรกคือ เส้นถนนพหลโยธิน ขาเข้า-ขาออก หน้าห้างพิวเจอร์ปาร์ค รังสิต เนื่องจากเป็นจุดรวมรถขนส่งมวลชนทั้งรถตู้โดยสารและรถประจำทางทำให้มีปริมาณรถหนาแน่นในช่วงโมงเร่งด่วน ทำให้มีการจราจรติดขัดโดยเฉพาะ ช่วงเช้า-ช่วงเย็นและในวันหยุด จุดที่สอง เส้นถนนพหลโยธิน กม.53-54 บรรจบ ถนนเอเชีย ต่างระดับบางปะอิน (สถานีตำรวจทางหลวง 1 กองกำกับการ 1 กองบังคับการตำรวจทางหลวง, 2558) ซึ่งเป็นจุดที่เป็นเส้นเชื่อมออกในหลายจังหวัดไม่ว่าจะเป็น จังหวัดในภาคอีสาน ภาคเหนือ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากที่สุด จึงพบว่าประชาชนจำนวนมากจะเดินทางกลับต่างจังหวัดในช่วงวันหยุดเทศกาล ต่าง ๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลปีใหม่ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาอุบัติเหตุในลักษณะต่าง ๆ มีผู้เสียชีวิต ได้รับบาดเจ็บ หรือมีสินทรัพย์เสียหาย ส่งผลทำให้เกิดความสูญเสียทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ช่วงเวลาของการเกิดอุบัติเหตุในรอบวันในช่วงเทศกาลปีใหม่ (กองบังคับการตำรวจทางหลวง, 2560)

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจทางหลวง ยศ ร.ต.ท. รองสารวัตรชั้นสัญญาบัตร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2560 จากการสัมภาษณ์พบว่าปัญหาที่ทำให้ตำรวจทางหลวงมีความเครียด

ปัญหาแรก คือ ปัญหาการจราจรที่ติดขัด ทั้งในช่วงเทศกาล ช่วงตอนเย็นหลังเลิกงาน หรือแม้กระทั่งการเกิดอุบัติเหตุที่เป็นเหตุให้การจราจรติดขัดเป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้ตำรวจทางหลวงต้องแก้ไขปัญหาจราจรเพื่อให้ประชาชนใช้เส้นทางได้สะดวกมากขึ้น

ปัญหาที่สอง คือ การบังคับใช้กฎหมายกับประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วตำรวจทางหลวงมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายแก่ผู้ที่กระทำความผิดบนท้องถนนไม่ว่าจะเป็นกฎหมายจราจร กฎหมายอาญา ฯลฯ มีโทษ

จับ หรือ ปรับ ตามสมควร จนทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกันกับประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเองเกิดความเครียดในการปฏิบัติหน้าที่

ปัญหาที่สาม คือ ความเสี่ยงบนท้องถนน เจ้าหน้าที่ตำรวจทางหลวงจะต้องทำงานบนท้องถนนเป็นเวลานาน อำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน ซึ่งในการปฏิบัติงานนี้ถือว่าเป็นความเสี่ยงอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้เจ้าหน้าที่เกิดอุบัติเหตุในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยไม่สามารถรู้วาระที่จะสรรจรมาบนท้องถนนจะมาด้วยความเร็วเท่าไร ดังเช่น กรณีดาบตำรวจท่านหนึ่ง ตำแหน่งผู้บังคับหมู่ สถานีตำรวจทางหลวง 1 กองกำกับการ 1 ได้ประสบอุบัติเหตุในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ในขณะที่กำลังขวยรถที่พลิกคว่ำอยู่ ซึ่งต่อมามีรถอีกคันพุ่งเข้าชน โดยผู้ที่ชนมีอาการมีเมา ทำให้ดาบตำรวจท่านนี้ต้องสูญเสียขาข้างซ้ายไป ส่วนขาด้านขวาข้อเท้าหลุด (สถานีตำรวจทางหลวง 1 กองกำกับการ 1, 2561) ความเสี่ยงที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้ตำรวจทางหลวงเกิดความเครียดได้และยังมีอีกหลายๆท่านที่ต้องเสียชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่ แต่อย่างไรแล้วในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจทางหลวงนั้นก็ต้องอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่ใช้รถใช้ถนนอย่างดีที่สุด

จากปัญหาที่ผู้ศึกษาได้กล่าวมานั้นเป็นปัญหาที่ทำให้ตำรวจทางหลวงเกิดความเครียดในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาความเครียด เช่น จัดกิจกรรมสังสรรค์คลายความเครียดมีการจัดแข่งขันเตะฟุตบอล ทำให้เกิดการซอมาพบปะพูดคุยกับเพื่อนๆร่วมทีมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน หรือจัดประชุมพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละคนและแนวทางในการแก้ไข ทั้งยังรวมไปถึงให้กำลังใจซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ทำให้ผู้ที่มีความเครียดรู้สึกเครียดน้อยลงและมีกำลังใจในการทำงานต่อไป

บทสรุป

ความเครียดเป็นภาวะหนึ่งที่ทำให้บุคคลนั้นรู้สึกวิตกกังวล กระทบกระวายใจ ลับสน หรือเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความลำบากใจ กัดต้น ถูกบีบคั้น จนทำให้เกิดความรู้สึกทุกข์ใจ ลับสน โกรธ หรือเสียใจ ซึ่งถ้าเราเกิดความเครียดเราสามารถบริหารความเครียดได้ด้วยตัวเอง และสามารถทำได้ในทุก ๆ วัน เช่น การออกกำลังกายที่ช่วยผ่อนคลาย เล่นกีฬาที่ชอบ การพักผ่อน ควรได้มีการพักผ่อนทั้งร่างกายและจิตใจ การเลือกรับประทานอาหารที่มีคุณค่า โดยเลือกรับประทานอาหารที่ครบหมู่และมีคุณค่า รวมทั้งดื่มน้ำอย่างน้อยวันละ 6-8 แก้ว จะช่วยในการขับถ่ายสะดวกและป้องกันภาวะเครียดจากเรื่องการขับถ่าย และการนั่งสมาธิเป็นสิ่งที่ช่วยให้จิตใจเราสงบมากขึ้น ในการแก้ไขปัญหาเราอาจหลีกเลี่ยงอาหารที่จะให้โทษแก่ร่างกาย โดยอาหารที่จะเพิ่มความเครียด ได้แก่ อาหารที่มีแคลอรีสูง เครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ ซึ่งความเครียดนั้นสามารถเกิดขึ้นได้กับทุก ๆ คน ทุกอาชีพอยู่ที่ว่าเราจะมีอาการเครียดในระดับไหนเราก็ควรที่จะรู้จักระงับอารมณ์และแก้ไขปัญหาความเครียดทันที ถ้าปล่อยความเครียดไว้นานก็จะทำให้เกิดความเครียดสะสมได้ และจะแก้ไขปัญหาเหล่านั้นยาก

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2541). *คู่มือคลายเครียด*. กรุงเทพฯ: ดีไซน์คอนดัคชั่น.
- กองบังคับการตำรวจทางหลวง. (2560, ธันวาคม 6). *แผนที่เส้นทางเลี่ยงการจราจรติดขัด*. Retrieved from <http://www.highway.police.go.th/combine.pdf>.
- บุญวาที เพชรรัตน์. (2532). *ความเครียด ภาวะวิกฤติ และการช่วยเหลือ*. สงขลา: ภาควิชาการพยาบาลจิตเวช คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มลลิกา ต้นหอม. (2544). *พฤติกรรมองค์กร*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็กซ์เบอร์เน็ท จำกัด.
- สถานีตำรวจทางหลวง 1 กองกำกับการ 1. (2561, กุมภาพันธ์ 25). *ตำรวจในสายตาประชาชน*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=F6U6O4H8Sqw>
- สมิต อาชวณิชกุล. (2547). *รับมือกับความเครียด*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- Selye, H. (1983). *Selye's guide to stress research*. New York: Van Northland Reinhold.
- Robbins, S. (2007). *Organizational Behavior: Concept Controversies*. New Jersey: Prentice-Hall.

ปอยสังลอง: วิถีชีวิตที่ดำรงหรือปรับเปลี่ยน

Poi Sang Long: Traditional Way of Life; Sustaining or Adapting

งามตา ตันนุกูล

Ngamta Tunnukul

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: sdamnoen@yahoo.com

บทคัดย่อ

ปอยสังลองเป็นวิถีชีวิตของคนไต ในอดีตเคยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีวัฒนธรรมประเพณี เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะ มีภาษาพูดเป็นของตนเอง อพยพมาจากรัฐฉาน ประเทศพม่า เรียกตนเองว่า “ไต” คนไตมีประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งพบว่าใน 12 เดือนจะมีงานบุญ ประเพณีทุกเดือน ในเดือนมีนาคม-เมษายน เป็นระยะเวลาของการจัดงานประเพณีปอยสังลองที่คนไตถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ที่คนไตศรัทธาและให้ความสำคัญ ปัจจุบันแม่ฮ่องสอนถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยมีภูมิทัศน์ที่งดงามตามธรรมชาติ และประเพณีมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น การพัฒนาทำให้วิถีชีวิตทางสังคม และความเป็นอยู่ของคนไตในแม่ฮ่องสอนต้องปรับเปลี่ยนไปตามกระแสที่คนต่างถิ่นนำเข้ามา พื้นที่ในอำเภอเมือง อำเภอปาย อำเภอแม่เสี้ยง มีคนต่างถิ่นเข้าไปค้าขาย สร้างที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การจัดงานประเพณีปอยสังลองมีคนต่างถิ่นต่างชนชาติเข้ามาร่วมงานเป็นจำนวนมาก คนไตในประเพณีปอยสังลองจึงต้องปรับตัวตนเองให้เข้ากับสภาพที่เปลี่ยนไป และเพื่อดำรงรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ คนไตควรบันทึกและถ่ายทอดรายละเอียดการจัดงานประเพณีต่างๆ ไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้และพร้อมที่จะสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่อไปได้อย่างถูกต้อง

คำสำคัญ: ปอยสังลอง; วิถีชีวิต; ประเพณีและวัฒนธรรม

ABSTRACT

Poi Sang Long is a way of Tai's life. In the past, their way of life was so simple; its tradition was of unique identity and its own speaking language. It was believed that people called 'Tai' migrated from Chan state, Union of Myanmar. Their various traditions were basically based on Buddhism which have been long observed; here it was found that there is a kind of merit tradition in every month out of twelve months. The tradition of Poi Sang Long is being regularly held during March to April; such ceremony has been faithfully and importantly regarded as the biggest one by Tai people. At the present, Mae Hong son, where landscape is full of a beautiful nature and unique tradition exceptionally, has been objectively developed to be the tourist destination. Under such excellent development, Tai people's social life and ways of living need a huge adaptation in accordance with the new flow of culture introduced by newcomers; in the district of Amphoe Maung, Pai, Mae Srariang, there are lots of people who emigrated from various places to the mentioned areas in order to do business and to build guest houses for tourist business. While ceremony of Poi Sang Long taking place many foreigners and outsiders have been taking part, Tai people, therefore, in this ceremony need to adjust themselves to it in order to sustain its form of culture; Tai people should record its details as much as they can then clearly transfer them to new generations for learning and then they would be prepared to correctly preserve and sustain the mentioned culture.

Keywords: Poi Sang Long; Lifestyle; Tradition and Culture

บทนำ

ประเทศไทยมีประชากรหลากหลายชนชาติเข้ามาอาศัยเป็นชนชาติไทย ทำให้เกิดแหล่งวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ตามความเชื่อความศรัทธาของคนในท้องถิ่นที่มีวิถีชีวิตขนบธรรมเนียม ประเพณีถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ดั้งเดิม ดังที่พระราชญาณกวี (ปิยโสภณ) กล่าวถึงวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตว่า เป็นสัญลักษณ์สำคัญของชาติ ชาติใดไร้วัฒนธรรมชาตินั้นก็ขาดความเป็นอารยชน ความแตกต่าง ของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของเชื้อชาติบ่งบอกถึงรากเหง้า ที่มาของเชื้อชาติ มิใช่ข้อขัดแย้ง แต่เป็นความ งามความหลากหลายที่ลงตัว เป็นเสน่ห์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาติไทยเรา (พระราชญาณกวี ปิยโสภณ, 2556) จังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือเมืองสามหมอกเป็นจังหวัดที่อยู่เหนือสุดของประเทศไทย ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบเล็กๆ มีอยู่ 7 อำเภอ 45 ตำบล 402 หมู่บ้าน (ธิตินันดา จินาจันทร์ และวราภา เลาทเพ็ญแสง, 2547) จากหลักฐานการบอกเล่า ประวัติศาสตร์เมืองแม่ฮ่องสอนของ “จเร” และจากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองแม่ฮ่องสอนได้บ่งบอก ให้ทราบว่า คนไตหรือเรียกกันว่า ชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากดินแดนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสหภาพ พม่าเรียกกันว่า “รัฐฉาน” นับเป็นเวลานานกว่า 150 ปี มาแล้วที่คนไตอาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อราวพ.ศ.2374 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การเดินทางไปยังแม่ฮ่องสอนในยุคนั้น ไม่สะดวกดังเช่นปัจจุบัน ทำให้ประชากรของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะอำเภอขุนยวมเกือบทั้งหมดเป็นคนไต ประเพณีวัฒนธรรมจึงมีเอกลักษณ์ของตนเองเต็มรูปแบบ

วิถีชีวิตของคนไตในด้านวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสังเกตจะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังที่ ปาริชาติ เรื่องพิเศษ กล่าวเป็นบทความไว้ในหัวข้อ หย่าสี่สิบสอง: ประเพณีในรอบปีของชาวไทใหญ่ว่า งานเทศกาล ประเพณีของชาวไทใหญ่นั้นมีกันแทบทุกเดือน และเนื่องจากชาวไทใหญ่นับถือพุทธศาสนากันอย่างเคร่งครัด งาน เทศกาลส่วนใหญ่จึงเน้นการทำบุญทำทานเป็นหลัก กำหนดการทำบุญประจำปีของชาวไทใหญ่เรียกว่า “หย่า สี่” ซึ่งตรงกับคำว่า ราศี 12 เดือน หรือประเพณี 12 เดือนซึ่งเดือนแรกของชาวไทใหญ่ตกอยู่ในราวเดือน ธันวาคม (ปาริชาติ เรื่องพิเศษ, 2537) 1 ในประเพณี 12 เดือนที่สำคัญเป็นที่รู้จักกันมากกว่าประเพณีอื่นๆ คือ ประเพณีปอยส่างลองหรืองานบวชลูกแก้วที่มีขั้นตอนการจัดงานที่น่าสนใจ ทำให้หลายฝ่ายโดยเฉพาะ วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนจัดให้มีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้มาท่องเที่ยวงานประเพณีปอยส่างลอง ประกอบกับสื่อมวลชนนำเสนอการท่องเที่ยวงานประเพณีปอยส่างลองในหลายรูปแบบเช่น เขียนบทความลงใน หนังสือพิมพ์ จัดทำสารคดีเผยแพร่ทางโทรทัศน์ เป็นต้น ทำให้มีผู้คนต่างถิ่นสนใจที่จะเดินทางเข้าไปท่องเที่ยว มากขึ้นโดยเน้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงเป็นสิ่งที่น่าคิดว่าวิถีชีวิตของคนไตในแม่ฮ่องสอนจะดำรงความเป็นอยู่และ เอกลักษณ์เดิมไว้ได้เพียงใด เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือไม่ เหตุใดงานประเพณี ปอยส่างลองจึงเป็นวิถีชีวิตของคนไต การจัดงานประเพณีปอยส่างลองหรือการบวชลูกแก้วมีความสำคัญอย่างไร สำหรับคนไตในแม่ฮ่องสอน

ความเป็นมาของประเพณีปอยส่างลอง

ประเพณีปอยส่างลองเริ่มตั้งแต่เมื่อใดไม่มีใครทราบ แต่เป็นความเชื่อในวรรณกรรมไทใหญ่และความเชื่อของชุมชนไทใหญ่ที่มีเรื่องเล่าขานต่อกันมา ดังที่สถาบันวิจัยสังคม ในเอกสารงานวิจัยเรื่องไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ กล่าวถึงที่มาของประเพณีปอยส่างลองไว้ว่า ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด ทราบมาว่า เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวไทยใหญ่ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมไทใหญ่ 2 เรื่องคือ อ่อน่าก้าตเตหว่าง และ อ่าหนั้นต่าตองปาน (สถาบันวิจัยสังคม, 2551) สรุปได้ว่า อ่อน่าก้าตเตหว่าง แต่งเมื่อประมาณ 100 ปีเศษ โดยพระอุ่กาจิจิงต่า วัดสบตุง จังหวัดจ้อกแม ประเทศเมียนมาร์ พิมพ์เมื่อพ.ศ.2508 กล่าวถึงในสมัยพุทธกาลมีกษัตริย์พระองค์หนึ่งนามว่า พระเจ้าพิมพิสารได้สร้างพระวิหารถวายพระพุทธเจ้า และปวารณาเป็นทนายของพระพุทธเจ้าตลอดชีวิต ทรงครองราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรม มีโอรสอยู่องค์หนึ่งมีพระนามว่า พระเจ้าอชาตศัตรู (พระเจ้าอ่าจ่าตเตฆาตมังจี) หลังจากที่พระเจ้าอชาตศัตรูกระทำการปิตุฆาตด้วยความหลงผิด เพราะเชื่อในพระเวททัตเมื่อพระบิดาสิ้นพระชนม์รู้สึกเสียใจสำนึกผิดจึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้พระพุทธเจ้าฟัง พร้อมทูลถามว่า จะทำอย่างไรกับกรทำบาปหนักครั้งนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเพื่อผ่อนหนักให้เป็นเบาให้นำพระโอรสมาถวายเป็นทานในพระพุทธศาสนาโดยเขาสมฺครใจ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงนำพระโอรสซึ่งมีพระชนมายุได้ 10 ชันษา นามว่า จิตตะมังฆา (อชิตกุมาร) บรรพชาเป็นสามเณรถวายเป็นทานในพระพุทธศาสนาด้วยความสมฺครใจของจิตตะมังฆา ด้วยความปิติพระเจ้าอชาตศัตรูจึงจัดงานเฉลิมฉลองเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน พร้อมแต่งองค์เต็มยศในสมกับที่เป็นพระโอรส โดยเริ่มจากการอาบน้ำมนต์ส่มปอย น้ำอบน้ำหอม แล้วแต่งกายด้วยเครื่องนุ่งห่มของส่างลอง จากนั้นไปขอศีล 5 จากพระพุทธเจ้าก่อนนำไปแห่ตามถนนสายต่างๆ ในกรุงราชคฤห์ เมื่อครบ 7 วันจึงนำส่างลองไปบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้วได้รับฉายาใหม่ว่า “จิตตะมาเถ” พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธทำนายว่า จิตตะมาเถสามเณรจะตรัสรู้เป็นพระศรีอริยโทยใหญ่พระพุทธเจ้าแห่งภัทรกัลป์นี้

อีกตำนานหนึ่งเล่าว่า อ่าหนั้นต่าตองปาน แต่งเมื่อประมาณ 200 ปีเศษ โดย พระสุหนั้นต่า บ้านกุน้ออ จังหวัดจ้อกแม ประเทศเมียนมาร์ กล่าวถึงเรื่องการที่พระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการเป็นส่างลองว่า จะมีอาณิสส์มากน้อยเพียงใด พระพุทธองค์ทรงชี้แจงว่า ถ้านำบุตรของตนบวชในพุทธศาสนาจะได้สวรรค์สมบัติเป็นเวลา 8 ก่าผ่า (กัลป์) ถ้าวรับเป็นพ่อขามแม่ขาม (พ่อแม่อุปถัมภ์) จะได้อาณิสส์ 4 ก่าผ่า (กัลป์) เรื่องของพ่อขามแม่ขามนี้มีวรรณกรรมบรรยายเรื่องราวไว้ว่า ในอดีตมีกษัตริย์และเศรษฐีได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดงานปอยส่างลองขึ้น มีบุตรชายของหญิงหม้ายคนหนึ่งมีรูปร่างอัปลักษณ์มีศรัทธาปรารถนาจะบรรพชา แต่ไม่มีทรัพย์สมบัติที่จะเป็นเจ้าภาพบวช ด้วยบุญบารมีและแรงศรัทธาของบุตรชายบันดาลให้พระอินทร์เกิดเมตตาเสด็จมานำไปพยาบาล ให้อาบน้ำเงินน้ำทองขัดสีผิวพรรณล้างคราบโคลนกลายเป็นกุมารที่มีรูปร่างสวยงาม และขุนสาง (พระพรหม) ได้ลงมามอบขงา (ปานกุม) และสร้อยสังวาลย์ (ลอบแป) ให้พร้อมทั้งรับภาระเป็นพ่อขาม (พ่ออุปถัมภ์) การจัดงานปอยส่างลองครั้งนั้นบุตรชายหญิงหม้ายได้เป็นลูกขาม (ลูกอุปถัมภ์) ของขุนสาง (พระพรหม) ดังนั้น

จึงเรียกกุหลาบที่ได้รับความนิยมในช่วงก่อนบรรพชาว่า “สาบลอง” หรือ “สาบลอง” แสดงให้เห็นว่ากุหลาบที่
ได้เป็นสาบลองนั้น เป็นผู้ที่มีบุญบารมีมากกว่าคนธรรมดาสามัญ จึงมีโอกาสได้รับยกย่องให้เป็นหน่อกษัตริย์
หรือบุตรบุญธรรมของพระพรหมในช่วงเวลาก่อนบรรพชา

จากเรื่องเล่าที่กล่าวมาพบว่า จุดเริ่มต้นของปอยสาบลองนั้นเริ่มจากคนใดในสหภาพพม่ามีศรัทธาใน
พระพุทธศาสนา ความเป็นมาของสาบลองจึงอ้างอิงจากเรื่องในพุทธประวัติ และเพื่อให้เป็นวรรณกรรมของคน
ใต้จึงได้วงเล็บชื่อเป็นภาษาไทยใหญ่กำกับไว้ ดังนั้นพิธีการ การแต่งกายจึงมีรูปแบบคล้ายกษัตริย์ ปอยสาบลอง
จึงเปรียบเสมือนสมมติของกษัตริย์ก่อนเป็นสามเณร

การบวชสามเณรในประเพณีปอยสาบลอง

อุดม เขยแก้ว (2545) กล่าวไว้ในหนังสือประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น เกี่ยวกับรูปแบบการบวชสามเณร
ขั้นตอน และระยะเวลาในการจัดงานประเพณีปอยสาบลอง ดังนี้

1. รูปแบบวิธีการจัดงาน

การจัดงานบวชสามเณรของชาวไทยใหญ่ มีวิธีการบวช 2 รูปแบบด้วยกัน คือ

1) แบบ “ข่ามดิบ” เป็นวิธีการง่ายๆ ประหยัดไม่ต้องใช้เวลาในการเตรียมงาน และไม่สิ้นเปลือง
ค่าใช้จ่ายมาก วิธีการคือ เมื่อตกลงว่าจะนำเด็กมาบรรพชาเป็นสามเณร พ่อแม่จะโกนหัวเด็กหรือนำเด็กไปโกน
ผมที่วัด นุ่งขาว ห่มขาว เตรียมเครื่องไทยทาน อัญมณีบริวารที่จำเป็นต้องใช้ไปทำพิธีขอพรพญาที่วัดเป็นอันเสร็จพิธี

2) แบบ “สาบลอง” เป็นวิธีที่ต้องเตรียมงานกันนาน ค่าใช้จ่ายสูงใช้เวลา 3-5 วันมีการเชิญผู้มาร่วม
งานเป็นจำนวนมาก มีขั้นตอนมากมาย คือ หลังจากเตรียมงานแล้ว นำเด็กโกนหัวแต่งตัวเป็น “สาบลอง” หรือ
ลูกแก้วแห่ไปขอขมาที่ต่างๆ แห่เครื่องไทยทานจากบ้านไปสู่วัด แห่สาบลองจากบ้านไปทำพิธีขอพรพญาที่วัด
และมีการเฉลิมฉลองที่วัดหรือที่บ้านอีกหนึ่งวันจึงจะเสร็จพิธี แต่แบบสาบลองนี้เป็นที่นิยมจัดกันมากทุกหมู่บ้าน
ถือกันว่าเป็นบุญกุศลของผู้จัด เป็นสง่าราศีแก่หมู่บ้าน และท้องถิ่น

2. ขั้นตอนการจัดงานก่อนบวชเป็นสามเณร

การเตรียมงาน มีการตกลงกันว่าจะมอบหมายให้ใครเป็น “ตะก่าโหลง” หรือเจ้าภาพใหญ่ และ
เจ้าภาพทั่วไป “ตะก่าโหลง” จะเป็นคนมีฐานะดีหรือได้รับการยกย่องในหมู่บ้าน จากนั้นจะกำหนดวันเวลาที่จะจัด
ช่วงไหน กี่วัน รวมทั้งตกลงกันในเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดงาน จำนวนพระภิกษุสงฆ์ที่จะรับเครื่องไทยทาน จำนวน
แขกที่จะเชิญมาร่วมงาน เมื่อตกลงเรื่องการเตรียมงานแล้วก็จะมีการแบ่งงานกัน เช่น เจ้าภาพใหญ่
“ตะก่าโหลง” จะเตรียมต้นตะเปสา หรือต้นกล้วยพฤกษ์จำนวน 2 ต้น สำหรับถวายวัดและถวายพระพุทธเจ้า
เตรียมเครื่องประกอบอาหารและอุปกรณ์ หรือเจ้าภาพต่างๆ จะมาช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ของสาบลอง
สำหรับเจ้าภาพ เครื่องไทยทาน อัญมณีบริวารและเครื่องประคองของกลอง เจ้าภาพที่ร่วมจัดงานปอยสาบลอง

พ.ศ. 2042 และรับรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างไทยภาคกลางกับไทใหญ่ได้ดี (สถาบันวิจัยสังคม, 2551) ปอยส่างลองเป็นวัฒนธรรมหนึ่งในประเพณี 12 เดือน คนไตมีวิถีการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของประเพณี ด้วยการให้ความสำคัญและมีศรัทธาต่อประเพณีอย่างเหนียวแน่น ประวัติการจัดงานไม่เคยมีปีใดละเว้น ทุกคนจะพร้อมใจกันจัดงานประเพณีของแต่ละเดือนด้วยใจที่ศรัทธา

คนไตเป็นกลุ่มคนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากปฏิทินงานประจำปีจะมีพิธีกรรมทางศาสนาตลอดทั้งปี เรียกว่าประเพณี 12 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมทำบุญถวายข้าวเม่า เดือนมกราคมจะไม่จัดงานมงคลใดๆ แต่จะทำข้าวปุก โดยนำข้าวและงาที่ได้ผลผลิตไปถวายวัด เดือนกุมภาพันธ์ ทำข้าวหย่ากู่ คือข้าวแดงถวายพระ เดือนมีนาคม งานปอยส่างลอง เดือนเมษายน งานสงกรานต์และปอยส่างลอง เดือนพฤษภาคม ก่อเจดีย์ทรายและจุดบั้งไฟ เดือนมิถุนายน ทำบุญที่วัดและเตรียมตัวทำไร่นา เดือนกรกฎาคม ทำบุญเข้าพรรษา นอนรักษาศีลที่วัด เดือนสิงหาคม งานถวายสลากภัตร เดือนกันยายน ประเพณีทานข้าวล้นบาตร เดือนตุลาคม เทศกาลออกพรรษาทำงานจองพารา เดือนพฤศจิกายน ประเพณีเดือนยี่เป็ง (ลอยกระทง) เป็นต้น

ประเพณีปอยส่างลอง เป็นวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ชาวไทยใหญ่จะปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีในทุกเดือนไม่เคยละเว้น เพราะเห็นเป็นเรื่องสำคัญต่อชีวิต นับว่าชาวไทยใหญ่เป็นชนชาติที่รักษาวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้อย่างดีเยี่ยม ดังที่เพ็ญสุภา สุขดตะใจอินทร์ (2554) กล่าวไว้ว่า“ขอขอบคุณชาวไต” เมืองแม่ฮ่องสอน ที่เป็นดังกระจกสะท้อนจารีตเก่าแก่ที่ยังไม่สูญหาย สร้างแรงบันดาลใจให้ชาวไทยล้านนา เกิดอาการทวลาหอดิต ในยุคที่ทุกคนเผ่าชาติพันธุ์มีสิทธิ์เสรีที่จะประกาศอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นของตัวเองได้โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อาณัติของรัฐสยาม” และเนื่องจากปอยส่างลองเป็นประเพณีที่สำคัญทางศาสนา ด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนา ทำให้คนไตในแม่ฮ่องสอนให้ความสำคัญของการบวชสามเณรในประเพณีปอยส่างลองตลอดมา

วิถีคนไตในความเปลี่ยนแปลง

ประเพณีปอยส่างลองเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของคนไตในแม่ฮ่องสอน ที่คนไตทุกคนถือปฏิบัติมาโดยตลอด ต่อมาเมื่อความเจริญได้เข้าไปมีส่วนทำให้ดินแดนที่ครั้งหนึ่งในอดีตกล่าวว่า เป็นเมืองปิดเนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกพอที่บุคคลต่างถิ่นจะเข้าไปท่องเที่ยวได้ดังเช่นปัจจุบัน ความเจริญทำให้วิถีชีวิตของคนไตในแม่ฮ่องสอนต้องปรับเปลี่ยนไป ประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่อดีต โดยเฉพาะการบวชสามเณรในประเพณีปอยส่างลองที่มีการแต่งกาย มีพิธีกรรมที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ จึงได้รับการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้คนต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อผลักดันเศรษฐกิจให้เกิดการหมุนเวียน ด้วยเหตุนี้ในอำเภอที่มีการคมนาคมสะดวกพอที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ จึงเป็นแหล่งที่ได้รับการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักดังเช่น อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอนมี

สนามบินจากเชียงใหม่ หากเดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่จะผ่านอำเภอปายก่อนถึงอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ดังนั้น อำเภอปายจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง

การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนและอำเภอปาย มีภูมิทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และหากเดินทางจากกรุงเทพฯ มายังเมืองแม่ฮ่องสอนด้วยเส้นทางรถยนต์จะผ่านอำเภอแม่เสี้ยง และเป็นอำเภอที่เป็นจุดพักแรมเพราะส่วนใหญ่จะถึงอำเภอแม่เสี้ยงพลบค่ำพอดี ดังนั้นแม่เสี้ยงเป็นอีกจุดหนึ่งที่ได้รับการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวในประเพณีปอยส่างลอง การจัดงานประเพณีปอยส่างลองในแต่ละอำเภอจึงจัดไม่ตรงกัน การประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวประเพณีปอยส่างลอง จะมียุทธศาสตร์ที่แตกต่างจากอำเภออื่น ๆ การจัดงานจะมีในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน เป็นช่วงเดือนที่มีวันหยุดหลายวัน การที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบหลายด้าน เช่น ด้านภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตประจำวัน การทำมาหาเลี้ยงชีพ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการจัดงานประเพณีเน้นการท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังที่สุรีย์ บุญญาหงษ์ (2539) ได้เสนอผลการวิจัยถึงผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวได้เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างรวดเร็ว การพัฒนาด้านการคมนาคม การบริการสาธารณูปโภครวมทั้งการบริการทางสังคมอื่นๆ ได้รับการสนับสนุนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอีกด้วย และคอลัมน์วิถีชีวิตได้สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปุ่น เทียงบูรณธรรม นักวิจัยคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เกริ่นไว้เมื่อถูกถามถึงความเจตจำนงของจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า “ที่นี่เสมือนที่มันสุดท้ายทางวัฒนธรรมภาคเหนือ” เหตุที่กล่าวเช่นนั้นเพราะผลการวิจัยในโครงการพิพิธภัณฑ์เมืองมีชีวิต-แม่ฮ่องสอน: การพัฒนาเมืองบนฐานวัฒนธรรม ค้นพบศักยภาพที่โดดเด่น แต่นั่นก็ทำให้พบว่าที่นี้เองก็กำลังเผชิญหน้ากับโอกาสในการพัฒนาเช่นกัน เมืองแม่ฮ่องสอน ณ ขณะนี้จึงเหมือนคนที่อยู่บนด้ายเส้นบางๆ ของความเปลี่ยนแปลง ดังข้อความที่ว่า “เราไม่ปฏิเสธว่าการพัฒนาคือโอกาสและที่นี้ก็มีศักยภาพที่จะทำได้ด้วย เพียงแต่เราอยากให้นำบทเรียนจากที่อื่นๆ มาสังเคราะห์เพื่อนำไปสู่การออกแบบและค้นหารูปแบบที่เหมาะสมกับการขยายตัวจากการพัฒนาโดยไม่กระทบต่อฐานวัฒนธรรม คำว่า วัฒนธรรมในที่นี้เราไม่ได้จำกัดความหมายเฉพาะแค่การแต่งกาย การพ้อนรำ แต่นั่นหมายถึงชีวิต วิธีการกินการอยู่ของเขาด้วย” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความห่วงใยในการเปลี่ยนแปลงว่าแม่ฮ่องสอนอาจเป็นที่มันสุดท้ายทางวัฒนธรรมที่ยังมีลมหายใจ ไม่ไร้ชีวิตชีวาอยู่แต่การแต่งกายของผู้คน หรือระบำรำพ้อนในรูปแบบการแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ดูเข้าชมเท่านั้น หากคือวิถีชีวิตจริงๆ มีผู้คนขยับขับเคลื่อนกันอยู่ตลอดเวลา (ศิริโรจน์ ศิริแพทย์, 2556)

การประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมประเพณี เป็นอีกก้าวหนึ่งของความเจริญที่ทำให้เกิดการพัฒนารวมกันจากประเพณีที่จัดกันเองภายในชุมชน การจัดงานประเพณีถูกปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยมีส่วนราชการให้การสนับสนุนงบประมาณบางส่วน เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจ

ให้กับชุมชนในแต่ละจังหวัด ด้วยการนำวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันเป็นจุดขาย แต่ความเป็นจริงการพัฒนาชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของสังคมที่คนต่างถิ่นนำเข้ามา ชุมชนที่เคยใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย อาจถูกวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างเข้ามาแทรกวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อสนองตอบต่อการท่องเที่ยว ที่คงอยู่ ทำให้การพัฒนาขาดรูปแบบ แต่ถูกกำหนดด้วยเหตุปัจจัยอื่นที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชนคนใด ด้วยเหตุนี้วิถีของคนใดในประเพณีปอยส่างลองในหลายอำเภอถูกปรับเปลี่ยนไปพร้อมกับความเจริญที่ปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตในปัจจุบัน แม้เราจะต้องยอมรับว่านั่นคือการพัฒนาให้เมืองก้าวเข้าสู่ความเจริญ ซึ่งขัดกับวิถีชีวิตของชุมชนที่ยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ในอนาคตอีกหลายอำเภอเมื่อมีนักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปท่องเที่ยวมากขึ้นวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมคงจะไม่มีให้เราได้สัมผัสดังเช่นอดีตที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะปัจจุบันวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยใหญ่เป็นที่รู้จักกันมากขึ้นไม่เฉพาะในประเทศไทย หากได้ไปที่อำเภอปาย จะพบเห็นคนต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวกันมาก แม้จะมีหลากหลายประเพณี แต่ประเพณีปอยส่างลองเป็นประเพณีที่ได้รับการประชาสัมพันธ์เป็นพิเศษ เมื่อพูดถึงแม่ฮ่องสอนก็จะนึกถึงประเพณีปอยส่างลอง ความสนใจในประเพณีปอยส่างลองของคนในประเทศและต่างประเทศจะเป็นจุดเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนไทยใหญ่ให้หมุนไปตามกระแสหรือไม่ คนใดในแม่ฮ่องสอนจึงควรรักษาวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ไว้ด้วยการบันทึกรายละเอียดของการจัดงานประเพณีต่างๆ ไว้เป็นหลักฐาน เพื่อรักษารูปแบบให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตามประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานได้อย่างถูกต้อง เพราะนานไปเมื่อมีการพัฒนาให้เอื้อต่อการท่องเที่ยวไปเรื่อยๆ รูปแบบของประเพณีที่ปฏิบัติมานานอาจถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสและความเหมาะสมของยุคสมัย ซึ่งอาจทำให้วิถีชีวิตของคนใดต้องสูญเสียอัตลักษณ์ที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นไป

บทสรุป

ปอยส่างลองเป็นวัฒนธรรมของคนไต ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้อย่างเหนียวแน่น การจัดงานประเพณีปอยส่างลองเป็นวิถีชีวิตของคนไต (ไทใหญ่) ทุกคน เพราะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่คนไตศรัทธา แม้กาลเวลาจะล่วงเลยมากกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม ความศรัทธาทำให้ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตโดยเฉพาะประเพณีปอยส่างลองเพราะถือเป็นบุญใหญ่ทุกคนจึงให้ความสำคัญ การจัดงานจะเป็นไปตามขั้นตอนครบทุกขั้นตอน ทุกคนตั้งใจจัดงานร่วมกัน สร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน ให้การช่วยเหลือในการจัดงานอย่างเต็มที่ เพราะคนไตถือว่า การจัดงานประเพณีปอยส่างลองเป็นการสร้างกุศลครั้งยิ่งใหญ่ แต่การจัดงานไม่ยิ่งใหญ่เท่ากับงานประเพณีปอยส่างลองที่มีขั้นตอนมากและการจัดงานมีระยะเวลาหลายวัน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของคนไตที่มีให้กับประเพณีปอยส่างลอง และทุกคนจะไม่ละเลย หากสังเกตจะพบว่าในวันงานทั้งเจ้าภาพและผู้ร่วมงานจะแต่งกายแบบไท

ใหญ่อย่างสวยงาม นับเป็นงานมหากุศล เป็นวิถีชีวิตที่คนโตให้ความสำคัญขึ้นชมยินดีในการจัดงานประเพณีปอย
ส่งลงเป็นอย่างมาก

แม้ว่าปอยส่งลงจะมีความสำคัญต่อคนไทยใหญ่มากเพียงใด แต่ปัจจุบันความเจริญด้านเทคโนโลยี
และการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้คนต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยว ทำให้การจัดงานเน้นความสำคัญไปที่การท่องเที่ยว
แม้จะคงความเป็นเอกลักษณ์อยู่ แต่วิถีความเป็นอยู่ของชาวไทยใหญ่ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงไปตาม
ความเจริญ หากผู้ใดเดินทางไปท่องเที่ยวที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอปาย อำเภอแม่เสี้ยง จะพบว่า มีคน
ต่างถิ่นเข้าไปอาศัยทำการค้าขาย จัดสร้างที่พักเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันคนในชุมชนเริ่ม
คุ้นเคยกับคนแปลกหน้าเพราะมีผู้คนต่างถิ่นเดินทางไปท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงเวลางานประเพณี
ปอยส่งลง สิ่งเหล่านี้เมื่อเวลาผ่านไป อาจทำให้สูญเสียอัตลักษณ์เดิม ดังนั้นเพื่อรักษาวิถีชีวิตและรูปแบบ
ประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ คนโตควรบันทึกและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังได้รับรู้
เพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตลอดไป อย่างไรก็ตามมีอำเภอหลายแห่ง
ที่นักท่องเที่ยว ยังเข้าไปเที่ยวไม่มากนัก ทำให้คนต่างถิ่นไม่สนใจเข้าไปทำการค้าขาย วิถีชีวิตของคนโตในชุมชน
นั้นจึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเดิมๆ โดยเน้นความศรัทธาและให้ความสำคัญในการจัดงานประเพณีร่วมกัน
ดังที่เคยปฏิบัติมา การจัดงานประเพณีจึงคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม ทำให้สัมผัสได้ถึงวิถีชีวิตของความ
เป็นคนโตในประเพณีปอยส่งลงได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- จุฬาลักษณ์ สิตาคุณ. (2559). ประเพณีไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://personal.swu.ac.th>. [1 มกราคม].
- ชิตินัดดา จินาจันทร์ และวราภา เลาทเพ็ญแสง. (2547). *นิทานประจำถิ่นล้านนา*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปาริชาติ เรืองวิเศษ. (2537). *แม่ฮ่องสอน สารคดีเพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- พระราชญาณภวี (ปิยโสภณ). (2556). วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต. *ซีเคร็ต นิตยสารรายปักษ์*, 5, 100.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (2554). ปอยส่งลง-บวชลูกแก้วประเพณีของใคร? คอลัมน์ปริศนาโบราณคดี”,
มติชนสุดสัปดาห์, 76.
- ศิริโรจน์ ศิริแพทย์. (2556). ชีวิต...ในความเปลี่ยนแปลง คนแม่ฮ่องสอน วิถีใหม่ ณ ที่มั่นสุดท้าย. *เดลินิวส์*,
(กุมภาพันธ์ 2556): 23.
- สถาบันวิจัยสังคม. (2551). *ไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์*, เชียงใหม่: โครงการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและ
ชาติพันธุ์ล้านนา.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2545). *ประเพณี พิธีกรรมท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

กระบวนการสร้างความรับผิดชอบต่อสากลขององค์กรภาคธุรกิจที่
รับผิดชอบต่อสังคม

The Process of Creating the Global Responsibility of Corporate Socially
Responsible Business

พระมหาสมพงษ์ สนฺตจิตฺโต

Phramaha Sompong Santacitto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: mcuasean@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประยุกต์ใช้แนวคิดความรับผิดชอบต่อสากลขององค์ทะเลาะมาที่ 14 แก่ องค์กรภาคธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม บทความนี้เน้นงานเอกสาร ซึ่งอยู่ภายใต้หัวข้อหลัก พุทธธรรมกับการ พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ และหัวข้อย่อย พุทธิปัญญาเพื่อสังคมแห่งการตื่นรู้ ผู้เขียนวิเคราะห์ กระบวนการซีเอสอาร์ตามแนวคิดพระพุทธานุศาสตร์ในสมัยปัจจุบันโดยเฉพะความรับผิดชอบต่อสากล เพื่อเป็น การบูรณาการ สังเคราะห์ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสากลกับการทำซีเอสอาร์ ในบทความนี้เน้นการ เปลี่ยนแปลงภายในขององค์กรภาคธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมประกอบด้วย การขยายมุมมองที่ กว้างไกลเป็นอิสระและพัฒนาความรู้สึกร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

คำสำคัญ: กระบวนการ; ความรับผิดชอบต่อสากล; องค์กรภาคธุรกิจ

ABSTRACT

This paper aims at applying the concept of universal responsibility by H.H. the 14th Dalai Lama into the Corporate Social Responsibility. This is documentary style under the sub-theme Wisdom for Awakening Society. The author analyses the process of CSR with Buddhist approach in the present times i.e. universal responsibility, in order to integrate and synthesize universal responsibility into CSR. This paper focuses on inner transformation of the corporate sector that is responsible for society under the extension of the wider and freer outlook and the development of mutual sensations towards all stakeholders.

Keywords: The Process; Global Responsibility; Corporate Socially Responsible Business

บทนำ

เนื่องจากสังคมในอดีตเป็นสังคมที่รับผิดชอบหรือพึ่งพาอาศัยกันเฉพาะสังคมหรือชุมชนเป็นหลักและพึ่งพากันในระหว่างสังคมและชุมชนน้อยมาก แต่ปัจจุบันในยุคสมัยที่โลกเล็กลง ประชากรโลกเหมือนเป็นเพียงชุมชนโลกเดียวกัน (global community) การทหารและการเมืองได้สร้างกลุ่มประเทศขนาดใหญ่ การอุตสาหกรรมและการค้านานาชาติได้สร้างเป็นเศรษฐกิจโลก และการสื่อสารระดับโลกที่รวดเร็วได้ขจัดกำแพงแห่งระยะทางภาษาและเชื้อชาติ

ความรับผิดชอบต่อสากลจึงเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองกับบริบทสังคมสมัยใหม่ ริเริ่มจากองค์ทะเลิลาเมที่ 14 สอดคล้องกับเศรษฐกิจปัจจุบันได้มีความเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ความรู้สึกรับผิดชอบต่อสากลจึงควรมีอยู่ทุกแง่มุมของชีวิตสมัยใหม่เพราะเหตุการณ์ที่สำคัญต่างๆ ในส่วนของโลก ท้ายที่สุดแล้วก็ส่งผลกระทบต่อโลกทั้งหมด เช่นเศรษฐกิจตกต่ำในอีกที่หนึ่งของโลกก็มีผลกระทบต่ออีกซีกโลกหนึ่ง เหตุการณ์ในตะวันออกกลางมีการประท้วง ก็ส่งผลต่ออีกซีกโลกหนึ่งเพราะปัจจุบันเศรษฐกิจโลกขับเคลื่อนจากน้ำมันที่ผลิตขึ้นในประเทศกลุ่มอาหรับ เหมือนเหตุการณ์ประท้วงในประเทศโลกอาหรับเริ่มจากประเทศอิยิปต์จนถึงประเทศลิเบีย (Libya) ส่งผลให้ราคาน้ำมันขึ้นมีผลกระทบต่อไปยังประเทศอีกที่หนึ่ง หรือเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติแผ่นดินไหว 8.9 ริกเตอร์และ ซึนามิที่ประเทศญี่ปุ่นมีผลกระทบต่อญี่ปุ่นและประเทศที่เป็นคู่ค้าขายกับประเทศญี่ปุ่น

ความสับสนวุ่นวายของปัญหาในระดับโลก

แม้วิกฤติปัญหาสาหัสหนักหนาของโลก เช่น ปัญหาประชากรล้นโลก การสูญเสียสิ้นไปของทรัพยากรธรรมชาติและวิกฤติการสิ่งแวดล้อมที่คุกคามต่ออากาศ น้ำ ดินไม้ และสรรพชีวิต ที่เป็นรากฐานการดำรงอยู่ของโลกใบนี้ที่เราอาศัยอยู่ด้วยกัน การให้มนุษย์ที่กำลังเผชิญหน้าต่อความท้าทายของยุคสมัย ด้วยมีการพัฒนาระดับความรู้สึกรับผิดชอบต่อยิ่งใหญ่มาก โดยเน้นไม่ให้เห็นแต่เพียงตัวเอง ครอบครัว ประเทศชาติของตัวเองเท่านั้น แต่ต้องทำทุกวิถีทางเพื่อประโยชน์สุข ของมวลมนุษยชาติโดยภาพรวม

จากการที่กระบวนทัศน์สมัยใหม่ที่มีรากฐานมาจากกระบวนทัศน์แบบลัดทอนหรือแยกส่วน มีอิทธิพลต่อโลกยุคปัจจุบันในแวดวงต่างๆ และจากแนวคิด การพิชิตธรรมชาติและมีความสุขได้เพราะการมีวัตถุที่พรั่งพรั่งนำไปสู่การพัฒนาที่มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม ระหว่างคนรวย คนจน คนทางซีกโลกเหนือ และทางซีกโลกใต้ เกิดวิกฤติโลกในปัจจุบัน ดังที่องค์ทะเลิลาเมได้ย้ำไว้ถึงปัญหาในระดับโลกหรือระดับสากลอันเนื่องมาจากประเด็น 5 ประการคือประการแรกด้านสังคม โลกที่เล็กลงเพราะประชากรโลกเพิ่มขึ้นซึ่งดูเหมือนเป็นเพียงหนึ่งชุมชน ประการที่สองด้านการเมืองมีการฝักฝ่ายทางการเมืองและการเมืองได้สร้างกลุ่มประเทศขนาดใหญ่ ประการที่สามด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและการค้านานาชาติได้สร้างเศรษฐกิจระดับโลก ประการที่สี่ด้านการสื่อสาร การสื่อสารระดับโลกได้ขจัดกำแพงแห่งระยะทาง ภาษาและเชื้อชาติ ประการที่ห้าด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรทางธรรมชาติสูญสิ้น วิกฤติการทางสิ่งแวดล้อมที่คุกคามต่ออากาศ น้ำ ดินไม้

ตลอดจนชีวิตอันสวยงามเป็นจำนวนมาก (ศภณ สุวรรณรัตน์, 2552) ดังนั้น สังคมมนุษย์จึงใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นด้วย ปัญหาที่หนักหนาสาหัสนั้น เช่น ปัญหาประชากรล้นโลก ซึ่งในปัญหาวิกฤตการณ์ระดับโลกหลายประการ พระไพศาล วิสาโล ได้แสดงทัศนะไว้ในหลายประเด็น ซึ่งผู้เขียนนำมาแยกให้ความเป็นสุดขั้ว (สุดโต่ง) โนม์เอียงไปด้านใด ด้านหนึ่งจนเกิดเป็นวิกฤตปัญหาในระดับโลกพร้อมกันระดับต่างๆ (พระไพศาล วิสาโล, 2553)

ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีทัศนะว่า การพบปะ ฟังพากัน เรียนรู้ซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้นทำให้เข้าใจสภาพ ปัญหาต่างๆ ในโลก ไม่ใช่เพียงปัญหาของประเทศ สังคมตนเอง ทำให้เป็นปัญหาที่ข้ามพรมแดนประเทศ ทวีป โดยเฉพาะ ความไม่เท่าเทียมกัน และความอยุติธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือการเมือง ดังนั้น ปัญหา ดังกล่าวเป็นปัญหาของทุกคนที่มองเหตุการณ์ต่างๆ เชื่อมโยงถึงกัน ปัญหาทุกอย่าง ความยากจนหรือปัญหา สิทธิมนุษยชน แม้จะเกิดขึ้นในต่างประเทศแต่อาจส่งผลกระทบต่อมาถึงอีกประเทศหนึ่ง และ โลกเล็กลงทุกวัน ทุกๆ อย่างจำเป็นต้องฟังพาคายกันมากยิ่งขึ้น ประโยชน์คนอื่นเป็นประโยชน์ตนด้วย ถ้าคนอื่นมีความสุข ตนก็มีความสุข ถ้าคนอื่นทุกข์ ท้ายที่สุดตนก็ต้องเป็นทุกข์ การแก้ปัญหาจึงเป็นเรื่องสำคัญของทุกๆ องค์การ ไม่ว่าจะ เป็นองค์กรทางธุรกิจหรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (เอ็นจีโอ) หรือแม้แต่รัฐบาล ต้องแสดงความเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาช่องว่างทางเศรษฐกิจ จึงเป็นเวลาที่เหมาะสมที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆ เหล่านี้ด้วยแนวคิดความเป็นหนึ่งเดียวกันของมนุษยชาติ และด้วยความเข้าใจว่าสังคมโลกทุกวันนี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างลึกซึ้ง (ศภณ สุวรรณรัตน์, 2552) ด้วยการเปลี่ยนแปลงภายในใช้พุทธปัญญาเพื่อสังคมแห่งการตื่นรู้ซึ่งในที่นี้หนึ่งใน ประชาสังคมคือองค์กรภาคธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม (ซีเอสอาร์)

ความรับผิดชอบต่อระดับโลก

ความรับผิดชอบต่อระดับโลก (Global Responsibility) เนื่องจากประเทศ ภูมิภาคต่างๆ หันมาพึ่งพาคายกันมากขึ้น ด้วยเหตุหลายประการ

- 1) การผนวกรวมกันทางระบบเศรษฐกิจ
- 2) การสื่อสารระหว่างประเทศที่ทำให้ง่ายขึ้นรวมไปถึงสายการบินต้นทุนต่ำ
- 3) รัฐบาลแต่ละประเทศไม่ได้มีหน้าที่เพียงดูแลประชาชนของตนให้อยู่ดีมีสุขหากแต่จำเป็นต้องให้

ความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ อย่างดี

ในประเด็น (ข้อที่ 3) มีประเทศในสหภาพยุโรปหันมาเรียนรู้ข้อดีข้อด้อยของประเทศฝ่ายต่างๆ จึง มีการพัฒนาร่วมมือกันในประเด็นนี้การให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาต่างๆ บนโลกนี้ คือผู้นำที่เชื่อในการกิจ ช่วยโลก ทั้งในฐานะบุคคลธรรมดาและในฐานะสมาชิกขององค์กร ต้องมีความรับผิดชอบต่อทุกๆ การกระทำ จึง ทำให้เกิดสุขและอิสรภาพที่ถือเป็นสิ่งล้ำค่า

องค์ทะไลลามะมีความเห็นว่า ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นแล้วว่า ไม่มีอุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจหรือสังคมเพียงหนึ่งเดียวอันใดที่จะเพียงพอ จึงควรมีหลายอย่างที่จะช่วยกัน เพราะเพียงทฤษฎีพุทธ

ในเรื่องนโยบายเศรษฐกิจสังคมที่สมบูรณ์แบบก็ไม่ปรากฏมีในตัวเอง จึงควรมีการนำประเด็นต่างๆ จากหลากหลายระบบทั้ง มาร์ค สังคมนิยมและประชาธิปไตย เช่นกันในแง่การพัฒนาทัศนคติที่เป็นประโยชน์ทางสังคม การเป็นหุ้นส่วนรวมกัน (Partnership) อาจช่วยคนหลายพันล้านคนได้ ในการพัฒนาครอบครัวแห่งมนุษยชาติที่สงบสุขมีมิตรไมตรีต่อกันของชาติต่างๆ ที่มีหลากหลายลัทธิ ประเพณี ศาสนาและระบบเศรษฐกิจ การเมือง แต่ละคนต้องมีความรับผิดชอบเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีปรองดอง จึงไม่มีทางเลือกอื่นๆ (Dalai Lama, 1995)

ในประเด็นเศรษฐกิจโดยเฉพาะทุนนิยมตลาดเสรี ความรับผิดชอบ คือ “การเห็นชอบปฏิบัติชอบ” การที่จะผนวกระบบทุนนิยมเข้ากับพระพุทธศาสนาก็ต่อเมื่อมีการนำหลักการเห็นชอบปฏิบัติชอบเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ พระองค์หวังว่าสักวันหนึ่ง “ระบบทุนนิยม” จะแทนที่โดย “ระบบตลาดเสรีที่มีความรับผิดชอบ” (ศกณ สุวรรณรัตน์, 2552)

ความรับผิดชอบต่อสากลขององค์กรภาคธุรกิจ

ความรับผิดชอบต่อสากลกับประเด็นทางเศรษฐกิจ ในการอธิบายเน้นที่หลักการ การนำกรูณาไปสู่แวดวงธุรกิจระหว่างชาติ ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ ระหว่างชาติที่รวยกับชาติที่ยากจนถือเป็นที่มาของความทุกข์ยากที่ยิ่งใหญ่สุดบนโลกใบนี้ แม้ชาติที่ร่ำรวยสูญเสียผลงานในระยะสั้น แต่บริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ต้องกำจัดหรือลดทอนการพำร่วยประโยชน์ของชาติที่ยากจน การพำร่วยทรัพยากรที่มีคุณค่าเพียงเล็กน้อย ประเทศต่างๆ มีเพียงเติมเชื้อบริโภคนิยมในประเทศที่พัฒนาจึงเป็นความพิบัติที่ใหญ่หลวง ถ้าเป็นไปอย่างนี้โดยไม่ตรวจสอบจะเป็นอันตราย การทำให้เศรษฐกิจที่อ่อนแอไม่ให้หลากหลาย เป็นนโยบายที่กว้างมากขึ้นเพื่อส่งเสริมเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจ การเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (altruism) ดูเหมือนเป็นเชิงอุดมคติไม่ใช่การแข่งขันหรือต้องการทรัพยากรเท่านั้นควรเป็นแรงผลักดันในแวดวงธุรกิจเช่นกัน (Dalai Lama, 1995)

การเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับความรับผิดชอบต่อสากลแม้เป็นเรื่องยากที่สุดแต่เป็นสิ่งสำคัญที่จะเชื่อมโยงเศรษฐกิจหรือเศรษฐศาสตร์กับความกรุณาเข้าด้วยกัน แต่สามารถและควรเข้ามาบรรจบกัน 2 ระดับคือ 1) ระดับปัจเจกบุคคล 2) ระดับโลก

1) ระดับปัจเจกบุคคลแต่ละคนควรมีความพอใจกับเรื่องเงินเพื่อจะได้เป็นอิสระนั่นคือความสันโดษในวัตถุ

2) ระดับโลก กลุ่มองค์กร ประเทศ สหภาพ เช่น องค์กรภาคธุรกิจ ควรหามาตรการที่นำมาใช้ได้ทันทีเพื่อจะสร้างสรรค์หลักทางจริยธรรมให้กับโลกทางธุรกิจและการเงินไม่ใช่เพียงเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง แต่ยังสร้างปัญหาเลวร้ายยิ่งแก่ระบบนิเวศวิทยาให้กับโลกโดยรวม เศรษฐศาสตร์นั้นจะต้องรับผิดชอบต่อการสร้างช่องว่างระหว่างประเทศและแม้กระทั่งช่องว่างระหว่างประชาชนในประเทศเดียวกัน

ด้วยการเปิดมุมมองให้กว้างขึ้นโดยคำนึงถึงความผาสุกของโลกโดยรวมและคนรุ่นหลังในวิสัยทัศน์ทางเศรษฐกิจศาสตร์ของเรา ดังนั้นเศรษฐกิจศาสตร์ที่รับผิดชอบหลักๆ คือ

1) คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ให้มากขึ้น

2) ผู้ที่รับผิดชอบมีบทบาทในภาคการเงินและภาคธุรกิจจะต้องพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบที่มีรากฐานอยู่บนความรักสากลและใคร่ครวญมากขึ้นว่าอะไรคือสิ่งที่ดีงามสำหรับโลกทั้งมวล

ในประเด็นการนำความรักสากล ความรักไม่ได้ว่าหลงลืมตนเอง ความกรุณาและความรักสากลในโลกธุรกิจหมายถึงคนที่ทำงานในด้านพาณิชย์กรรมและการเงิน องค์กรภาคธุรกิจทั้งหลายต้องตระหนักถึงผลที่จะตามมาของการตัดสินใจและกิจกรรมทั้งด้านลบและด้านบวกในกรอบการมองที่กว้างยิ่งขึ้น หากเกิดผลลบออกไปในวงกว้างต้องทุกข์ทรมาน ดังนั้นจึงต้องพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมและเปิดมุมมองที่กว้างไกลยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ความรับผิดชอบต่อสังคมเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการจะเป็นมนุษย์ที่ดีได้เช่นกัน เพราะการผลิตทางเศรษฐกิจมาจากทรัพยากรนิเวศสิ่งแวดล้อมทั้งหลายที่มีจำนวนจำกัดและลดน้อยลง แต่ประชากรโลกกลับเพิ่มมากขึ้น คุณภาพสำคัญมากกว่าปริมาณ แม้พระพุทธศาสนาจะมองทุกชีวิตมีคุณค่า แต่การอยู่รอดของมนุษย์ที่มีค่านำสนใจกว่า (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต, 2543) แต่ถ้าประชากรมากเกินไปแต่ไร้คุณภาพก็อันตราย ดังนั้นการจำกัดจำนวนประชากรโลกเป็นเรื่องสำคัญ เพราะชีวิตมีความสุขและมีความหมายต่อการดำรงอยู่มากกว่าประชากรจำนวนมากแต่เป็นทุกข์ เบียดเบียนกันและ แสวงหาประโยชน์จากกันเอง ไม่มีประโยชน์เท่าที่ควร

แม้การประยุกต์หลักทางจิตวิญญาณเข้าไปในธุรกิจเป็นเรื่องที่ยากยิ่งเพราะการแข่งขันมีบทบาทสำคัญ แต่เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ (constructive) การค้าที่เป็นธุรกิจมักเน้นกำไร (profit) ก่อนคน (people) ความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีส่วนสำคัญต่อสังคม องค์กรภาคธุรกิจมีการพัฒนา “การเห็นชอบปฏิบัติชอบ” ในธุรกิจระบบทุนนิยมเข้ากับหลักพระพุทธศาสนาที่ต่อเมื่อมีการนำหลักการเห็นชอบปฏิบัติชอบซึ่งเป็นการพัฒนามุมมองที่กว้างไกลและเป็นอิสระเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในระบบภาคส่วนของธุรกิจ ดังนั้น “ระบบทุนนิยม” จึงควรที่จะปรับเปลี่ยนโดย “ระบบตลาดเสรีที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม” (ศภณ สุวรรณรัตน์, 2552)

เศรษฐกิจระบบทุนนิยมตลาดเสรีแม้จะมีในหลายประเทศแต่ก็ควรมีความโอบอ้อมอารีมากยิ่งขึ้น เรียกว่า ระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (responsible free market economy) นั่นคือความต้องการบรรยากาศ “การเปิดรับและการร่วมมือ (openness and cooperation)” ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นเร่งด่วนระดับโลกสมัยใหม่ ไม่จำกัดเพียงครอบครัวหรือแม้แต่พรมแดนชาติหรือประเทศ เมื่อเกี่ยวข้องกับสถานการณ์เศรษฐกิจ จากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศ จากทวีปสู่อีกทวีป โลกจึงเกี่ยวข้องอาศัยกันอย่างหนีไม่พ้น แต่ละประเทศต่างพึ่งพาอาศัยกัน ในการพัฒนาประเทศหนึ่งทางด้านเศรษฐกิจจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของอีกประเทศเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงความคิดขององค์กรภาคธุรกิจ

เนื่องจากเศรษฐกิจที่มีผลกระทบถึงกันทั่วโลก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะปฏิวัติความคิดและนิสัยของมนุษย์ ทั้งปัจเจกบุคคลและกลุ่มองค์กรที่เคยมีมาในอดีตที่พึ่งพาอาศัยเพียงชุมชนของตนเท่านั้น ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจที่แข่งขันจะต้องมีพื้นฐานจากความรู้สึกรับผิดชอบสากลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง คือ สิ่งที่ต้องมีพันธกิจที่แท้ต่อหลักการภราดรภาพสากล จึงไม่ใช่เพียงแค่อุดมการณ์ทางศาสนา ศิลปกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ นี่เป็นความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ในยุคสมัยใหม่ (Dalai Lama, 1995a)

ดังนั้นในเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมจึงควรเน้นการแก้ปัญหาที่ใจคนก่อนหรือเป้าหมาย นโยบายของภาคส่วนของธุรกิจหรือบริษัทต่างๆ ด้วยกระบวนการสร้างแรงจูงใจภายในที่มีต่อปัจเจกบุคคลหรือองค์กรภาคธุรกิจคือ 1) มีการพัฒนามุมมองที่กว้างไกลและเป็นอิสระมากยิ่งขึ้น และ 2) พัฒนาความรู้สึกร่วมกับผู้อื่น จากนั้น ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่มนุษย์สร้างขึ้นถึงจะแก้ไขได้อย่างเป็นธรรมชาติ ด้วยสองระดับ คือ

1) ในฐานะปัจเจกบุคคลหรือองค์กรต้องส่งเสริมความรู้สึกความเป็นที่ เป็นน้อง ส่งเสริมความเมตตา กรุณาขององค์กรภาคธุรกิจควรใส่ใจให้มากมีเวลาพอสำหรับเรื่องดังกล่าว

2) ในฐานะเป็นองค์กรภาคธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมมีเวลามากขึ้นคิดเรื่องประเภทนี้ คือการมีส่วนร่วมต่อสังคมมนุษย์ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและความรู้สึกเป็นหมู่คณะหรือกลุ่มชุมชนมากขึ้น (a real sense of community) (Dalai Lama, 1996)

ผู้เขียนเห็นว่า ปัจเจกบุคคลหรือองค์กรภาคธุรกิจสามารถพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบสากล ในเรื่องของปัจเจกบุคคลหรือองค์กรภาคธุรกิจแต่ละแห่งนี้เน้นเป็นพิเศษเพื่อให้มีหน้าที่ต่างๆ กันออกไป นำความรับผิดชอบต่อสากลไปใช้ในส่วนความรับผิดชอบต่อสังคมที่กระบวนการสร้างแรงจูงใจภายในซึ่งกระบวนการสร้างแรงจูงใจภายในขององค์กรภาคธุรกิจถือเป็นการพัฒนาตนและการมีตนเป็นที่พึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งผู้บริหารผู้ถือหุ้นและพนักงาน

ดังนั้นองค์กรภาคธุรกิจที่จะรับผิดชอบต่อสังคมต้องเปลี่ยนแปลงภายในอันมาจาก 2 ปัจจัย คือ แรงบันดาลใจภายนอก (outer inspiration) ในทางพระพุทธศาสนา คือ ปรโตโฆสะที่เป็นกัลยาณมิตร และแรงจูงใจภายใน (inner motivation) คือ โยนิโสมนสิการ เพื่อที่จะพัฒนาต่อยอดไปสู่การพัฒนาระดับลึก (vertical level) ได้แก่ปัญญาซึ่งเป็นการพัฒนาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในองค์กร (ผู้ถือหุ้น ผู้บริหาร และพนักงาน) เป็นการรับผิดชอบต่อภายในองค์กร และระดับกว้าง (horizontal level) ได้แก่ กรุณา ที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกองค์กร (สังคมใกล้ : ลูกค้า ครอบครัวยุติธรรม และชุมชน สภาพแวดล้อมรอบๆ องค์กร, สังคมไกล : ประชาชนทั่วไป และ คู่แข่งทางธุรกิจ)

กระบวนการการสร้างควมรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรภาคธุรกิจระดับภายใน

กระบวนการสร้างควมรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรภาคธุรกิจที่จะพัฒนาควมรับผิดชอบต่อสังคมเป็นเป็นขั้น ๆ ตามลำดับกระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ 4 เริ่มจาก ขั้นที่หนึ่ง องค์กรภาคธุรกิจเข้าใจยอมรับปัญหาอย่างต่อแท้ เริ่มจากปัญหาภายในองค์กร ทุกที่มีปัญหาทั้งสิ้น ขั้นที่สอง คือ องค์กรภาคธุรกิจหาสาเหตุของปัญหาเพื่อละและหลีกเลี่ยง ขั้นต่อไป องค์กรภาคธุรกิจฝึกจิตจนกระทั่งไม่ต้องคิดเห็นแก่ผลประโยชน์อย่างเดียว การมีควมรับผิดชอบนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากมิได้มีปัญญาที่เจาะทะลุ แหวงตลอดกว้างไกลและเป็นอิสระอย่างปรีเปียง

ขั้นตอนลำดับกระบวนการขยายควมรับผิดชอบซึ่งมาจากศักยภาพของมนุษย์ที่อยู่ในองค์กรหรือบริษัทพร้อมที่จะปรับปรุง เนื่องจาก เจตนาบริสุทธิ์พื้นฐานที่มีอยู่ เหมือนดังท้องฟ้าที่อยู่เบื้องหลังเมฆหมอกดำครึ้ม เริ่มต้นด้วยองค์กรภาคธุรกิจมีวิสัยทัศน์เบื้องต้น

ประการแรก องค์กรภาคธุรกิจสร้างทัศนคติบวกหรือลัทธิต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้าง การปฏิบัติเริ่มด้วยการเลือกลูกค้าที่ดีที่สุดประเมินคุณค่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นที่ไม่สนิทใกล้ชิดกัน จากนั้นขยับออกไปรวมถึงคนทั่วไปและคู่แข่งชั้นทางธุรกิจ คนที่ทำอันตรายต่อตัวเราหรือเพื่อนเรา ด้วยการขจัดกำแพงอารมณ์ที่ขัดขวางควมเจริญก้าวหน้าออกไป

ประการที่สอง องค์กรภาคธุรกิจมีความใจดีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกส่วนจาก ผู้บริหาร พนักงานบริษัท สังคมใกล้เคียงครอบครัวพนักงาน เมื่อเราพึงพาอาศัยควมใส่ใจและดูแลของคนอื่น ดังที่เราเริ่มชื่นชมควมใจดีในส่วเป็นองสิก ควมกตัญญูรู้นี้ ค่อยๆ ขยายไปยังคนอื่น ๆ นอกจากกลุ่มเพื่อน ๆ การปฏิบัติบางอย่างในขั้นนี้ต้องการให้ระลึกถึงควมใจดีที่ได้รับตลอดชั่วชีวิต การปฏิบัติอย่างอื่นมุ่งเน้นที่การอนุโมทนาต่อการบริการที่คนอื่นได้ทำโดยเขาไม่ได้มีเจตนาที่จะทำ เทคนิคที่สนับสนุนเน้นที่การเห็นคุณค่าศัตรูเพราะศัตรูทำให้มีโอกาพิเศษปฏิบัติขั้นดีธรรม ควมใจกว้างและควมอดกลั้น

ขั้นที่สามและที่สี่ สอดคล้องกันต่างทำให้กันเข้มแข็ง ขั้นที่สามต้องการตอบแทนควมใจดีของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วยการพัฒนาควมตั้งใจให้เขาประสบผลสำเร็จนำไปสู่ขั้นที่สี่

ขั้นที่สี่ องค์กรภาคธุรกิจเรียนรู้ที่จะรักเริ่มด้วยการเข้าใจยอมรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกระดับได้รับความทุกข์อย่างไร สำรจว่าสถานการณ์ที่ทุกข์ลำบากจะทำอย่างไร สร้างควมเข้าใจให้องค์กรก่อนและขยายไปยังสังคมใกล้เคียงและสังคมไกล ขั้นนี้เมื่อได้มีควมก้าวหน้า แต่ก่อนที่จะขยายควมรู้สึกใกล้ชิดกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ บริษัทพยายามทำเป็น 3 เท่า ค่อยๆ เพิ่มควมเข้มข้น ขยายควมใส่ใจและแสดงควมรักออกไปในที่สุด เพื่อจะเป็นเพื่อนกับภาคส่วน ซึ่งใส่ใจสถานการณ์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและพร้อมสามารถช่วยได้ ให้ขยายควมรู้สึกรักและใส่ใจโดยไม่มีควมอคติ ควมรักปราศจากควมยึดถือตอบ เป็นเรื่องการใช้ควมรู้สึกรักคืนเคยและนำควมรักในขอบเขตที่กว้างไกลขึ้น เป้าหมายเพื่อพัฒนาควมใส่ใจในจิตใจวิสัยทัศน์หรือนโยบาย

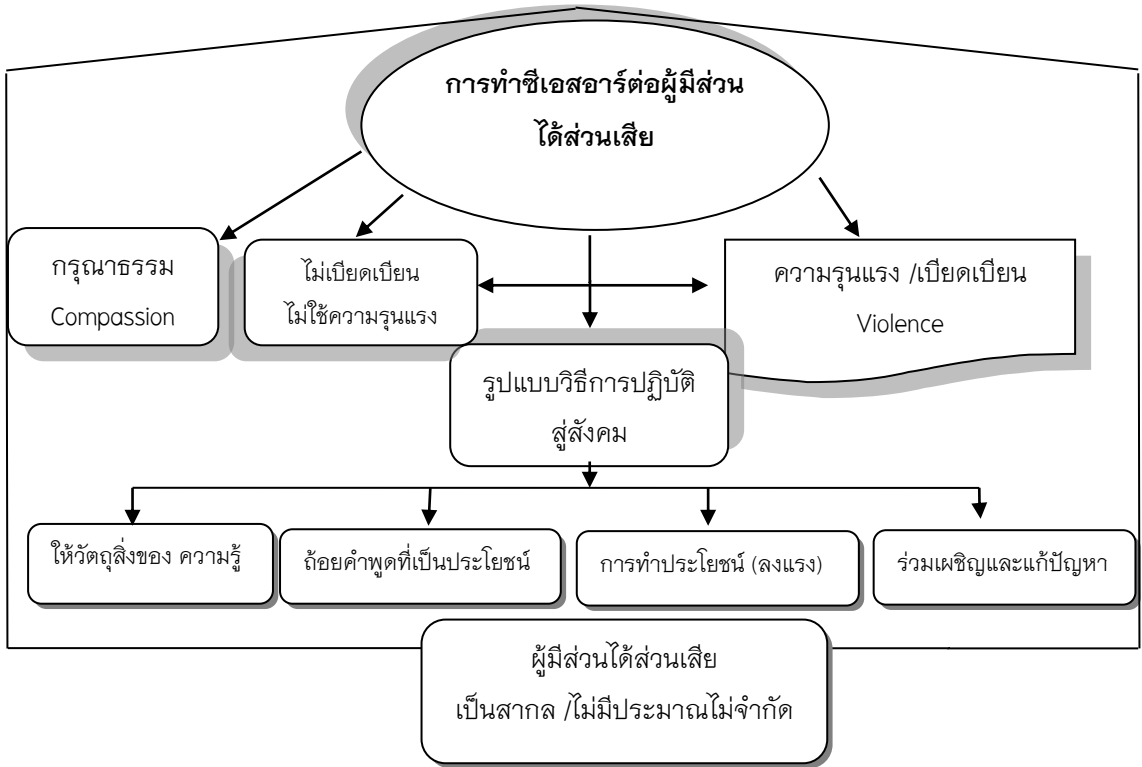
ของบริษัทเหมือนแม่ที่รู้สึกต่อลูกตัวเองและกำหนดความรักไปแก่คนและสรรพสัตว์ที่มากขึ้นนี้เป็นความรักที่จริงใจมีพลัง

ขั้นที่ห้า องค์การภาคธุรกิจฝึกแสดงกรุณาธรรมความปรารถนาเบื้องต้นที่จะเห็นคนอื่นอุปสรรเทาจากความทุกข์ นี่เป็นแง่มุมอื่นของความรัก ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเห็นผู้อื่นมีความสุข การรักและมีกรุณาธรรมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ไม่ว่าจะคนรวยหรือจน สุขภาพดีหรือช้ำโรคร เด็กหรือคนแก่ ทั้งในยามปกติ ยามทุกข์ยากและยามมีความสุขหรือประสบความสำเร็จ การมีความรู้สึกรักทุกคนอย่างมั่นคงและต่อเนื่องเป็นสิ่งจำเป็นโดยเฉพาะในสภาวะที่ทุกข์ลำบากของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคน

ขั้นที่หก องค์การภาคธุรกิจแสดงปณิธาน นโยบาย วิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ต่อการให้ประโยชน์แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และขั้นที่เจ็ดและขั้นสุดท้ายเปลี่ยนประสบการณ์ความรักและกรุณาที่ปราศจากอคติไปยังจุดหมายสูงสุดแห่งการประสบความสำเร็จ มีประสิทธิผลในการช่วยและเสริมสร้างความหลากหลายที่กว้างขวางของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกระดับ

ขั้นที่เจ็ด องค์การภาคธุรกิจเปลี่ยนเน้นเฉพาะบริษัทตัวเองไปเป็นการใส่ใจสังคมใกล้เคียงและสังคมโลกที่มั่นคงขึ้น เพราะการพัฒนาศักยภาพภาพตัวเอง สามารถดูแลตัวเองพร้อมกับดูแลผู้อื่น ความหลากหลายของเทคนิคในการสร้างความสัมพันธ์ใหม่โครงสร้างมีจิตใจและเน้นย้ำมากขึ้น ความหลากหลายเพิ่มและทำให้ประสบการณ์รู้สึกซึ่งกัน

ทั้งนี้เทคนิคบางประการอาจเหมาะกับอุปนิสัยและมุมมอง วิธีการบางอย่างอาจง่ายและมีประสิทธิผลมากขึ้นนี้เป็นวิธีการขยายความรักของปัจเจกบุคคลที่องค์การภาคธุรกิจสามารถที่นำไปปรับใช้ได้ (Dalai Lama, 2005) นี่เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่องค์การภาคธุรกิจเน้นลำดับกระบวนการในการนำเสนอการปฏิบัติการ โดยเฉพาะในการพัฒนาลำดับการความรับผิดชอบต่อสังคมนับเป็นหลักประการหนึ่งที่ทำให้มองเห็นการอธิบายการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการซีเอสอาร์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นถือว่าเป็นลักษณะของซีเอสอาร์เชิงรับ (Responsive CSR) ที่องค์การภาคธุรกิจต้องมีในส่วนตัวถือหุ้น ผู้บริหารและพนักงานเป็นฐานนำไปสู่ซีเอสอาร์แบบอื่นๆที่ต้องมียุทธศาสตร์ภายในที่ชัดเจนเป็นซีเอสอาร์เชิงกลยุทธ์ (Strategic CSR) เป็นซีเอสอาร์เชิงสร้างสรรค์ (Creative CSR) เพราะเป็นการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงจากภายในขององค์กรเพื่อประโยชน์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน สามารถแสดงเป็นผังกระบวนการซีเอสอาร์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังแผนผังที่ 1

แผนผังที่ 1 ผังกระบวนการซีเอสอาร์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

กระบวนการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

องค์กรภาคธุรกิจประยุกต์ใช้ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรภาคธุรกิจที่จะสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมจำเป็นต้องมีเครื่องมือเชื่อมระหว่างนามธรรมภายในกับช่องทางที่แสดงออกภายนอกที่สัมผัสได้ เป็นรูปธรรมเพื่อให้เห็นหลักเกณฑ์หรือรูปแบบการประยุกต์ใช้ในส่วนรายละเอียดขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ เนื่องจากความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นหลักการองค์รวมระหว่างกรุณาธรรม ไม่เบียดเบียน ไม่ใช้ความรุนแรง เน้นความรัก ไม่พยายามต่อกัน กับปัญญา ความสมเหตุสมผล รวมทั้งแนวคิดการพึ่งพาอาศัยกัน และสมดุลยภาพ เป็นลักษณะภายใน (inner quality) สามารถผสานกับวิธีการภายนอก (outer quality) ที่เป็นรูปแบบซึ่งในที่นี่มีสังคหวัตถุ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นโมเดลเบื้องต้นต่อการแสดงออกผู้เขียนแยกประเด็นวิธีการที่จะรองรับความรู้สึกรับผิดชอบสังคมของภาคธุรกิจ ไว้ เป็น 4 ประเด็นหลัก คือ

1) กระบวนการด้วยการเสียสละหรือการให้ (วัตถุประสงค์ของ)

การเสียสละหรือการให้ถือว่าเป็นรูปธรรมเบื้องต้นที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ องค์ทะไลลามะ ทรงให้ความหมายการให้ หมายถึง ทศณคติที่ใจกว้าง พร้อมทั้งกายกรรมและวจีกรรมที่มาจากความใจกว้างมีน้ำใจ การให้ที่เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นจำเป็นต้องละทิ้งความตระหนี่ เกี่ยวกับการบรรเทาความยากไร้ของอีกฝ่าย และไม่เกี่ยวกับการได้อะไรตอบแทน ถ้าแสวงหาผลประโยชน์ให้ตัวเองจากความใจบุญสุนทานในขนาดที่เหมาะสม การกู้หนี้พร้อมผลประโยชน์ เสียสละให้แก่ผู้อื่น แทนมองผลกรรมที่น่าปรารถนา จริงๆจะเพิ่มพูนแก่ผู้ให้ การปฏิบัติในเรื่องความใจกว้างจำเป็นต้องพัฒนาความตั้งใจที่จะสละสิ่งทีครอบครองอยู่ทั้งหมด องค์ทะไลลามะ ทรงมองการให้ มีอยู่ 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 การสละวัตถุประสงค์ของ เช่น เงิน เสื้อผ้า และอาหาร การให้แก่คนยากจนและคนป่วย รวมทั้ง การให้การศึกษา และอุปกรณ์การดูแลสุขภาพ

ระดับที่ 2 การให้คำสอนที่กระจ่างเกี่ยวกับการปฏิบัติทางจิต เช่นเดียวกับขนิมิตการเลี้ยงชีพทางโลกที่เหมาะสม เช่น ในการปฏิบัติทางการแพทย์ และการให้กำลังใจเพื่อปฏิบัติทางศีลธรรม

ระดับที่ 3 การบรรเทาจากเหตุการณ์ที่เต็มไปด้วยความกลัวด้วยปกป้องสรรพสัตว์จากโจร รัฐบาลที่ไม่เป็นธรรม สัตว์ร้าย น้ำท่วม ไฟ และอื่นๆ นี้รวมทั้งการปกป้องสัตว์แม้แต่การช่วยแมลงจากหล่ม (Dalai Lama, 2005)

ในเรื่องความกรุณา การพึ่งพาอาศัยกัน ทุกภาคส่วนไม่สามารถอยู่ลำพังคนเดียวได้ต้องมีการให้อย่างน้อยต้องรู้สึกเสมอว่า มีคนที่เคยให้เราในอดีต นี่เป็นประเด็นสำคัญ ในส่วนการให้ที่รับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจสอดคล้องกับองค์ทะไลลามะได้ให้คำแนะนำในการใช้ทรัพย์สินสมบัติโดยเฉพาะการให้ควรเน้นที่การให้หรือบริจาคโดยเงินทุนทรัพย์สินเป็นไปเพื่อการศึกษาคือเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะอนาคตของโลกอยู่ในมือของเด็กๆ ยิ่งถ้าต้องการสังคมที่มีกรุณาธรรมและยุติธรรม จำเป็นที่จะต้องให้การศึกษแก่เด็กให้มีความรับผิดชอบเป็นคนที่ใส่ใจ (ผู้อื่น) (Dalai Lama, 1999) องค์กรภาคธุรกิจสามารถที่จะให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะ การให้การศึกษาดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยั่งยืน

2) กระบวนการด้วยการแสดงคำพูดสื่อสารที่นำประโยชน์และไฟเราะ

ในการแก้ปัญหาที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีพื้นฐานมาจากกรุณาธรรมและความไม่เบียดเบียน (อหิสาธรรม) องค์กรภาคธุรกิจต้องดำเนินการด้วยการพยายามเจรจา การพูดคุย การใช้ภาษาในการสื่อความซึ่งหมายถึงการประนีประนอม ยอมรับฟังทรรศนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเคารพในสิทธิของผู้อื่น ด้วยจิตวิญญาณของการรวมขอมกัน เพราะไม่มีใครเป็นผู้ชนะร้อยเปอร์เซ็นต์และไม่มีใครเป็นผู้แพ้ร้อยเปอร์เซ็นต์ นี่เป็นแนวทางปฏิบัติที่จะเป็นไปได้มากที่สุด และองค์ทะไลลามะเน้นว่า เป็นวิธีเดียวที่มีอยู่ ตรวจจับที่โลกเล็กลงเรื่อยๆ ทรงให้เหตุผล 2 ประการ คือ

1) มโนทัศน์เรื่อง “เรา” และ “เขา” กำลังจะหมดสมัยนิยม เพราะความสนใจของเรามีอยู่เป็นเอกเทศจากผู้อื่นจึงมีผู้ชนะและแพ้โดยเด็ดขาดสิ้นเชิง

2) แนวคิดเรื่องการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ผลประโยชน์ของเราและผู้อื่นเกี่ยวเนื่องกันอยู่ จึงเป็นไปได้ที่จะมีผู้ได้รับชัยชนะร้อยเปอร์เซ็นต์ ยอมแบ่งครึ่งต่อครึ่ง หรือบางทีอาจจะเป็นสัดส่วน 60-40

การสานเสวนากัน (dialogue) ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ เพราะทำที่ดังกล่าวนั้นเป็นแนวทาง “สายกลาง” พระองค์ทรงเน้นว่า ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ใช้ความรุนแรง (อหิงสาธรรม) หมายความว่า เราสามารถที่จะมีพรรคชนร่วมกัน มีความรู้สึก มีสิทธิร่วมกัน และในลักษณะนี้ ก็จะแก้ปัญหาได้

ผู้เขียนมีทัศนะว่า นี่เป็นลักษณะของคุณสมบัติหรือวิธีการแก้ปัญหาเบื้องต้นที่ควรต้องมีและมีแต่ นำความเจริญหรือความสำเร็จมาให้ฝ่ายเดียว ดังที่องค์ทะไลลามะทรงเน้นเสมอถึงการสานเสวนาเป็นสิ่งที่จำเป็น และสำคัญมากในการเสริมสร้างความเข้าใจกันและเกิดความสมานฉันท์ (ราชิจ เมห์โรตรา, 2549) และลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับหลักให้ระลึกถึงกัน (สาราณียธรรม: ข้อเมตตาวจิกกรรม) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) องค์กรรฐกิจที่จะทำซีเอสอาร์ต้องตระหนักถึงการสื่อสารที่เป็นจริง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักชอใจ ไพเราะะ ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3) กระบวนการด้วยการลงแรงทำประโยชน์

การแสดงความรักดีชอบต่อสังคมไม่ใช่เพียงการให้เสียสละวัตถุให้ความคิดและคำพูดที่ดีเท่านั้น หากแต่ลงมือกระทำด้วยการเสียสละแรงกายขวนขวายช่วยเหลือในกิจการต่างๆ ปรากฏให้เห็นอยู่พร้อมหน้าหรือสัมผัสตัวตนที่แท้จริง แม้ไม่มีมาตรฐานเฉพาะในประเด็นที่การปรับพฤติกรรมด้วยการทำประโยชน์ ด้วยการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและมีความรู้สึกรักดีชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะด้านร่างกาย การทำประโยชน์ตนและผู้อื่นพร้อมกันนี้สอดคล้องกับ พระสูตรหลายพระสูตรในอังคุตตรนิกายที่กล่าวถึงประเภทบุคคล 4 ประเภท โดยเฉพาะประเภทที่ 4 บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ไม่ว่าจะอาชีพหรือทำอะไร การกระทำที่เป็นประโยชน์นับเป็นสิ่งสำคัญ ประเด็นนี้ยกตัวอย่างคนที่ เดินผ่านท่อน้ำหยดลง จะต้องปิด เห็นไฟเปิดที่ไม่จำเป็นก็ปิด ถ้าเป็นองค์กรภาคธุรกิจจะต้องแสดงความเคารพเหมือนอย่างที่หวังให้คนอื่นทำกับตน ถ้าเป็นนักวิทยาศาสตร์เห็นว่าการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องของทำอันตรายแก่คนอื่น ๆ ด้วยความรับผิดชอบก็ต้องละทิ้งไม่ทำงานนั้นเสีย นี่ขึ้นอยู่กับทรัพยากรของตนเองและการยอมรับข้อจำกัดของสภาพแวดล้อม จะทำสิ่งไหนๆ ก็ได้ ลักษณะนี้เน้นเป็นการกระทำที่เอื้อประโยชน์ต่อตนและผู้อื่น

4) กระบวนการด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา

การพัฒนาความรู้สึกร่วมมือมาจากการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา หรือร่วมสุขร่วมทุกข์เสมอกัน องค์กรรฐกิจไม่เรียนรู้ที่จะทำเพียงเพื่อบริษัทของตนเองเท่านั้น หรือสังคมใกล้ แต่ควรทำเพื่อประโยชน์สุขเพื่อสังคมไกลด้วยแม้แต่ คู่แข่งทางธุรกิจทั้งหมด การร่วมสุขร่วมทุกข์นี้เป็นการอยู่ข้างเคียงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือ ลูกค้า ประชาชน และอยู่กับคนที่ทุกข์ยากพร้อมทั้งสิ่งแวดล้อม เน้นให้มีกรุณาธรรมนั่นคือความปรารถนาให้พ้นทุกข์

แต่การที่พระองค์ทรงทำตนเสมอเป็นการเชื่อพระองค์กับผู้ที่พระองค์จะให้ช่วยเหลือนั้นเป็นการร่วมมิตนเสมอ (สมานัตตดา) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เพราะมีแรงจูงใจที่ดี (เจตนาดี หรือธรรมฉันทะ) แม้แต่องค์กรภาคธุรกิจสามารถช่วยมนุษยชาติได้แต่ถ้าปราศจากแรงจูงใจที่ดีก็ไม่สามารถช่วยได้ ความคิดจิตที่ประกอบด้วยกรุณา เป็นสิ่งที่สำคัญต่อมวลมนุษยชาติ (Dalai Lama, 1996) ถ้าขาดความรู้สึกรู้สึกเป็นมนุษย์ ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจและแวดวงอื่นถือได้ว่าสกปรก แทนที่จะรับใช้มนุษยชาติ กลับเป็นเครื่องมือตัวแทนต่อการทำลายล้าง นอกจากการพัฒนาความรับผิดชอบสากลแล้วจำเป็นต้องเป็นคนหรือองค์กรที่รับผิดชอบด้วยการนำไปปฏิบัติ

ประเมินระดับการดำเนินซีเอสอาร์แนวพุทธ

ผู้เขียนเห็นว่า ระดับของการทำซีเอสอาร์เทียบได้กับการทำการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือสังคมที่มีพื้นฐานจากจิตใจที่ตั้งงามและมีปัญญาประกอบโดยแบ่งการแสดงความรักรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรภาคธุรกิจ เป็น 3 ระดับตามรูปแบบในลักษณะที่บริษัทองค์กรเป็นที่ตั้งคือ ระดับเต็มรูปแบบ ระดับปานกลาง และ ระดับเล็กน้อย

ในการจัดระดับดังกล่าวผู้เขียนจะได้นำเอาหลักสังคหวัตถุตามแนวพุทธศาสน์มาเป็นตัวตั้งเพื่อกำหนดกรอบให้เห็นภาพชัดขึ้น โดยมีข้อสุดท้ายยื่นพื้นระดับแรกเน้นใช้สังคหวัตถุเต็มทั้ง 3 ข้อแรกกับข้อสุดท้ายระดับปานกลางใช้ 2 ข้อกับข้อสุดท้ายระดับน้อยใช้ 1 ข้อกับข้อสุดท้าย

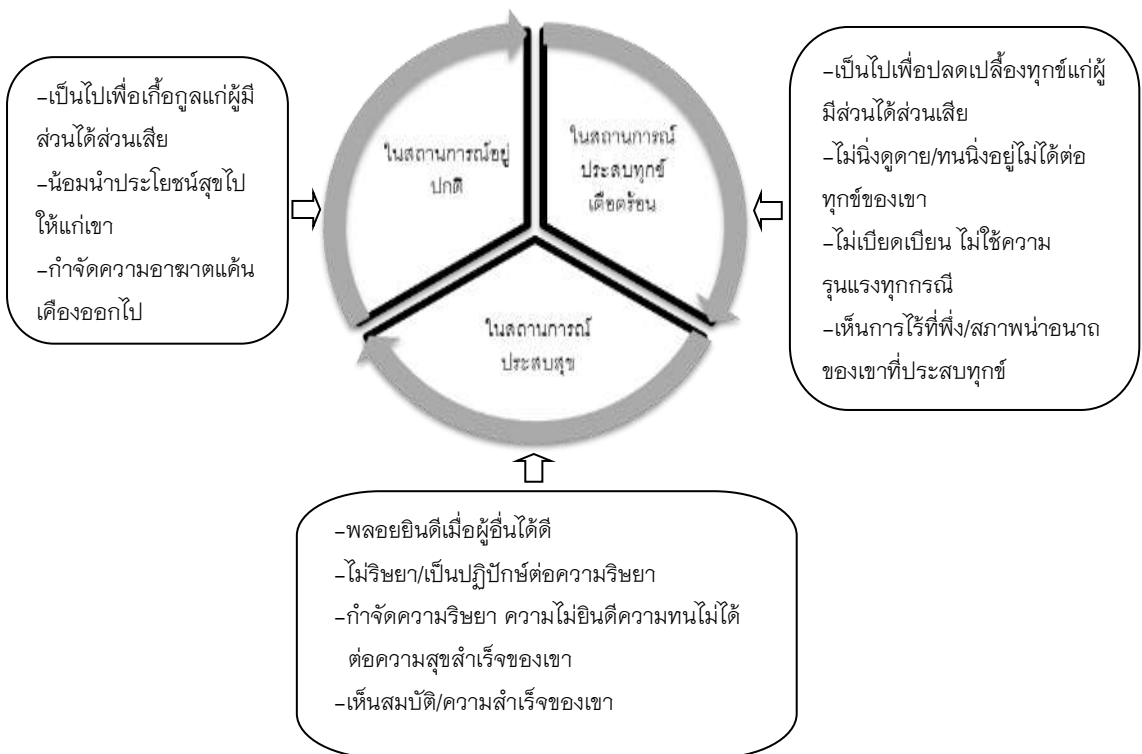
1) ระดับเต็มรูปแบบ ผู้เขียนมองว่า องค์กรภาคธุรกิจจางธุรกิจ ที่ใช้หลักสังคหวัตถุเต็มทั้ง 4 ข้อ นั้นหมายความว่า มีความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่เพียงแต่ (1) บริจาคทรัพย์ปัจจัยเงินทุน สิ่งของหรือให้ความรู้ในส่วนต่างๆ (ทาน) (2) ยังร่วมไปถึงการพูดหรือสื่อสารกับสังคมโฆษณาทางสื่อด้วยความไพเราะเหมาะสมเป็นประโยชน์ (ปิยวาจา) (3) นอกจากนี้ องค์กรภาคธุรกิจนั้น ยังลงไปผูกพันทำกิจกรรมกับสังคมโดยการลงทุนลงแรงไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารเอง พนักงานลูกจ้าง หรือทั้งสองร่วมกันช่วยเหลือสังคม (อตถจริยา) โดยมีข้อสุดท้าย (4) ที่รู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับสังคม ไม่แยกสังคมโดยเฉพาะเริ่มจากที่อยู่รอบๆ องค์กรภาคธุรกิจ ได้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไม่แยกออกจากองค์กรภาคธุรกิจโดยเด็ดขาด แต่รู้จักเชื่อมต่อกันโดยการเอาตัวเราไปเชื่อมรู้สึกสุขทุกข์กับสังคมด้วย (สมานัตตดา) องค์กรธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมและทำได้แบบนี้ถือว่าการรับผิดชอบต่อสังคมเต็มรูปแบบ

2) ระดับปานกลาง ยังใช้สังคหวัตถุยังไม่ครบทั้ง 4 มีแค่ 3 ข้อขาดไปข้อใดข้อหนึ่ง นั้นหมายความว่า กลุ่มประเภทนี้อาจบริจาค (ทาน) สื่อโฆษณาเจรจา (ปิยวาจา) ลงทุนด้วยทรัพย์ ลงแรงด้วยกำลัง (อตถจริยา) แต่ขาดความรู้สึกผูกพันกับสังคม เวลาสังคมมีทุกข์ไม่รู้สึกทุกข์ไปด้วย ไม่สนใจไม่วางตนสม่าเสมอ (สมานัตตดา) ที่ทำไปแค่เป็นการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์องค์กรด้วยการหาประโยชน์จากผู้อื่นอยู่ หรือแม้มีการแสดงความ

ร่วมทุกข์ร่วมสุขและทำอีก 2 ข้อข้อใดข้อหนึ่งก็ถือว่ายังไม่เต็มທີ່ถือว่าเป็นการรับผิดชอบต่อสังคมระดับปานกลางเท่านั้น

3) ระดับเล็กน้อย ในระดับที่นำไปใช้ เพียงแค่อย่างเดียวของหลักการสังเคราะห์ 4 มีเพียงข้อใดข้อหนึ่งอาจเป็นการบริจาค (ทาน) เป็นการสื่อสารโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ (ปิยวาจา) หรือลงไปคลุกคลีช่วยเหลือด้านแรงกำลังแรงงานเพื่อสังคม (อัตถจริยา) เท่านั้น มีความรู้สึกร่วมสุข ร่วมทุกข์ด้วยเช่นกันแต่ไม่ได้แสดงออกเป็นรูปธรรมถือว่าเป็นการรับผิดชอบต่อสังคมระดับต่ำ ต้องปรับปรุงแก้ไขยิ่งๆ ขึ้นไป

แม้จะทำด้วยข้อใดข้อหนึ่งหรือทุกข้อ ทั้ง 3 แต่หากขาดข้อที่สี่ (ความมีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อ) ผู้เขียนมีความเห็นว่าจะเป็นการทำซีเอสอาร์ที่เทียมไม่ใช่ซีเอสอาร์แท้เป็นการทำเพื่อเอื้อประโยชน์องค์กรเท่านั้นมิได้เป็นการรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง สามารถแสดงได้ดังแผนภาพ

ในทัศนะของผู้เขียนองค์กรภาคธุรกิจที่ทำซีเอสอาร์เชิงพุทธสามารถแบ่งได้ 3 ลักษณะคือ

1) องค์กรภาคธุรกิจที่ไม่ยอมรับผิดชอบใดๆต่อการกระทำตนเองแม้แต่น้อยไม่เอาใจใส่ต่อหน้าที่จำเป็นเป็นองค์กรที่ใช้กลไกตลาดเสรีในทางที่ผิดปฏิเสธรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น

2) องค์การภาคธุรกิจที่ประกอบด้วยความรับผิดชอบแต่เป็นเพียงหลังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น จึงเป็นความรับผิดชอบต่อระดับผลเท่านั้นไม่ใช่เป็นสาเหตุอาจเข้าไปที่จะแก้ไขความเสียหายที่ทาลงไปให้ถูกต้อง

3) องค์การภาคธุรกิจที่ยอมรับผิดชอบด้วยความจริงใจต่อการกระทำของตนแม้ก่อนใช้เสรีภาพ
ดังนั้น องค์การภาคธุรกิจที่รับผิดชอบจึงควรใช้เสรีภาพในระบบธุรกิจแบบตลาดเสรีพร้อมด้วยความรู้สึกตระหนักรู้และระมัดระวัง พิจารณาผลที่อาจเกิดจากการกระทำและมั่นใจว่าการกระทำกรรมเพียงเฉพาะสิ่งทีนำไปสู่ผลที่ดี จึงควรรับผิดชอบต่อตรวจสอบมีปัญญาพิจารณารอบคอบมีการตระหนักข้อเท็จจริง ประโยชน์ผลได้และผลเสียที่สอดคล้องกับความดีงามและความจริง

บทสรุป

ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์การภาคธุรกิจหรือบริษัทเกิดจากเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ในส่วนภายนอกเนื่องจากโลกได้เปลี่ยนไปหลากหลายมิติ ในด้านสังคมโลกที่เล็กลงเพราะประชากรโลกเพิ่มขึ้นซึ่งดูเหมือนเป็นเพียงหนึ่งชุมชน ในด้านการเมืองมีการฝักฝ่ายทางการเมืองและการเมืองได้สร้างกลุ่มประเทศขนาดใหญ่ ในด้านการสื่อสาร การสื่อสารระดับโลกได้ขจัดกำแพงแห่งระยะทาง ภาษาและเชื้อชาติ ในด้านสิ่งแวดล้อมทรัพยากรทางธรรมชาติสูญสิ้น วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่คุกคามต่ออากาศ น้ำ ดินไม้ ตลอดจนชีวิตอันสวยงามเป็นจำนวนมาก และในส่วนของเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการค้านานาชาติได้สร้างเศรษฐกิจระดับโลกทำให้องค์การภาคธุรกิจซึ่งถือเป็นสถาบันหนึ่งในการขับเคลื่อนโลกนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อสังคมในทุกระดับทำให้การทำงานธุรกิจที่แสวงหาผลกำไรเพียงอย่างเดียวไม่พอ ต้องแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย

ส่วนปัจจัยภายใน การประยุกต์ใช้พุทธปัญญาเพื่อสังคมแห่งการตื่นรู้ ด้วยการพัฒนามุมมองที่กว้างไกลและเป็นอิสระรวมทั้งการแสดงความรู้สึกร่วม เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อระดับทฤษฎีซึ่งทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นระดับลึกหรือระดับละเอียดที่สุด เน้นให้องค์การภาคธุรกิจที่จะรับผิดชอบต่อสังคมต้องเริ่มที่การแก้ปัญหาหรือพัฒนาทัศนคติที่ระดับทฤษฎีดังที่ให้การดำเนินด้วยสัมมาทิฐีก่อนถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาระดับกลางซึ่งเป็นระดับความคิดหรือดำริและระดับตื่นหรือพินิจทางพฤติกรรมเท่านั้นแต่ทั้งนี้พระพุทธศาสนาให้มุมมองการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมไม่ใช่หยุดอยู่เพียงแค่ระดับทฤษฎี หรือมุมมองหรือความเห็นเท่านั้น แต่ยังรวมระดับสมาธิหรือความคิดคือการแสดงความรู้ณาเมตตาและมุทิตาต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและระดับพฤติกรรมหรือกิจกรรมภายนอกที่แสดงออกทางการกระทำ (กัมมันตะ) คำพูด (วาจา) และการเลี้ยงชีพ (อาชีวะ) และการงดเว้นจากอกุศลกิจกรรมทั้งปวง โดยเฉพาะกิจกรรมด้านการค้าขายที่ผิดศีลธรรม 5 ประการมีการค้าขายคนเป็นต้น นับเป็นกระบวนการรับผิดชอบต่อสังคมโดยสมบูรณ์ไม่หยุดอยู่เพียงอย่างเดียวหนึ่งจนถึงการทำซีเอสอาร์ที่เต็มรูปแบบด้วยการให้ การพูดจาไพเราะและการลงแรงทั้ง 3 สถานการณ์ (ยามประสบทุกข์ ยามสุขและยามปกติ) เป็นรูปแบบการทำซีเอสอาร์ทุกระดับ (มุมมอง ความคิดและพฤติกรรม)

และเป็นการทำซีเอสอาร์เชิงสร้างสรรค์ เป็นการทำซีเอสอาร์ที่ก้าวข้ามบริบทของการรุก-รับ แต่เป็นการพัฒนา กิจกรรม ซีเอสอาร์ เชิงร่วมมือกัน (Collaborative) ที่เปิดโอกาสให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างธุรกิจและ สังคมอย่างไม่แบ่งแยกแยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิง พัฒนาเป็น(ประชา)สังคมแห่งการตื่นรู้

เอกสารอ้างอิง

ทะเลิลามะ และเฟเบียน โอเอกิ. (2545). *กล้าฝันเพื่อมนุษยชาติ บทสนทนากับทะเลิลามะว่าด้วยเรื่องเงิน การเมืองและชีวิตอย่างที่ควรจะเป็น*. แปลโดย วิศิษฐ์และณัฐพัส วังวิญญู. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ส่วน เงินมีมา.

ทะเลิลามะ และลอเรนซ์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก. (2552). *วิถีแห่งผู้นำ (The Leader's Way)*. แปลโดย สมณ สุวรรณรัตน์. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุคส์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราจีฟ เมห์โรตรา. (2549). *เข้าใจทะเลิลามะมหาสมุทรแห่งปัญญา*. แปลโดย กฤตศรี สามะพิ. กรุงเทพฯ: สามลดา.

Dalai Lama. (1977). *Universal Responsibility and The Good Heart*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives.

_____. (1995a). *The World of Tibetan Buddhism*. trans. & ed. by Thupten Jinpa. Boston: Wisdom Publications.

_____. (1995). *Universal Responsibility and The Good Heart*. Dharamsala: Library of Tibetan Work & Archives.

_____. (2005). *How to Expand Love Widening the Circle of Loving Relationships*. New York: Atria Books.

_____. (1999). *Ethics for The New Millennium*. New York: Riverhead Books.

_____. (1996). *Kindness, Clarity, and Insight*. Co-ed by Jeffrey Hopkins and Elizabeth Napper. New York: Snow Lion Publications.

บทบาทการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรมของสตรีในสังคมไทย

The Roles of Women's Leadership in Dhamma Practice in Thai Society

ณัชดวง วัชรสารทรัพย์

Nutchaduang Watcharasansup

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: mee101960@gmail.com

บทคัดย่อ

ในสมัยพุทธกาลการปฏิบัติธรรมไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องสตรีหรือบุรุษแต่ประการใด แต่เนื่องด้วยบริบทของสังคมสมัยนั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับสตรีแม้แต่ในยุคปัจจุบันนี้ สตรีก็ยังไม่ค่อยได้รับโอกาสในด้านนี้ เพราะเรื่องการไม่ยอมรับในเพศภาวะที่แตกต่างกัน สังคมไทยในอดีตที่ผ่านมาบทบาทของสตรียังไม่เท่าเทียมกับบุรุษในหลาย ๆ ด้าน เมื่อมีประชาธิปไตยเกิดขึ้นในสังคมไทย ทำให้มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน สังคมเปิดกว้างสตรีมีการศึกษาสูงขึ้น มีการปรับเปลี่ยนบทบาทพัฒนาตนเองและเนื่องจากค่านิยมของโลกรอบ ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป มีสตรีทั่วโลกเป็นผู้นำและเป็นที่ยอมรับในสังคมทุก ๆ ด้าน สตรีไทยในปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับจากสังคมไทยทุก ๆ ด้าน จึงส่งผลถึงด้านพระพุทธศาสนาทำให้เป็นที่ยอมรับสตรีผู้นำการปฏิบัติธรรม อาจกล่าวได้ว่ายุคสมัยใหม่มีบริบทที่พร้อมจึงทำให้สตรีเป็นที่ยอมรับการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรม สตรีมีบทบาทในการสอนกรรมฐานไม่ว่าจะสอนกรรมฐานในรูปแบบการสอนที่เน้นด้านบรรยายธรรม เน้นด้านสอนอภิธรรมหรือเน้นปฏิบัติธรรม ผลที่ได้คือทำให้เป็นคนดี มีสติ สมารถมากขึ้น จนเกิดปัญญา รู้แจ้งตามความเป็นจริง นำตนให้ออกจากทุกข์ประสบแต่สันติสุข สตรียังมีบทบาทเป็นผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป และเป็นแบบอย่างที่ดีของสตรีในการแสดงศักยภาพด้านบทบาทการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรมในสังคมไทย

คำสำคัญ: การเป็นผู้นำ; การปฏิบัติธรรม; สังคมไทย

ABSTRACT

As a matter of fact, the propagation of the Dhamma does not depend on the gender, but the concept of the domination of the male on the female appearing in the context of the Indian Society in the Buddhist age. Until at the present time the female had leased opportunity because of physiological different concept. From the research, it is found that the roles of the Thai women in the many ways were less than the Thai men in the past. There were many changes in the roles of Thai women when the Thai Society becoming the democracy especially for the high education of Thai women developing themselves to work in the same level of the role as the Thai men. In addition to the women could develop themselves and success to be the leaders of many organizations in the world wide, and also today the duties and the roles of many Thai women could be the leaders of the people to practice the Dhamma in many Buddhist Communities and also being the high potential leaders to propagate the Buddhist Doctrines to the people. They are ability to teach a lot of people in many models not only Dhamma lectures including higher doctrine, transcendental law or metaphysics but also Dhamma practices especially for Insight Meditation to make their students to be free from suffering.

Keyword: Leadership; Dhamma Practice; Thai Society

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นชาวโลกได้ประจักษ์ถึงการยอมรับความเป็นอิสระทางจิตและ วิชาญาณยอมรับความสามารถของสตรีว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาทั้งกาย จิต และปัญญาให้เข้าสู่ภาวะสมบูรณ์สูงสุดได้ เช่นเดียวกับบุรุษ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ทางนั้นชื่อว่าเป็นทางตรง ทิศนั้นชื่อว่ามีภัย รดชื่อว่ามีเสียงดัง ประกอบด้วยล้อ คือธรรม หิริเป็นฝาประทุนของรถนั้น สติเป็นเกราะกั้นของรถนั้น เรากล่าวธรรม มีสัมมาทิฐินำหน้าว่าเป็นนายสารถี ยานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ผู้นั้นไปใกล้นิพพานด้วยยานนี้แล” สตรีได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ หรือเป็นเลิศในด้านต่างๆ ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนายังปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับภิกษุณีที่ได้แสดงธรรมแก่ผู้ชายอยู่หลายเรื่องด้วยกัน มีคำสอนที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคกันทั้งสตรีและบุรุษ ดังปรากฏในสุลลสาชาดก ว่า “ใช้ว่าชายจะเป็นบัณฑิตในที่ทุกสถานก็หาไม่ แม้หญิงมีปัญญาเห็นประจักษ์ในเรื่องนั้นๆ ก็เป็นบัณฑิตได้ ใช้ว่าชายจะเป็นบัณฑิตในที่ทุกสถานก็หาไม่ แม้หญิงมีปัญญาคิดเนื้อความได้จับพลันก็เป็นบัณฑิตได้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สังคมไทยในอดีตที่ผ่านมาสตรียังไม่เป็นที่ยอมรับให้เท่าเทียมกับบุรุษ มีกลุ่มสตรีที่ได้รับ แนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาคจากวัฒนธรรมตะวันตก จนกระทั่งหลัง พ.ศ. 2475 สภาพสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไป มี “สตรีนิยม” (Feminism) กำลังกลายเป็นกระแสหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่กำลังมีบทบาทโดดเด่นในโลกปัจจุบันที่เรียกร้องเรื่องสิทธิและความเสมอภาคกันระหว่างชายหญิงในทุกมิติของสังคม การที่สตรีนิยมมีพลังโดดเด่นในโลกปัจจุบันส่วนหนึ่งได้รับแรงหนุนเสริมจากอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เน้นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของสตรี อันเท่าเทียมกันของมนุษย์ ประเทศตะวันตกมีการยอมรับสตรีผู้นำในทุกๆ ด้าน สังคมไทยปัจจุบันสตรีเริ่มมีบทบาทการเป็นผู้นำทุกๆ ด้าน เมื่อสังคมแห่งการเท่าเทียมกันทุกด้านฯ จึงส่งผลถึงด้านพระพุทธศาสนาทำให้มีการยอมรับสตรีเป็นผู้นำการปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านสอนอภิธรรม บรรยายธรรม นักปฏิบัติธรรม และ เป็นผู้นำการปฏิบัติกรรมฐาน เช่น คุณหญิงใหญ่ คำรงธรรมสาร สตรีที่เป็นนักปฏิบัติธรรมและเป็นผู้นำการปฏิบัติธรรมผู้โดดเด่นที่ถูกสัมภาษณ์ (นริศ จรัสจรรยาวงศ์, 2556) เป็นต้น

เนื้อหาของบทความนี้ผู้เขียนจะพยายามนำเสนอเรื่อง “บทบาทการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรม ของสตรีในสังคมไทย” โดยจะเริ่มต้นด้วยการนำเสนอข้อมูลให้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับสภาพสังคมของสตรีในสังคมไทย จากนั้นจะนำเสนอ 1. บทบาทสตรีผู้นำการปฏิบัติธรรมมีพัฒนาการอย่างไร 2. มีปัจจัยอะไรที่ทำให้เป็นที่ยอมรับการเป็นผู้นำการปฏิบัติธรรมของสตรีในสังคมไทย 3. วิธีการรักษาพระพุทธศาสนาให้สืบต่อไป เพื่อเป็นแนวทางเป็นแบบอย่างของสตรีในการแสดงศักยภาพของตนออกมาที่ประสงค์จะเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรมในอนาคต มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บทบาทการเป็นผู้นำของสตรีในสังคมไทย

สังคมไทยประกอบด้วยกลุ่มคนจำนวนมาก ที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกันแต่ละคนก็มีความต้องการของตนเอง ถ้าปล่อยให้ไปไปตามความต้องการโดยไม่มีการควบคุม แล้วย่อมก่อให้เกิดอันตรายต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ จึงจำเป็นจะต้องจัดระเบียบให้คนในสังคมได้ปฏิบัติตาม ซึ่งก็คือการกำหนดบทบาท (role) ให้กับคนในสังคมนั่นเอง

บทบาท คือ การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น ดังนั้น บทบาท เป็นเรื่องของพฤติกรรมและหน้าที่ที่ความรับผิดชอบ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใด ก็ควรแสดงพฤติกรรมให้ตรง และเหมาะสมกับหน้าที่ ความรับผิดชอบนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ผู้นำ (Leadership) คือ บุคคลที่มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นในกลุ่ม เป็นที่ยอมรับและเชื่อฟังของสมาชิกในกลุ่มที่จะปฏิบัติตามความคิดเห็นหรือคำสั่ง สามารถให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอและบรรยากาศของการเป็นผู้นำในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง เป็นปัจจัยผันแปรอันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการปฏิบัติงาน (นิศย์ สัมมาพันธ์, 2546)

สตรีและภาวะผู้นำ (Woman and Leadership) ผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลในการ ก่อให้เกิดการกระทำตามความต้องการ โดยที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถหลากหลายและมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น มีอำนาจในการวินิจฉัยสั่งการ ชักจูงผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม ตลอดจนเป็นผู้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้อื่น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองและของกลุ่ม ด้วยการสนับสนุนภายใต้การยอมรับและได้รับการยกย่องจากกลุ่ม (บุรชัย ศิริมหาสาคร, 2548)

1) บทบาทการเป็นผู้นำของสตรีที่สำคัญมาตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน

สตรีไทยในประวัติศาสตร์หลายคนได้มีบทบาทในการสร้างชาติไทย เช่น พระสุพรรณกัลยา พระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเสียดวงพระองค์เป็นองค์ประกันที่เมืองหงสาวดี เพื่อแลกกับอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรที่จะมากอบกู้เอกราชให้กับกรุงศรีอยุธยาในวันข้างหน้า (กิตติ วัฒนมะหาตม์, 2553)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ สตรีไทยหลายคนได้มีบทบาทในการต่อสู้ทำสงครามเพื่อปกป้องบ้านเมือง เช่น คุณหญิงจัน ภรรยาเจ้าเมืองกลาง (ภูเก็ต) และนางมุกน่องสาว ได้นำชาวบ้านเมืองกลางต่อสู้ต้านทานกองทัพพม่าเมื่อครั้งสงครามเก้าทัพในสมัยรัชกาลที่ 1 มีความดีความชอบจนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นท้าวเทพกษัตรี และ ท้าวศรีสุนทร ตามลำดับ (รายงานการประชุมโครงการอนุสรณ์สถานเมืองกลาง, 2553)

ในสมัยรัชกาลที่ 3 คุณหญิงโม ภรรยาของปลัดเมืองนครราชสีมา ได้ใช้อุบายโดยให้หญิงชาวบ้านเลี้ยงสุราอาหารแก่ทหารลาว ทำให้กองทัพของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ตายใจและปล่อยปลละละเลยความปลอดภัยของค่ายทัพ เมื่อได้โอกาสก็นำอาวุธเข้าต่อสู้กับทหารฝ่ายลาวจนบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก และแตกทัพหนีไป ทำให้ฝ่ายไทยสามารถเอาชนะได้ ต่อมาคุณหญิงโมได้รับการแต่งตั้งให้เป็นท้าวสุรนารี

นอกจากนี้ เจ้านายสตรีบางพระองค์ทรงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ครั้งแรกคือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอัครราชเทวีเป็นสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เมื่อครั้งรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440 และครั้งที่ 2 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกผนวชเมื่อ พ.ศ. 2499 ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน (ส.พลายน้อย, 2554) ในสมัยปัจจุบันมีสตรีไทยจำนวนมากได้มีบทบาททางการเมือง เช่น เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรี นอกจากนี้ในหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนยังมีสตรีที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น สตรีไทยหลายท่านมีบทบาทด้านการประพันธ์ เช่น กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอก วัดโพ) พระน้องนางเธอในรัชกาลที่ 1 ทรงประพันธ์จดหมายเหตุ ความทรงจำ บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ระหว่าง พ.ศ. 2310 ก่อนกรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่าจนถึง พ.ศ. 2363 ในช่วงกลางรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับเป็นการบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์ที่สำคัญสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (กรมศิลปากร, 2547)

บทบาทการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรมของสตรีไทยในประเทศไทย

บทบาททางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยก่อนสตรีได้รับโอกาสน้อยมาก ผู้ที่ได้เข้า มามีบทบาทในด้านพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น พระนางจามเทวี ทรงเป็นผู้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาโบราณได้สร้างวัดขึ้นเป็นจำนวนถึง 2,000 แห่งและกาลต่อมาวัดทั้ง 2,000 แห่งก็มีภิกษุจำพรรษาทุกแห่ง พระนางทรงสมทานเบญจศีลอยู่เสมอบูชาทุกวันมิได้ขาด ในอุดมการณ์ทางด้านศาสนาทรงเป็นผู้นำแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติธรรม ให้เสนาอำมาตย์ราชมนตรี และ ประชาชนถือปฏิบัติอย่างดี ที่สำคัญยิ่งทรงเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองพัฒนาสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ (สุวรรณฉุยกลัด, 2556) ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระธิดาของพระศรีมโหสถในสมัยสุโขทัยได้มีโอกาสเรียนพระพุทธศาสนาตั้งแต่อายุได้ 7 ขวบ

ปัจจุบันนี้ มีสตรีหลายท่านที่เข้ามามีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการจัด การศึกษาในลักษณะศูนย์การเรียน เช่น มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย สถาบันแม่ชีไทย สาวิกาลิกวิทยาลัย เป็นต้น ซึ่งสถาบันเหล่านี้มีบทบาทและให้พื้นที่กับสตรีไทยได้เข้ามามีโอกาสการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สตรีที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ให้การสอนปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับสอนมากกว่า 30 ปี และพื้นฐานมาจากสำนักปฏิบัติธรรมที่แตกต่างกัน หากแต่มีปณิธานแน่วแน่ในการสอนการปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนอย่างยิ่งยวด ซึ่งทำหน้าที่พุทธสาวิกาในการประกาศคำสอนพระบรมศาสดาที่ล้ำค่า ได้แก่ การปฏิบัติกรรมฐาน” อันเป็นงานสำคัญของมนุษย์ ที่ควรพากเพียรนำตนไปสู่ความพ้นทุกข์และประสบสันติสุขได้

บทบาทสตรีในด้านการปฏิบัติธรรมนั้น สตรีในฐานะอุบาสิกาและแม่ชี มีสิทธิเสรีอย่างเต็มที่ ที่จะศึกษาและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา การศึกษาและการปฏิบัติธรรมแผนกนี้เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” ในปัจจุบันมีสตรี อุบาสิกาและแม่ชี ที่มีความสามารถในด้านนี้จำนวนมาก โดยมีรูปแบบการสอนปฏิบัติธรรมที่แตกต่างกัน แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบการสอนที่เน้นด้านบรรยายธรรม 2. รูปแบบการสอนที่เน้นด้านสอนอภิธรรม 3. รูปแบบการสอนที่เน้นปฏิบัติธรรม

1. รูปแบบการสอนที่เน้นด้านบรรยายธรรม

แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ได้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถานขึ้นตั้งแต่ปี 2530 ภายใต้การอนุเคราะห์จาก “กองทุนเสถียรธรรม” คือ ส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมะ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2531 ได้เริ่มต้นพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน โดยเฉพาะเด็ก สตรีและนักบวช สอนกรรมฐานให้กำหนดใช้ลมหายใจเรียกว่า “อานาปานสติภาวนา” เป็นหลักในการภาวนาไม่ยึดติดกับสิ่งใด ซึ่งจะนำไปสู่การบรรเทาทุกข์และพ้นทุกข์ทางใจในที่สุด เพื่อให้สตรีรู้เท่าทันกายที่เคลื่อนไหวใจตั้งมั่นต่อไปอีก มีปัญญาในการจัดการชีวิตอย่างรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ (2555) ถ่ายทอดด้วยภาษาต่างๆ แต่มีความไพเราะและความเป็นจริงแต่หน้าฟัง สอนให้มีความเกื้อกูลที่มีต่อผู้คน ต้นไม้ สัตว์ และ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การปฏิบัติไม่เน้นรูปแบบเดินตามธรรมชาติ และการนำเอาธรรมชาติเท่าที่มีเป็น “สมณะ” เมื่อมีสมณะ จิตเกาะเกี่ยวในที่นั้นพออาศัยสงบนิ่ง ได้ผลของสมาธิก็เกิดมาเองทางธรรมชาติ ผลต่อมาก็คือยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาปัญญา (วรทัศน์ วัชรลี, 2545)

แม่ชีนลินรัตน์ สุทธิธรรมวิชิษฐ์ (แม่แก้ว) เกิดความเบื่อหน่าย เห็นทุกอย่างไม่เพียงเห็นตามความเป็นจริง ทำให้ตั้งใจอันเด็ดเดี่ยวออกจากโลกมาสู่เพศพรหมจรรย์ ได้สร้างศูนย์วิปัสสนาพุทธสาวิกา ที่จังหวัดชลบุรี และได้สร้างสำนักพุทธสาวิกาพุทธคยา สาธารณรัฐอินเดีย แนวทางการสอนการปฏิบัติธรรมเพื่อมุ่งไปสู่ความดับทุกข์ หรือพ้นทุกข์เป็นสำคัญ โดยปฏิบัติให้รู้ทันจิต จิตไหว จิตกระเพื่อม จิตส่งออกข้างนอกก็ให้รู้เท่าทัน เมื่อกำหนดตามดู ตามรู้เท่าทันจิต ให้อยู่ปัจจุบัน ให้ดูกาย ดูจิต ตามดู ตามรู้อย่างเดียว มีสติทุกขณะจิต นี่คือการปมอินทรีย์สังวร หรือที่เรียกว่าสังวรอินทรีย์ทั้ง 6 คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของอารมณ์ต่างๆ เมื่อเกิดมีผัสสะมากระทบ ให้กำหนดรู้เท่าทันทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เมื่อฝึกอย่างนี้แล้วจะทำให้สติคมเด่นชัดขึ้น เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นกับจิต สติจะเป็นตัวตัดตลอดเวลาไม่ให้อารมณ์เกิดขึ้นถึงใจ จึงเรียกว่าเป็น “มหาสติ” เมื่อมีมหาสติก็จะทำให้เกิด “มหาปัญญา” เป็นผู้รอบรู้ตลอดเวลา (แม่ชีนลินรัตน์ สุทธิธรรมวิชิษฐ์, 2549)

2) รูปแบบการสอนที่เน้นด้านสอนอภิธรรม

อาจารย์แนบ มหानीรานนท์ มีความเข้าใจว่าหนทางไปสู่ทางพระนิพพานได้นั้นจะต้องละกิเลสโดยการปฏิบัติธรรม ซึ่งต้องอาศัยรู้อยู่กับปัจจุบันอารมณ์เท่านั้น ท่านได้รับมรดกธรรมของพระพุทธเจ้าจากพระอาจารย์ วิลาส โดยตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนาที่ วัดระฆังโฆสิตาราม สอนวิปัสสนาที่เวียงจันทน์ ประเทศลาว และสนับสนุนการตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนา รวม 41 จังหวัด ผลิตตำราการศึกษาพระอภิธรรมและการปฏิบัติ

เป็นหนังสือคำสอนพระอภิธรรมและวิปัสสนากัมมัฏฐานเล่มแรกของประเทศไทย เป็นผู้ที่ทำให้วงการปริยัติศาสนาและปฏิบัติในเมืองไทยตื่นตัว เป็นคนแรกที่นำพระอภิธรรมมาสอนในเมืองไทย เป็นผู้นำการปฏิบัติธรรมและสอนธรรมว่า อูระของพระศาสนาอยู่ 2 อย่าง คือ คันถะอูระและวิปัสสนาอูระ คันถะอูระ คือการเรียนปริยัติศึกษาให้เข้าใจและนำไปปฏิบัติเป็นวิปัสสนาอูระ ถ้าหากว่ากิจทั้งสองอย่างนี้ยังบริบูรณ์และแพร่หลาย ก็หมายความว่า พระพุทธศาสนายังดำรงอยู่ ให้ทำความรู้สึกตัวดูนามรูปที่กำลังปรากฏอยู่ตามทวารทั้ง 6 ที่ตัวเรา (แนบ มหานิราชนท์, 2553)

อาจารย์รัฐจวน อินทรกำแหง เป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติธรรมโดยมีหลักในการสอนธรรมและสอนกรรมฐานเป็นที่ยอมรับ คือการสอนธรรมะ ต้องออกจากข้างใน เราต้องฝึกฝน ทดลอง ทดสอบการปฏิบัติของเราอยู่ตลอดเวลา เราไม่ได้พูดแต่ตามตำราหรือคำสอนของครูบาอาจารย์ แต่ต้องเป็นสิ่งที่เรารู้จริง รู้เองด้วย ต้องให้ผู้ฟังได้มีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องถึงหัวใจคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงจะสามารถนำมาปฏิบัติจนเกิดความสุขสงบเย็นที่แท้จริงได้ เรื่องของการปฏิบัติธรรม ธรรมะที่เราควรศึกษามากที่สุด คือ ตัวเราเอง การปฏิบัติธรรมเป็นการรู้จักตัวเอง ศึกษาตัวเอง โดยวิธีที่ใช้อยู่คือ “สมาธิสึมตา” ไม่ต้องหลับตาและยังเปิดใจด้วย ให้จิตตื่นมีปัญญาสว่างไสวพร้อมอยู่ด้วยสติและสมาธิ เราต้องทำความรู้สึกอยู่กับลมหายใจได้ทุกขณะ (กองทุนธรรมสวัสดิ์, 2555)

อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ (2552) ได้ศึกษากับอาจารย์แนบ มหานิราชนท์ มีความเข้าใจหลักพุทธธรรมเป็นอย่างดีและศึกษาพระอภิธรรมมา ได้รับมอหมายให้ไปบรรยายพระอภิธรรมรวมถึงสอนกรรมฐานกรรมฐาน ให้เป็นที่เข้าใจได้ง่ายสำหรับคนสมัยปัจจุบัน และสามารถนำมาปฏิบัติเป็นปกติในชีวิตประจำวันตามความเป็นจริงของแต่ละคน ทั้งชีวิตแบบบรรพชิตและคฤหัสถ์ มิได้มีรูปแบบอย่างหนึ่งอย่างใด หากแต่ใช้การพิจารณาในขณะที่อภิธรรมฟัง เป็นการปฏิบัติกรรมฐาน โดยยึดตาม”หลักธรรมในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นสำคัญ เป็นอีกแนวหนึ่งที่มีคนยอมรับนับถือและศรัทธา โดยไม่ต้องกระทำให้ผิดปกตินั้นขึ้นมา และไม่ต้องปลีกตัวหลีกหนีจากหน้าที่การงานและสังคม อีกทั้งท่วงทำนองและน้ำเสียงการบรรยายที่ชัดเจน กังวาน และมีเหตุผลสืบเนื่องต่อกันชวนแก่การสนใจและติดตาม

3) รูปแบบการสอนที่เน้นปฏิบัติกรรมฐาน

สิริ กรินชัย พัฒนาการสอนและการฝึกอบรมวิชาวิปัสสนาเพื่อให้มีการปฏิบัติ อย่างเข้มข้น กระชับรัดกุม มีประสิทธิภาพ สามารถใช้สอนคนจำนวนมากได้ และได้ผลรวดเร็วภายใน 7 คืน 8 วัน หลักสูตร “พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข” และใช้แนวทางนี้เพื่อถ่ายทอดความรู้ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาตลอดกว่า 60 ปี โดยดูอาการเคลื่อนไหวของท้องกำหนด “พองหนอ- ยุบหนอ” การปฏิบัติเน้นรูปแบบการเดินจงกรม 6 ระยะ การกำหนดอิริยาบถย่อยอยู่ตลอดเวลา มีการสอนการนอนสมาธิ ผลลัพธ์ที่ได้เป็นที่ยอมรับสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ไปในทางที่ดีขึ้น มีสติ สมาธิดีขึ้น จนเกิดปัญญา มีความทุกข์น้อยลงมีความสุข ความเจริญก้าวหน้าทั้งชีวิตส่วนตัว ครอบครัว และการงาน ทั้งยังทำให้โรคภัยไข้เจ็บของคนบางคน

มลายหายไปอีกด้วย ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา มีผู้เข้ามาปฏิบัติเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จนถึงปัจจุบันนับล้านคน (ยุวพุทธภิกษุมหาสมณะ, 2534)

อุบาสิกางบข ลีทธิผล ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล จังหวัดกาญจนบุรี และที่ประเทศอินเดีย มีความประสงค์ที่จะรักษารูปแบบของอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ไม่ประสงค์จะออกบวช รูปแบบอุบาสิกาเป็นรูปแบบที่เรียบง่าย ประพจน์อ่อนน้อมถ่อมตน ผู้มาปฏิบัติเข้ามาพักพิงปฏิบัติด้วยความศรัทธาและยอมรับนับถือในความเป็นผู้นำ เพราะท่านสอนและปฏิบัติให้ดูเป็นตัวเป็นตัวอย่าง เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำการปฏิบัติธรรม การสอนเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก มีการบริกรรมภาวนา “พุทโธ” เป็นผู้นำที่แข็งแกร่ง อดทน มีเมตตาช่วยเหลือสตรี โดยไม่แบ่งชั้นวรรณะ มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เมื่อมีความทุกข์ก็จะนำไปปฏิบัติเพื่อคลายทุกข์ (อ้างใน พระมหากมลถาวร, 2543)

แม่ชีณัฐญาวรรณ เปรมสกุล ผู้ก่อตั้งศูนย์วิปัสสนามูลนิธิโพธิ์วันณา เผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการแนะนำปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และให้คำแนะนำช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหา โดยการฝึกจิตของตนเองเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันกับอุปสรรคปัญหาใหญ่ที่เข้ามาในชีวิต การปฏิบัติธรรม คือการมาฝึกสมาธิให้รู้ตัวทั่วพร้อมอยู่ตลอดเวลา หรือให้รู้ตัวบ่อยๆ ว่าขณะนี้กำลังทำอะไรอยู่ หรือจิตมีอารมณ์ใดอยู่ โกรธ โมโห หงุดหงิด กลัว เสียใจ ดีใจ ก็รู้ ในช่วงเริ่มต้นจิตยังไม่ชินกับการอยู่นิ่งๆ จึงมักจะเผลอไป เป็นเรื่องปกติเพราะจิตมีหน้าที่คิด ฝึกบ่อยๆ สติก็จะเร็วขึ้นเรื่อยๆ ทำสมาธิได้ง่าย สติรู้เร็วเท่าไรก็จะดับอารมณ์นั้นได้เร็วเท่านั้น การปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยดูกาย เวทนา จิต ธรรม โดยมีสติกำหนดอาการเคลื่อนของท้อง พองหนอ ยุบหนอ แล้วกำหนดความรู้สึกที่มาสัมผัสทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตามความเป็นจริง ผลการปฏิบัติจะดียิ่งๆ ขึ้นไปถ้ากลับไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง(แม่ชีณัฐญาวรรณ เปรมสกุล, 2555)

บทสรุป

บทบาทการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรมของสตรีในสังคมไทย สตรีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในทางพระพุทธศาสนา มีการพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเป็นผู้นำปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะสอนกรรมฐานในรูปแบบการสอนที่เน้นด้านบรรยายธรรม เน้นด้านสอนอภิธรรม หรือเน้นปฏิบัติธรรม แต่ละท่านนั้นมาจากสำนักกรรมฐานและครูอาจารย์ที่แตกต่างกัน มีประวัติความเป็นมา การศึกษาธรรม ก่อนที่จะมาสอนกรรมฐานล้วนแตกต่างกัน แต่มีปณิธาน ความมุ่งมั่นที่เหมือนกัน นับได้ว่าท่านเป็นตัวแทนของสตรีผู้นำการปฏิบัติธรรมโดยมีรูปแบบการสอนปฏิบัติธรรมที่แตกต่างกัน แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการสอนที่เน้นด้านบรรยายธรรม 2) รูปแบบการสอนที่เน้นด้านสอนอภิธรรม 3) รูปแบบการสอนที่เน้นปฏิบัติธรรม

สตรีผู้นำการสอนกรรมฐานที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยรวมทั้งภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป ไม่มีผู้ใดถือคติว่าเป็นสตรีสอนกรรมฐานไม่ได้ ก่อนที่ท่านทั้งหลายเหล่านี้จะเป็นที่ยอมรับให้เป็น

ผู้นำในการสอนกรรมฐาน ท่านได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านการศึกษอบรมและฝึกปฏิบัติมายาวนาน จนสามารถพิสูจน์ให้อาจารย์เห็นว่าตนมีความเข้าใจในกรรมฐานเป็นอย่างดี มีความความสามารถในการปฏิบัติธรรม การสอนธรรม เป็นผู้นำการปฏิบัติธรรมได้ และเป็นเครื่องพิสูจน์ได้อีกอย่างหนึ่งว่า ภิกษุสงฆ์ไทยเองก็มีได้ปิดกั้นโอกาสของสตรีในด้านนี้แต่อย่างใด กลับยินดีและพร้อมที่จะช่วยเหลืออบรมสั่งสอนให้อย่างเต็มที่ เพื่อจะได้ช่วยกันสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2547). *สตรีสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กิตติ วัฒนะมหาตม์. (2553). *ตำนานนางกษัตริย์*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- นิตย สัมมาพันธ์. (2546). *ภาวะผู้นำ: พลังขับเคลื่อนสู่ความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- แนบ มหานิรันดร์. (2553). *แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา วิสุทธิ 7*, (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- บุรชัย ศิริมหาสาคร. (2548). *มุขบริหารการสู่เป็นผู้นำ เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สถาบันผู้บริหารการศึกษาสำนัก ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- พระมหากมล ถาวโร. (2543). *ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี บทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาตินด์ และ นริศ จรัสจรรยาวงศ์. (2556). *ศิลปวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักศิลปวัฒนธรรม.
- แม่ชีณัฐญาวรรณ เปรมสกุล. (2555). *ให้ธรรมชนะกรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สาธุกิจโรงพิมพ์.
- แม่ชีนลินรัตน์ สุทธิธรรมวิชัย. (2549). *พุทธสาวิกาศรีทวารธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักปฏิบัติธรรมพุทธสาวิกา.
- แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด. แผ่นดินนี้มีตำนาน. *ธรรมสวัสดิ์*, 16, 2.
- ยุวพุทธิกสมาคมฯ. (2534). *ธรรมทานของ คุณแม่ ดร.สิริ กรินชัย*. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วรทัศน์ วัชรสี. (2545). *แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด สาวิกาแห่งสวนสันติภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกโมกข์.
- ส. พลายน้อย. (2554). *พระบรมราชินีและเจ้าจอมมารดาแห่งราชสำนักสยาม*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฐานบุ๊คส์.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์. (2552). *แนวทางปฏิบัติวิปัสสนา เล่มที่ 2 ตอนที่ 10-20*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พี เอส เซอร์วิส.

สุวรรณา ฉุยกลัด. (2556). *บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของผู้หญิงในสมัยปัจจุบัน กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมนิโรธาราม*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียรธรรมสถาน. (2555). *รู้จักเสถียรธรรมสถาน*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.sdsweb.org/sdsweb/index.php?option=com-content>

พุทธวิถีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา

The Buddhist Way of a Religious Practice toward Other Faiths

พระนิพนธ์ โสภโณ

Phra Nipich Sophano

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: journaljam2017@gmail.com

บทคัดย่อ

พื้นฐานทางสังคมดั้งเดิมก่อนการอุบัติของพระพุทธศาสนา เต็มไปด้วยศาสนาดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้วและมีความเชื่อที่หลากหลาย พระพุทธศาสนาประกาศคำสอนโดยใช้หลักเหตุผลและกฎแห่งศีลธรรมตามสากลนิยม อีกทั้งให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา มิได้มีการบังคับ จึงมีผู้เปลี่ยนศาสนานับถือจำนวนมาก การปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนาพระพุทธศาสนาสอนให้มีความยุติธรรม รู้จักให้เกียรติไม่ดูกรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งให้การยอมรับศาสนาอื่น สำหรับกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับบุคคลต่างศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้มีสติ หยุดความโกรธ ใช้เหตุผลทำความเข้าใจ และใช้การเจรจาเพื่ออธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ แม้กระทั่งความขัดแย้งรุนแรงที่จะนำไปให้เกิดการทำลายชีวิต ก็ให้มีสติสงบระงับเพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ให้รู้จักเอาชนะจิตใจตนเองมากกว่าการเอาชนะผู้อื่น

คำสำคัญ: พุทธวิถี; การปฏิบัติ; บุคคลต่างศาสนา

ABSTRACT

The social backgrounds of the pre-Buddhist society include many primitive and diverse religions. When Buddhism was founded, it based its teaching on the universal law of reason, morality and freedom of religious belief. Therefore, a large number of people converted to Buddhism. The teachings of Buddhism toward other faiths include the principles of justice, honor, and not talking advantage of others. This implies an acceptance of other religions. In case conflicts occur between two followers of different religions, Buddhism teaches calmness, mindfulness and equanimity. Anger should be restrained and dialogues should be promoted to bring mutual understanding. This teaching covers personal and national life-threatening conflicts because Buddhism teaches that hatred is stopped by pacifism. When you get angry, you should win over yourself rather than be hostile to others.

Keyword: The Buddhist Way; Religious Practice; Other Faiths

บทนำ

มนุษย์ในโลกนี้มีอยู่ด้วยกันจำนวนมาก หลายเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ทำให้เกิดความหลากหลายทางความเชื่อและความแตกต่างของศาสนา ซึ่งจะถูกลบเลือนหรือหายไปจากฐานฐานของบุคคลในสังคมที่นับถือศาสนาเดียวกัน เมื่อบุคคลในสังคมมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจอย่างเดียวกันแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน ความสมัครสมานสามัคคีก็เกิดขึ้นได้ง่าย การกระทบกระทั่งก็มีไม่มาก ในความเป็นจริงศาสนาในโลกนี้มีอยู่มากมายหลายศาสนา สิ่งที่ถูกศาสนามีความเหมือนกันประการหนึ่ง ได้แก่ มุ่งสอนให้บุคคลคิดดี พูดดี ทำดีกับบุคคลรอบข้าง ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏความแตกต่างในด้านต่างๆ เช่น เชื้อชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิธีการปฏิบัติและพิธีกรรมต่าง ๆ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) การที่มนุษย์ในโลกนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากและต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน สังคมมนุษย์จึงมีความแปลกแยกในทางความเชื่อ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความแตกแยกและการกระทบกระทั่งที่ปรากฏขึ้นในสังคมโลก ดังที่ปรากฏในบางสถานการณ์ บางสถานที่ นับวันความแตกแยกจะทวีความชัดเจนรุนแรงมากขึ้น เพราะเมื่อมนุษย์มีความเชื่อหรือมีศาสนาที่แตกต่างกัน วิธีการปฏิบัติตนก็จะแตกต่างกันไป ซึ่งอาจไปกระทบกับความคุ้นชินของผู้ที่มีความต่างทางศาสนา จนอาจลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งและวิวาทกันระหว่างผู้คนต่างลัทธิความเชื่อ และขยายความรุนแรงกลายเป็นสงครามศาสนาในที่สุด อย่างที่เคยปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ ซึ่งการกระทำดังกล่าวล้วนผิดเป้าประสงค์หลักของความเป็นศาสนาที่แท้จริง ที่คำสอนในทุกศาสนามุ่งเน้นเพื่อให้เกิดสันติสุขขึ้นในหมู่มวลมนุษย์ด้วยกัน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อของผู้ที่นับถือศาสนาดั้งเดิมอยู่เก่าก่อน ซึ่งมีลักษณะพิเศษประการหนึ่งคือ เป็นศาสนาที่มีความเป็นสากล มีความจริงที่เป็นเหตุเป็นผลสามารถพิสูจน์ได้ ที่สำคัญ พุทธศาสนาสามารถกลมกลืนกับศาสนาอื่นได้โดยที่พุทธศาสนิกชนไม่รู้สึกถึงความแปลกแยกและความขัดแย้งในการปฏิบัติตนร่วมกับศาสนิกชนต่างศาสนา ที่สำคัญไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ที่ใดๆว่า พระพุทธศาสนาเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นชนวนของความขัดแย้งในชุมชน สังคม และประเทศชาติใดๆ บทความชิ้นนี้จะนำเสนอแนวคิดและวิถีในการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาต่อบุคคลผู้ที่นับถือศาสนาและมีความเชื่อที่แตกต่าง ซึ่งเป็นแนวคิดและวิธีการที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลต่างศาสนาได้อย่างราบรื่น และยังสามารถอยู่ร่วมกับผู้ที่มีความเห็นแตกต่างไปจากตนได้อย่างไม่เกิดทุกข้อขัดแย้ง

วิวัฒนาการแนวคิดเรื่องศาสนา

ศาสนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธาอันเป็นไปเพื่อวิถีปฏิบัติที่จะนำไปสู่เป้าหมายอันสูงสุด ซึ่งแต่ละศาสนามีความเชื่อและหลักในการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งในปัจจุบันนักวิชาการได้จำแนกวิวัฒนาการศาสนาออกเป็น 2 มุมมอง คือ มุมมองของชาวตะวันตก และชาวตะวันออก ดังนี้

1) ศาสนาในมุมมองของชาวตะวันตก ซึ่งประกอบด้วย 3 ศาสนาสำคัญ คือ ศาสนายูดาห์ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม จะมีลักษณะเด่น คือ เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว ศาสนาในมุมมองนี้จึงเป็นการผูกพันตนกับพระเจ้าโดยมีการปฏิบัติตนด้วยความเลื่อมใสและยกย่องให้พระเจ้านั้นมีอำนาจเหนือตนทุกประการด้วยความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่งในโลก สิ่งที่พระเจ้าตรัส และคำสั่งสอนจะเป็นธรรมจรรยาและกฎหมายในสังคมที่ต้องได้รับการปฏิบัติ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวไม่จำเป็นต้องได้รับการพิสูจน์ และมีหลักการยอมมอบตน การกระทำของตนและอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนให้พระเจ้าด้วยความจงรักภักดีโดยไม่ต้องมีอะไรอื่น (เสถียร พันธรังสี, 2524) ศาสนาในมุมมองของชาวตะวันตกคือการนับถือเทพเจ้า (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) หมายถึง การถวายชีวิตให้ดำเนินไปตามความปรารถนาของพระเจ้าหรือตามที่พระเจ้ากำหนด

2) ศาสนาในมุมมองของชาวตะวันออก ซึ่งประกอบด้วย ศาสนาสำคัญได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธ ศาสนาเชน ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ ศาสนาชินโต โดยจะมีลักษณะเด่นร่วมกัน 2 ประการ คือ เชื่อในพระเจ้าหลายองค์ และเชื่อในสติปัญญาของมนุษย์ ตามที่พระศาสดาค้นพบสั่งสอนไว้ให้คนปฏิบัติตามเพื่อจะได้ดำรงอยู่อย่างมีความสุขในโลกนี้ และเมื่อตายไปแล้วก็จะได้บรรลุถึงฝั่งโลกุตรอันเป็นนิรันดร์ ดังนั้น ศาสนาจึงเน้นความรู้และการปฏิบัติด้วยตนเองมากกว่าอย่างอื่น นอกจากนี้บางศาสนาของชาวตะวันออกก็มีมุมมองเช่นเดียวกับชาวตะวันตก คือเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า ดังนั้น ศาสนาของชาวตะวันตกและตะวันออกจึงมีความหมายที่แตกต่างกัน แต่ก็มีส่วนประกอบหลักของศาสนาที่เหมือนกัน คือ มีศาสดา บันทึกคำสอนหรือคัมภีร์ นักบวช พิธีกรรม ศาสนสถาน ศาสนิกชน สัญลักษณ์ และเป้าหมายสูงสุด

สรุปได้ว่า ศาสนา คือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้นๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525)แนวคิดที่เป็นมูลเหตุให้เกิดศาสนามีหลายประการ เช่น เกิดจากความไม่รู้ในกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เกิดจากความกลัวในปรากฏการณ์ธรรมชาติ เกิดจากความจงรักภักดี เกิดจากอิทธิพลของบุคคลสำคัญ เกิดจากความต้องการแก้ปัญหาสังคม และเกิดจากความต้องการรู้แจ้งเห็นจริง เป็นต้น

ความจำเป็นของศาสนา

ศาสนานั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ไม่ว่าศาสนาใดๆ ก็ตาม ล้วนแต่มีลักษณะร่วมที่สำคัญ คือ สอนคนให้เป็นคนดี อีกทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและปลอดภัย ทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องมีศาสนา เนื่องจากเหตุผลหลักๆ 2 ประการ คือ

1. ต้องการให้ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ เพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดความอบอุ่นใจและให้เกิดความเชื่อมั่นได้ว่าตนจะรอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ได้ และที่พึ่งที่ดีที่สุดก็คือศาสนา

2. ต้องการให้ศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติตน การมีศาสนาจะเป็นเครื่องช่วยระงับให้มนุษย์รู้จักโทษภัยของบาป และผลดีของบุญ จึงทำให้มนุษย์รู้จักการควบคุมอารมณ์ ควบคุมความประพฤติให้อยู่ในกรอบของคำสอนของศาสนา ซึ่งสอนให้งดเว้นสิ่งที่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน หมั่นทำความดี มีเมตตา กรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นทำบุญให้ทาน โดยให้ศาสนาบัญญัติหลักปฏิบัติเพื่อให้ศาสนิกชนปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ ความสำเร็จ รุ่งเรืองในชีวิต และมุ่งสู่ความสุขสูงสุดในความเชื่อของแต่ละศาสนา (ณรงค์ เล็งประชา, 2538)

ด้วยเหตุที่ศาสนาสอนให้คนเป็นคนดีเพื่อที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ดังนั้น หน้าที่ของศาสนาต่อบุคคลคือทำให้บุคคลที่นับถือเกิดความสงบทางจิตใจ เกิดความมั่นคงปลอดภัย เกิดกำลังใจเพราะเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะให้ความปกป้องช่วยเหลือ และทำให้คนรู้จักจัดระเบียบชีวิตทำให้มีโอกาสประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต ส่วนหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม คือ เป็นสิ่งที่ช่วยจัดระเบียบสังคม ทำให้ศาสนิกชนปฏิบัติตามหลักคำสอนในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นสิ่งที่เสริมสร้างสถาบันครอบครัว สถาบันการปกครอง ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นรวมทั้งเสริมสร้างค่านิยม บรรทัดฐานทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ศาสนายังเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย (พุทธทาสภิกขุ, 2551)

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุที่ศาสนาความเชื่อที่มีค่าความสำคัญต่อของมนุษย์ เป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์จะต้องใช้เป็นที่พักใจและเป็นหลักในการปฏิบัติตัว ในสังคมใดๆก็ตามย่อมปรากฏความเชื่อที่แตกต่างกันอย่างมากมายพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน เกิดขึ้นในดินแดนที่มีความเชื่อที่ฝังรากลึกเข้าสู่วิถีชีวิต ของชาวชมพูทวีป ผ่านการเปลี่ยนผ่านจนกระทั่ง บังเกิดเป็นพระพุทธศาสนาที่มีความเข้มแข็งและเจตนาธรรมชัดเจน ดังต่อไปนี้

1) การบังเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา

จากลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมโดยทั่วไปที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันในสมัยพุทธกาล เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลทำให้เจ้าชายสิทธัตถะทรงเกิดความเบื่อหน่ายในการครองเรือน ประกอบกับการได้ทรงเห็นเทวทูตทั้ง 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ การที่พระองค์ได้เห็นสมณะเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญทำให้ตัดสินใจที่จะออกผนวชเพื่อแสวงหาความสุขที่แท้จริง (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2533)

หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ออกผนวชฝึกฝนอบรมตัวเองจนกระทั่งได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงมีพระทัยโน้มไปเพื่อความชวนชวายน้อย แต่เพราะอาศัยความเอ็นดูในหมู่สรรพสัตว์ พระองค์ทรงเริ่มประกาศพระศาสนาโดยการแสดงธรรมแก่ผู้มีอุปนิสัยในการบรรลุมรรคผลนิพพานด้วยพระมหากรุณาธิคุณ เริ่มจากคำสอนที่เรียกว่า อัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญญาจิวคคีย์ ทรงแสดงธรรมที่เรียกว่า

อนัตตลักษณะสูตร เมื่อเทศนาจบปัญญาวัตตีย์ก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ครั้นนั้นท่านโกณฑัญญะได้ขออุปสมบทเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ต่อมาเมื่อมีกุลบุตรเกิดความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และได้ทูลขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากขึ้น เมื่อพระสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงดำริที่จะโปรดเหล่าสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์เหมือนพระองค์และเหล่าพระสาวกที่บรรลุธรรมแล้ว จึงทรงส่งเหล่าพระสาวกทั้งหลายที่ได้บรรลุธรรมแล้วออกประกาศพระศาสนา เพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่สัตว์โลก โดยพระองค์ทรงเหล่าพระสาวกไปเผยแผ่พระศาสนาตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้กุลบุตรและประชาชนทั่วไปเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และขออุปสมบทเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ จะเห็นได้ว่าพระสาวกนั้นมีบทบาทอย่างมากในการเผยแผ่พระศาสนาให้แพร่หลายและมั่นคง ผลที่ได้นั้นก็คือการประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย พระศาสนาเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและดำรงคงอยู่อย่างมั่นคงถาวรจนถึงปัจจุบัน

แนวทางการประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้า

1) เจตนารมณ์พื้นฐานในการประกาศคำสอน

หลังจากที่ได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระพุทธเจ้าการที่พระองค์ทรงค้นพบสัจธรรมและนำคำสอนมาประกาศนั้น มิได้อาศัยพระเวทในการวางรากฐานทรงตระหนักรู้และมิได้ผูกติดกับพระเจ้า ในทางกลับกันพระองค์ประกาศศาสนาอย่างบนหลักการของเหตุผล และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ทำให้มนุษย์รู้ว่าสิ่งใดประเสริฐควรทำ สิ่งใดเป็นโทษไม่ควรทำ โดยมีเจตนารมณ์พื้นฐานอันประกอบด้วยน้ำพระทัยอันบริสุทธิ์ที่ต้องการให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์โดยมิได้หวังว่าผู้ฟังจะต้องยอมตนเป็นศิษย์หรือให้ผู้ฟังละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมของตน หรือปรารถนาที่จะแก่งแย่งให้ผู้คนมานับถือ ที่สำคัญไม่ทรงปรารถนาที่จะให้เกิดความขัดแย้งแต่ทรงมุ่งหวังที่จะให้สติบนหลักการอันบริสุทธิ์ที่เป็นหลักสากล โดยการนำเสนอหลักการดำรงชีวิตใหม่เพื่อให้มวลมนุษยชาติล่วงพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงและพบกับความสุขที่แท้จริง (เสถียร พันธรังสี, 2524)

สังคมอินเดียในสมัยนั้นเต็มไปด้วยความเชื่อที่หลากหลายที่แตกต่างและเกิดขึ้นมาก่อนพระพุทธศาสนา ซึ่งในขณะนั้นสถานะของพระพุทธศาสนาเองนั้นถือว่าเป็นทัศนะใหม่และถูกจับตามองในขณะนั้นด้วยเหตุที่ว่า มีจุดยืนที่ผิดแปลกและแตกต่างหลุดกรอบเดิมๆ โดยพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาปัญญาให้เห็นทุกอย่างตามความเป็นจริงจึงสามารถกล่าวได้ว่าการที่พระพุทธศาสนามีรากฐานที่มั่นคงเจริญสืบมาได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะพระปรีชาสามารถของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ทรงมีพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิ์คุณ และพระมหากรุณาธิคุณ สั่งสอนอบรมสัตว์โลกตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์นั่นเอง

2) ให้เสรีภาพในการนับถือพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงค้นพบสัจธรรม และทรงมีพระมหากรุณาธิคุณในการถ่ายทอดสัจธรรม เปิดเผยจำแนกแจกแจง ทำให้เข้าใจง่าย เมื่อบุคคลนำไปปฏิบัติก็ก่อให้เกิดผลที่สามารถเห็นได้ด้วยตนเองและพิสูจน์ได้

จึงเป็นเหตุให้บุคคลเลื่อมใสศรัทธาและเปลี่ยนมานับถือศาสนามากขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนี้ยังมีลักษณะการให้เสรีภาพในการนับถือพระพุทธศาสนา ดังนี้

(1) การเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงความเชื่อและการปฏิบัติของผู้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในท่ามกลางลัทธิความเชื่อ และศาสนาที่หลากหลายในสมัยอินเดียบราณนั้น ย่อมมีผลกระทบต่องานบิดามารดาและเครือญาติ โดยส่วนใหญ่แล้วพุทธศาสนิกชนจะไม่รังเกียจมีความเชื่อต่างศาสนา โดยไม่บังคับให้บุคคลต่างศาสนามีความเห็นตรงกับตนและไม่ยอมรับการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาดังตัวอย่างของพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล ชื่อ มานัตถัถะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ผู้มีนิสัยหยาบกระด้างถือตัว ไม่เชื่อฟังเคารพผู้ใด แม้กระทั่งบิดามารดา ครูอาจารย์ ครั้นนั้นพราหมณ์ได้ลองเข้าไปในที่พระพุทธเจ้าประทับแสดงธรรมอยู่ด้วยถือดีในตน และคิดว่าถ้าพระพุทธเจ้าไม่ตรัสด้วยก็จะไม่พูดพระพุทธองค์ทรงทราบความคิดพราหมณ์และตรัสสอนในช่วงที่ถูกเวลาจนทำให้พราหมณ์เชื่อถือและยอมเคารพโดยดุษณี

(2) การรับบุคคลเข้าเป็นนักบวชและพุทธศาสนิกชน เมื่อผู้สวดคำสอนได้รับความกระจ่างในหลักธรรมและต้องการดำรงตนให้อยู่ในเพศนักบวช สำหรับบุคคลทั่วไปที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาสามารถเข้าเป็นพุทธศาสนิกชนได้ โดยการกล่าวปฏิญาณตนหรือประกาศตนเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะก็ถือว่าเข้าเป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว สำหรับผู้ที่ถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะนี้ เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งความหมายของการถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก (เสถียร พันธรังสี, 2524)

(3) การเลิกนับถือพระพุทธศาสนา โดยปกติแล้วพุทธบริษัททั้งสิ้น บ้างขอบวชเป็นพระภิกษุ บ้างขอเป็นอุบาสก อุบาสิกา ทั้งนี้ก็เพราะเกิดความเลื่อมใสในพระธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา แต่บางครั้งมีผู้ที่เข้ามานับถือศาสนาด้วยหวังพิสุจน์ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า หรือพยายามแสวงหาสิ่งเหนือธรรมชาติ พระองค์ทรงปฏิเสธเพราะเห็นว่าวัตถุประสงค์ดังกล่าว ไม่ใช่สิ่งที่ทำให้พ้นทุกข์ ส่งผลให้บุคคลบางกลุ่มเลิกนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้ทรงบังคับ ในทางตรงกันข้ามทรงให้เสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจดังเช่นกรณีตัวอย่างของ สุนัขขัตตะ ลิจจวิบุตร เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า แนวทางในเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงประกาศคำสอนโดยใช้หลักเหตุผลและกฎแห่งศีลธรรมตามสากลนิยม และที่สำคัญทรงให้เสรีภาพอย่างเต็มที่ในการนับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการรับบุคคลเข้าเป็นนักบวชและพุทธศาสนิกชน หรือแม้กระทั่งบุคคลใดจะเลิกนับถือพระพุทธศาสนา นั้นเป็นสิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคล ที่มีได้มีข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ใดๆ

พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนชมพูทวีปและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนอื่นๆด้วยเจตนารมณ์อันบริสุทธิ์นั้น ด้วยพระปัญญาธิคุณของพระองค์พิจารณาเห็นว่ากาารที่

พระพุทธศาสนาสถิตย์อยู่ในใจของปวงชนโดยไม่มีการบังคับและไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นนั้น จะต้องมีการสอนที่เป็นรากฐานสำคัญเพื่อแสดงให้เห็นท่าทีและแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา ดังนี้

1. ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่ออื่น

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลายในสังคมชมพูทวีป โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และประกาศคำสอนทรงเปลี่ยนแปลงและตัดแปลงพร้อมทั้งเสนอวิถีทางเลือกใหม่ให้กับคนในสังคมโดยมีคำสอนที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์ทรงแสดงธรรมแก่ประชาชนทุกชนชั้น ทุกคนสามารถรับฟังธรรมและปฏิบัติตามโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2557) เมื่อบุคคลได้ฟังธรรมก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้านอกจากสอนให้บุคคลรู้จักละจากความทุกข์ แสวงหาความสุขให้กับตนเองแล้ว ยังทรงสอนให้รู้จักการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้นับถือพระพุทธศาสนากับบุคคลต่างศาสนาๆ ด้วย ดังนี้

1) การยอมรับแนวคิดของศาสนาอื่น

จากการที่พระพุทธเจ้าทรงเรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และความเชื่อที่มีอยู่มาก ทำให้พระองค์มีประสบการณ์ทางศาสนา มาก ในขณะที่เดียวกันพระองค์ก็ได้ปฏิเสธคำสอนอื่นๆว่าผิดหรือปลืงตนไม่คบกับกลุ่มคนนอกศาสนา แต่พระองค์ทรงสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับศาสดาต่างๆ และทรงแสดงให้เห็นว่ายังมีศาสดาอื่นๆ ที่มีประสบการณ์ มีความสามารถยังรู้ความจริงตรงกับสัจธรรมที่พระองค์ค้นพบ เช่น คำสอนของศาสดาในอดีตชื่อ อรกะ ที่สอนว่า “ชีวิตมนุษย์ทั้งหลาย นิดหน่อยรวดเร็ว มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก...มนุษย์ควรทำกุศล ประพฤติพรหมจรรย์ เพราะสัตว์ที่เกิดแล้วไม่ตายไม่มี” นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าทรงยกตัวอย่างในบางเหตุการณ์ในกรณีที่มีคำสอนพระองค์กับศาสดาอื่นนั้น อาจจะมีความคิดเห็นบางอย่างตรงกันบ้างและไม่ตรงกันบ้าง ในการวินิจฉัยนั้นต้องนำเหตุผลมาเปรียบเทียบกัน

2) การปฏิเสธแนวคิดของศาสนาอื่น

คำสอนของพระพุทธเจ้า มุ่งให้มนุษย์มีความรู้ความเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต การสอนจึงเน้นที่การไม่ยกตนข่มผู้อื่น ไม่มุ่งเสียดสีผู้อื่น ดังบันทึกในพระไตรปิฎกว่า “...เราจักไม่แสดงธรรมให้กระทบตนและผู้อื่น” และ “...ไม่เข้าไปว่าร้าย การไม่เข้าไปฆ่า ความสำรวมในพระปาติโมกข์” ดังนั้นเมื่อมีผู้ทูลถามเรื่องคำสอนของศาสดาเจ้าลัทธิต่างๆ ว่าท่านใดผิด ท่านใดถูก พระองค์ก็จะไม่ทรงตัดสิน แต่จะทรงแสดงธรรมให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเอง เช่น เมื่อครั้งที่พราหมณ์ 2 คน ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับแนวคิดที่เป็นปฏิปักษ์กันว่าใครกล่าวจริง ใครกล่าวเท็จ ระหว่างเจ้าลัทธิ 2 คน คือท่านปุรณกัสสปะ กับ ท่านนิครนนาฏบุตร ที่ต่างก็กล่าวว่าตนเองเป็นผู้รู้ดีที่สุด ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า “...อย่าเลยพราหมณ์ ข้อที่สองคนนี้ต่างพูดอวดรู้มีวาทจะเป็นปฏิปักษ์กันนั้น ใครจะจริง ใครจะเท็จ ฟังไว้เถิด เราจักแสดงธรรมให้ท่านทั้งสองฟัง ขอให้ท่านตั้งใจฟังเถิด” เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรม “พระองค์ก็ไม่ทรงยกยอและไม่ทรงรุกรานในที่ประชุม ทรงชี้แจงให้ผู้รู้เข้าใจชัดเจนไป

ตามธรรมเนียม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อย่างไรก็ตาม แม้พระพุทธเจ้าจะไม่แสดงธรรมที่กระทบต่อผู้อื่น แต่ในบางกรณีที่ทรงเล็งเห็นว่าศาสนาดำเนินการสอนศาสนาไปตามความรู้สึกนึกคิดของตน และทำให้เกิดความสับสนแก่บุคคลในสังคม พระพุทธเจ้าก็จะสอนสาวกผู้ทรงคุณวุฒิเป็นการส่วนพระองค์ด้วยท่าทีที่นุ่มนวล

ยกเว้นกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นโทษภัยในอนาคตภายภาคหน้า ทรงมีพระกรุณาธิคุณและพระบริสุทธิ์คุณที่จะปรับเปลี่ยนความคิดที่ผิดพลาด เพราะแนวคิดดังกล่าวสามารถก่อให้เกิดความทุกข์แก่มนุษย์ทำให้เกิดผลเสียแก่ผู้ที่เชื่อและปฏิบัติตามอันเป็นทางมาแห่งมิชฌาทีฐ เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงคัดค้านคำสอนของศาสดามักขลิโคศล ดังข้อความในพระไตรปิฎกที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ฟ้ากัมพลที่ทำด้วยผมมนุษย์ บัณฑิตกล่าวว่าเลวกว่าฟ้ายาที่ช่างผูกทอแล้วทุกชนิด ฟ้ากัมพลที่ทำด้วยผมมนุษย์ในฤดูหนาวก็เย็น ในฤดูร้อนก็ร้อน สีน่าเกลียด กลิ่นเหม็น สัมผัสไม่สบายแม้ฉันใด วาหะของเจ้าลัทธิตีชื่อว่ามักขลิก็ฉันนั้นเหมือนกันแล บัณฑิตกล่าวว่าเลวกว่า วาหะของสมณทุกพวก เจ้าลัทธิตีชื่อว่ามักขลิเป็นโมฆะบุรุษ มีวาหะอย่างนี้ว่า...กรรมไม่มี กิริยาไม่มีความเพียรไม่มี...เปรียบเหมือนไซดักมนุษย์ เกิดขึ้นแล้วในโลก...เพื่อทุกข์ เพื่อความฉิบหาย เพื่อความพินาศแก่สัตว์เป็นอันมาก”

3) การเผยแผ่คำสอนให้กับบุคคลที่นับถือศาสนาอื่น

คำสอนของพระพุทธศาสนาเผยแผ่ภายใต้ประเพณี และวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายโดยไม่ปฏิเสธหรือแสดงท่าทีที่ขัดแย้งต่อวัฒนธรรมเดิม โดยเฉพาะวิถีชีวิตตามคำสอนในศาสนาพราหมณ์ และถ้าความเชื่อในศาสนานั้นทำให้คนเป็นคนดีได้ คำสอนของพระพุทธศาสนาก็ไม่มีเจตนาที่จะไปเปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาของบุคคลให้หันมายอมรับนับถือ คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงมิได้ขัดขวางประเพณีการปฏิบัติของบุคคล ถ้าประเพณีดังกล่าวมิได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2546)

ด้วยเหตุนี้คำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงยึดภาษาและวัฒนธรรมความเชื่อเดิมของสังคมและที่สำคัญมีการอธิบายความหมายของถ้อยคำเหล่านั้นด้วยเหตุผล จึงไม่เป็นการสร้างความรุนแรงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับผู้ที่นับถือศาสนาเดิม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2557) เช่น เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงพบกับสิงคาลกคฤหบดีในยามเช้า ขณะที่สิงคาลกคฤหบดีกำลังไหว้ทิศทั้ง 6 ตามที่บิดาสั่งไว้ก่อนตาย คือให้ไหว้ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องบน ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับทิศทั้ง 6 ว่าเปรียบได้กับ มารดาบิดา อาจารย์ บุตรภรรยา มิตรอำมาตย์ ทาส กรรมกร สมณพราหมณ์ ตามลำดับ

2. แนวทางการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงยอมสละความสุขสบายส่วนตนเพื่อแสวงหาสัจธรรม เมื่อพบแล้วก็นำมาเผยแผ่ให้มนุษย์และเทวดาได้ประพาศและปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้พระองค์ได้แสดงทรรศนะและวางแนวทางการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนาเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งรวมทั้งวางแนวการปฏิบัติกรณีเกิดความขัดแย้ง ดังนี้

1) การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างศาสนา

ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลาย ประกอบกับสังฆกรรม คำสอนซึ่งเป็นหลักธรรมที่พิสูจน์ได้ว่าทุกข้อได้จริง และถูกเผยแผ่ทั้งโดยพระองค์เองและพุทธสาวกจนทำให้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาหันมานับถือพุทธศาสนาอย่างมากมาย ดังนั้น จะเห็นว่าในคำสอนที่ทรงพระคุณได้ทรงพิจารณาให้ความสำคัญถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับการปฏิบัติตนต่อผู้ที่นับถือต่างศาสนาด้วย ดังนี้

(1) การเกี่ยวข้องกับบุคคลบางจำพวก พระพุทธองค์ทรงสอนให้รู้จักหลีกเลี่ยงกับบุคคลบางจำพวก เพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งในเบื้องต้น และเพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ตน ดังปรากฏในคำสอนเรื่องมงคล 38 ประการ เรื่อง การไม่คบคนพาล มิใช่เป็นการห้ามพุทธศาสนิกชนคบหาติดต่อกับบุคคลต่างศาสนา และไม่เพียงเป็นหลักปฏิบัติเฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้น หากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วหลักปฏิบัติข้อนี้สามารถใช้ได้กับบุคคลทุกศาสนา เพื่อให้ผู้ที่ปฏิบัติห่างไกลภัยอันอาจเกิดจากคนพาลซึ่งอาจนำมาซึ่งอุปสรรคที่กีดขวางความเจริญในชีวิต

นอกจากนี้ ยังมีข้อปฏิบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การคบบัณฑิตบัณฑิต หมายถึง นักปราชญ์ ผู้รอบรู้ ผู้มีปัญญา รู้จักใช้สติ ใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นทั้งปัจจุบันและอนาคต ซึ่งบัณฑิตจะมีลักษณะตรงข้ามกับคนพาล กล่าวคือ บัณฑิตจะมีธรรมาศัยโน้มเอียงในทางที่ดี คือไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง มีการพูดที่สุภาพดีงาม คือ พูดจริง พูดสุภาพไมตรี พูดด้วยคำไพเราะ พูดมีประโยชน์ มีการกระทำที่ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน คือ มีเมตตาเว้นจากการฆ่า เว้นจากการฉ้อฉล ดำรงชีพด้วยสุจริต เว้นจากการล่วงละเมิดกาม ไม่ลุแก่อำนาจด้วยความใคร่ การคบบัณฑิตทำให้ชีวิตห่างไกลจากภัย ไกลจากความชั่วชีวิตจึงจะเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคง สง่างาม ทำให้พบกับประโยชน์สุขแห่งตนและผู้อื่น

(2) การเคารพบุคคลต่างศาสนา พระพุทธเจ้านอกจากจะไม่ต้องการประกาศคำสอนเพื่อมุ่งหวังแย่งชิงศิษย์จากศาสนาของลัทธิอื่นแล้ว พระองค์ยังสอนให้เคารพและอนุเคราะห์อุปถัมภ์ต่อศาสนาเดิมที่ตนเคยนับถืออีกด้วย ดังเช่น เมื่อครั้งพุทธกาลที่สีหะเสนาบดีแห่งแคว้นเวสาลี ผู้ซึ่งนับถือศาสนาโคตรณานาฏบุตร (ศาสนาเชน) มาเฝ้า และสนทนากับพระองค์แล้วเกิดความเลื่อมใส จึงกล่าวคำปฏิญาณ แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ พระพุทธเจ้าทรงเตือนว่า ท่านจงใคร่ครวญให้เสียก่อน การใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำ เป็นความดีสำหรับผู้มีชื่อเสียงอย่างท่าน เมื่อสีหะเสนาบดีได้ฟังแล้วก็ยืนยันว่าเลื่อมใสในคำสอน และขอเป็นอุบาสกแน่นอนไม่เปลี่ยนใจ พระพุทธองค์ยังทรงขอให้สีหะเสนาบดีเคารพและอุปถัมภ์ศาสนาเชนดังเดิม

ดังนั้น การมีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลต่างศาสนาของพระพุทธเจ้า นอกจากจะไม่มีวัตถุประสงค์ในการกีดกัน ห้ามปรามหรือแย่งชิงศาสนิกชนต่างศาสนาแล้ว ยังสนับสนุนให้เคารพ และอนุเคราะห์ศาสนาอื่น ซึ่งนอกจากจะเป็นการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งแล้ว ยังเป็นก่อให้เกิดความสามัคคี ประองตองแก่บุคคลในสังคมนั้นๆ อีกด้วย

3. การมีปฏิสัมพันธ์กรณีที่เกิดความขัดแย้งทางความเชื่อ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากลัทธิความเชื่อทางศาสนามีมากมาย จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นการขัดแย้งทางด้านความคิด และการกระทำ พระพุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติกรณีที่เกิดความขัดแย้ง ดังนี้

1) ไม่โกรธแค้นตอบและชี้แจงข้อเท็จจริงด้วยสันติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางลัทธิความเชื่อดั้งเดิมที่มีความหลากหลายนั้นจึงย่อมถูกระทบกระทบทั้งด้วยการถูกกล่าวติเตียนจากบุคคลที่มีความเห็นต่าง ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ได้เพิกเฉยต่อประเด็นเหล่านี้ และทรงวางกรอบให้สาวกปฏิบัติตนโดยไม่ให้โกรธแค้นตอบ และมีสติพร้อมที่จะชี้แจงข้อเท็จจริงแก่ผู้กล่าวติเตียน

2) ไม่ลำพองใจเมื่อได้รับคำชม นอกจากพระพุทธศาสนาจะสอนไม่ให้โกรธแค้นในกรณีของการถูกกล่าวติเตียนแล้ว แม้ในคำกล่าวชื่นชมพระองค์ก็มิให้สาวกแสดงความดีใจเช่นกัน แต่ให้พิจารณาด้วยเหตุผลว่าการชื่นชมนั้นถูกหรือผิดด้วยเหตุผลใด (อติคัคคี ทองบุญ, 2546)

3) ไม่ใช้ความรุนแรง พระพุทธศาสนาก็สอนให้คนปฏิบัติต่อความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงในการตอบโต้

4) ไม่พยายามจองเวร พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักอดทน อดกลั้น ต่อความขัดแย้งที่เข้ามากระทบใจ และที่สำคัญคือไม่สนับสนุนให้ใช้ความรุนแรง หรือใช้กำลังในการทำลายล้าง เนื่องจากสิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งความอาฆาต พยาบาท เบียดเบียนไม่จบสิ้น ทำให้เกิดความไม่สงบสุข ดังนั้นวิธีการที่จะระงับเวรดังกล่าว คือ การไม่จองเวรตอบ เพราะเวรในโลกนี้ไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับเพราะความไม่จองเวร

5) เอาชนะด้วยความดีและความเมตตา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เอาชนะความโกรธด้วยการไม่โกรธตอบ ให้เอาชนะความชั่วด้วยความดี และการเอาชนะอันสูงสุดที่พระองค์ทรงสรรเสริญ คือ การชนะตนเอง การเอาชนะผู้อื่นพระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ แต่พระองค์ทรงสรรเสริญชัยชนะเหนือตนเองของบุคคล การชนะหมู่มนุษย์ทั้งพันคนด้วยพันในสงคราม บุคคลนั้นไม่ถือว่าเป็นผู้ชนะอย่างสูงสุดในสงคราม ส่วนการชนะตนผู้เดียว บุคคลนั้นแลถือว่าเป็นผู้ชนะอย่างสูงสุดในสงคราม ตนและอันบุคคลชนะแล้วประเสริฐ

บทสรุป

นับตั้งแต่อดีตกาล หลักธรรมคำสั่งสอนในแต่ละศาสนาจัดเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ โดยที่หลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาเป็นแนวทางดำเนินชีวิต บางอย่างได้กลายเป็นขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณีของชนชาติต่างๆ สำหรับพุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนาเป็นแนวทางที่มาจากพุทธจริยาต่อบุคคลต่างความเชื่อที่แทรกอยู่และจากการการตรัสสอนแก่สาวกในโอกาสต่างๆ นั้น จะสังเกตได้ว่า พระองค์ให้มองถึงแนวทางในการแก้ปัญหาโดยเริ่มที่ตนเองก่อน โดยการให้มีสติในการพิจารณาไตร่ตรองด้วยความรู้ความสามารถและข้อเท็จจริงประกอบการตัดสินใจว่าถูกหรือผิดไม่ให้คัดค้านความเชื่อของบุคคลอื่นในทันทีทันใด และกรณีที่ถูกติเตียนจนเกิดความขัดแย้ง พระองค์ให้อดทน

อดกลั้น ไม่ให้โกรธแค้นตอบและชี้แจงข้อเท็จจริงด้วยสันติ ไม่ลำพองใจเมื่อได้รับคำชม ไม่ใช้ความรุนแรง ไม่พยายามทวงแค้น เอาชนะด้วยความดีและความเมตตา

ดังนั้นพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย รวมทั้งศาสนิกชนต่างศาสนา หากศึกษาแนวทางอันมีคุณค่าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ย่อมสามารถดำรงชีวิตท่ามกลางบริบททางสังคมที่เต็มไปด้วยความแตกต่างอย่างไม่แตกแยก ร่วมกันกับบุคคลต่างศาสนาได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้าน เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นเหตุให้เกิดการกระทบกระทั่ง ศาสนิกชนที่ดีจึงจำเป็นต้องรู้จักให้เกียรติไม่เบียดเบียนผู้อื่น รู้จักการให้อภัยใช้เหตุผลทำความเข้าใจ มีน้ำใจแบ่งปันซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นแนวทางสากลที่ไม่ขัดต่อหลักความเชื่อใด เมื่อปฏิบัติเช่นนี้แล้วนอกจากจะก่อให้เกิดความสุขสงบแก่ตนเองแล้ว ยังส่งผลให้ สังคมโดยรวม ประเทศชาติ รวมไปถึงโลกของเรามีความสงบร่มเย็นไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *ศาสนาทั่วไป*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- ณรงค์ เล็งประชา. (2532). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรมฉบับขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2527). *พุทธ-คริสต์ในทัศนะของพุทธทาส*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ.
- พิน ดอกบัว. (2524). *ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร*. กรุงเทพฯ: โอเดียน สโตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุณฺณานุกาภ. (2533). *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียร พันธรังสี. (2524). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสาสน์.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. *ปรัชญาอินเดีย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.